

บทที่ 4

วิถีชีวิตของคนในสังคมเมือง : โลกของการไล่ล่าและคุณภาพของเงิน

“โลกได้แปรเปลี่ยนไปแล้ว มันไม่ใช่โลกที่อยู่กันเพียงเพื่ออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา รักษาโรค และที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่มันเป็นโลกที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ที่คนทุกคนต้องอยู่ด้วยการแก่งแย่งกันเพื่อสะสมเงินเอาไว้ให้มากที่สุด

ทุกคนอยากได้เงิน ทุกคนตกเป็นทาสของเงิน เงินสั่งพวกเขาให้ทำได้ทุกอย่าง แม้แต่ความชั่ว แก๊งค์ใหม่ คนบางคนถูกเงินสั่งให้ฆ่าคน ฆ่าสัตว์ ตัดต้นไม้ ทำลาย ภูเขาได้อย่างง่ายดาย แต่สำหรับฉัน เงินมันสั่งให้ฉันโกหก โกหกทุกคนเพื่อให้ได้เงินมาจากเขาเท่านั้น”¹

(มานพ ฌโนมศรี, “คืนดาวตก,” ใน สบสังวาสสโมสร, 2535)

บทที่ผ่านมาเป็นการพิจารณาภาพลักษณ์สังคมเมือง ในลักษณะที่เป็นภาพเปรียบเทียบระหว่างเมืองกับชนบทอย่างชัดเจน นักเขียนแทบทุกคนเสนอภาพลักษณ์ของเมืองโดยการตอกย้ำความแตกต่างของเมืองกับชนบท เมืองคือดินแดนแห่งความเจริญ เป็นศูนย์กลางของความทันสมัยและการพัฒนาในทุกๆด้าน แต่ก็มีลักษณะของความชั่วร้าย ความจอมปลอม ตรงกันข้ามกับชนบทที่เจริญทางวัตถุน้อยกว่าแต่วิถีชีวิตของผู้คนดำเนินไปอย่างเรียบง่ายและมีความสุขสงบมากกว่า แต่มีเรื่องสั้นอีกกลุ่มหนึ่งที่เสนอภาพลักษณ์สังคมเมือง โดยมุ่งบรรยายสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองโดยเฉพาะ เนื้อหาที่นักเขียนให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ วิถีชีวิตของคนในสังคมเมือง

สิ่งที่มานพกำลังวิพากษ์วิจารณ์คือ สังคมทุนนิยม ที่มีเงินเป็นพลังสำคัญในการผลักดันให้คนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ อย่างน่ารังเกียจตามทัศนะของเขา การวิพากษ์วิจารณ์สังคมทุนนิยมเป็นสิ่งที่นักเขียนเรื่องสั้นของไทยให้ความสนใจมาโดยตลอด และสังคมเมืองมักถูกมองว่าเป็นภาพที่แสดงให้เห็นภาวะอันน่ารังเกียจของสังคมทุนนิยมได้เข้มข้นที่สุด เพราะภาพวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองมักได้รับการบรรยายว่าเต็มไปด้วย

¹ มานพ ฌโนมศรี , “คืนดาวตก,” สบสังวาสสโมสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ช่างวรรณกรรม, 2535), หน้า 60, 64.

การแก่งแย่งแข่งขัน การเอาวัดเอาเปรียบกันเพื่อผลประโยชน์ ดังเช่นตามทัศนะของมานพ สังคมทุนนิยมสามารถบงการทุกชีวิตที่อยู่ในสังคมนี้ให้กระทำทุกอย่างอย่างไม่มีขีดจำกัด เพื่อเงิน ด้วยทัศนะที่คล้ายคลึงกัน นักเขียนเรื่องสั้นส่วนใหญ่แสดงให้เห็นว่าพวกเขา ตระหนักในพลังอันมหาศาลนี้ และมองว่ามันคือความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นในสังคม ในบทนี้ ภาพลักษณ์สังคมเมืองภาพต่อมาที่จะนำเสนอ เป็นภาพของสังคมทุนนิยม โลกของการ ไล่ล่า โลกที่มีผู้ล่าและเหยื่อ ซึ่งจะประมวลได้จากการนำเสนอเนื้อหา 2 ประเด็นคือ โลก ทุนนิยม โลกของการไล่ล่า และ เงิน : กุญแจสำคัญของการเปลี่ยนแปลง

โลกทุนนิยม โลกของการไล่ล่า

ภาพลักษณ์สังคมเมืองที่เป็นภาพจำลองของโลกทุนนิยม ในสายตาของ นักเขียนเป็นสังคมที่มีแต่ความเลวร้าย ไม่ว่าจะพิจารณาจากวิถีชีวิต การใช้จ่าย การหา เลี้ยงชีพ รสนิยม มาตรฐานการใช้ชีวิต หรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในสังคม นักเขียนต่างมองว่า ไม่มีใครหลุดพ้นจากการไล่ล่าเพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์ของอีกฝ่าย หนึ่ง ทุกคนในสังคมต่างตกเป็นเหยื่อของผู้อื่น เนื้อหาในเรื่องสั้นส่วนนี้จะแสดงภาพของ เจ้านายล่าลูกน้อง ญาติล่าญาติ เพื่อนล่าเพื่อน รวมทั้งการล่าที่มองไม่เห็นตัวผู้ล่าอย่าง ชัดเจน เพราะมันซ่อนตัวอยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น การให้บริการของโรงพยาบาลเอกชน หรือการพัฒนาหน่วยงานให้ทันสมัยโดยนำเทคโนโลยีมาใช้ ภาพการไล่ล่าทั้งหมดสรุป ให้เห็นว่าในมุมมองของนักเขียน ภายใต้สังคมทุนนิยมที่มีเป้าหมายอยู่ที่ความมั่งคั่งใน ทรัพย์สินสมบัตินี้ ผู้แข็งแกร่งที่สุดคือผู้อยู่รอด ส่วนผู้อ่อนแอจะถูกไล่ล่าและตกเป็นเหยื่อ ของผู้อื่น

1. พื้นที่ในการล่า

1.1 การล่าในพื้นที่ระดับย่อย

เรื่องสั้นจำนวนหนึ่งจะเสนอภาพการเอาวัดเอาเปรียบ การทำร้ายไล่ล่ากันซึ่ง เกิดขึ้นในพื้นที่แต่ละแห่งที่ต่างกันออกไป เมื่อประมวลภาพเหล่านี้เข้าด้วยกันจะได้ภาพ ใหญ่ภาพหนึ่งคือ การล่าในสังคมทุนนิยมเกิดขึ้นในทุกๆ ที่ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ที่ใหญ่ที่สุด คือที่ทำงาน พื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวที่สุดอย่างที่บ้าน และในทุกๆ พื้นที่ที่ทุนนิยม

แทรกซึมไปถึง เช่นที่ร้านอาหาร ตามสถานพักผ่อน หรือในห้างสรรพสินค้า เรื่อง “ชายหนุ่มกับหญิงชรา” ส.เทพรำเพย แสดงภาพของลูกน้องหนุ่มที่เพิ่งสอบเข้าทำงานในรัฐวิสาหกิจแห่งหนึ่งได้ กลับถูกเจ้านายซึ่งเป็นหัวหน้าแผนกใช้อำนาจกลั่นแกล้งอย่างเปิดเผยเพื่อบีบบังคับให้ลาออก เพราะต้องการตำแหน่งของลูกน้องมาให้กับพรรคพวกของตน² การใช้อำนาจข่มขู่ลูกน้องเพื่อผลประโยชน์ของตัวหัวหน้าเองก็เป็นแก่นของเรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” ด้วย โดยสายคำ ผกาย แสดงให้เห็นภาพของพนักงานในบริษัทแห่งหนึ่ง ถูกหัวหน้าแผนกซึ่งมีอาชีพเสริมเป็นตัวแทนขายประกันใช้อำนาจที่เหนือกว่ามาบีบบังคับให้ลูกน้องทำประกันกับตน³ การไล่ล่าในที่ทำงานส่วนมากจะแสดงภาพของการที่ผู้มีอำนาจเหนือกว่านำอำนาจมาใช้ในทางมิชอบเพื่อสร้างผลประโยชน์ให้กับตัวเอง

นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ เสนอภาพการไล่ล่าในอีกรูปแบบหนึ่งในเรื่อง “เหยื่อ” การไล่ล่านี้เกิดขึ้นที่บึงตกปลาอันเป็นสถานพักผ่อนที่กำลังได้รับความนิยมจากชาวเมือง “เหยื่อ” เป็นเรื่องของพ่อลูกคู่หนึ่งที่มาพักผ่อนโดยการตกปลาแล้วถูกพ่อค้าขายอาหารเอาเปรียบโดยการฉวยโอกาสขึ้นราคาค่าอาหารเพราะวันนั้นไม่มีลูกค้าเข้าร้าน⁴ สาระสำคัญที่นิรันดร์ศักดิ์แสดงให้เห็นคือ จิตสำนึกของคนในสังคมที่เห็นการเอาเปรียบผู้อื่นว่าเป็นเรื่องธรรมดา การที่คนต้องมีสภาพเป็นเหยื่อให้ผู้อื่นแสวงหาผลประโยชน์ก็ด้วยการปลุกฝังจิตสำนึกเช่นนี้แก่สมาชิกในสังคม ในขณะที่ตัวพ่อสอนลูกให้เห็นการฆ่าสัตว์เป็นเรื่องธรรมดาโดยสอนว่า “ปลาโง่เท่านั้นที่จะมากินเหยื่อ” แล้วลูกชายก็เสริมว่าเหมือน “คนโง่เป็นเหยื่อของคนฉลาด” นิรันดร์ศักดิ์ก็แสดงให้เห็นว่าตัวพ่อลูกคู่นี้ก็กลายเป็นเหยื่อแก่พ่อค้าที่เห็นว่าพวกเขาเป็นคนโง่เช่นกัน

ภาพการไล่ล่าในประเด็นที่ต่อเนื่องจากเรื่อง “เหยื่อ” คือเรื่อง “ฆาตกร” ของมานพ ถนอมศรี ภาพการล่าภาพนี้เกิดขึ้นในร้านอาหาร โดยมานพเสนอแก่นเรื่องโลกธุรกิจ คือ โลกของการฆ่า โลกของการเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ โดย

² ส.เทพรำเพย, “ชายหนุ่มกับหญิงชรา,” ใน ไฟไม่ลามทุ่ง, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : ช่างวรรณกรรม, 2534), หน้า 70-77.

³ สายคำ ผกาย, “ราคาแห่งชะตากรรม,” ใน รากต่อไป, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ช่างวรรณกรรม, 2536), หน้า 62-71.

⁴ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, “เหยื่อ,” ใน การเดินทางครั้งสุดท้าย (กรุงเทพฯ : น้ำค้าง, 2535), หน้า 115-121.

แสดงผ่านภาพของชายหนุ่มที่ต้องการจะเลี้ยงรับรองเพื่อนสาวจึงพามายังร้านอาหารแห่งหนึ่ง “เขา” รู้สึกถูกมัดมือชกให้จ่ายค่าอาหารในราคาที่เขา” รู้สึกเหมือนถูกขูดรีดอย่างไม่ละอาย สิ่งที่มาพบและนิรันดร์เห็นตรงกันคือ ที่สังคมเมืองเลวร้ายอันเนื่องมาจากการเอารัดเอาเปรียบกันนั้น สิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดสภาวะดังกล่าวก็คือจิตสำนึกของคนในสังคมซึ่งเป็นจิตสำนึกของผู้ที่เห็นแก่ตัว ดังที่ตัวละคร “เขา” แสดงความคิดเห็นในเรื่องว่า

“คนเหล่านี้เอาเปรียบสังคมมาก พวกเขาใช้คำว่าธุรกิจซึ่งเป็นคำที่ดังงาม และถูกต้องตามกฎหมาย เชือดเนื้อคนยากจนทั้งประเทศอย่างเลือดเย็น พวกเขาท่องเพียงคำว่า “กำไร” เท่านั้น การทำกำไรของพวกเขา ช่างไร้ขอบเขตเหลือเกิน มันเหมือนยุงที่สูบลือดกินอย่างเพลิดเพลิน จนลืมความอึด ยิงกินก็ยิงอ่อย ยิงสูบกก็ยิงสุข”⁵

นอกจากจะแสดงจิตสำนึกของคนในสังคมเมืองที่เห็นแก่ตัว จ้องจะเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ฆาตกรรมยังแสดงภาพของคนที่ตัดสินคุณค่าผู้อื่นจากรูปลักษณ์ภายนอก ซึ่งสะท้อนให้เห็นค่านิยมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยึดถือคือ ค่านิยมที่บูชาวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ

สังคมแห่งการซื้อขายไม่ได้จำกัดพื้นที่แค่นั้นที่ทำงานหรือในสถานบริการเท่านั้น แต่การซื้อขายยังตามมาถึงพื้นที่ในบ้าน เรื่อง “นักขายประกัน” ของ ขจรฤทธิ์ รักษา เสนอให้เห็นชั้นเชิงที่นักลวงของนักขายประกันในการเปิดการขายกับลูกค้าโดยใช้ความเป็นญาติเป็นใบเบิกทาง ขจรฤทธิ์ให้ภาพนักขายประกันเป็นเสมือนพนักงานขายของที่ใช้นโยบายเจาะประตูบ้าน และพยายามทุกวิถีทางให้ผู้ซื้อซื้อสินค้าของตน⁶

เรื่องสั้นบางเรื่องไม่ได้เสนอภาพกระบวนการไล่ล่าที่เกิดขึ้นในสังคมโดยตรง แต่ก็มีเนื้อหาที่แสดงภาพสังคมทุนนิยมคือสังคมแห่งการไล่ล่าซึ่งทำให้คนที่มีชีวิตอยู่ภายใต้ระบบสังคมนีกลายเป็นเหยื่อได้ เรื่อง “อิสราภาพ” ศิลา โคมฉายให้ภาพของพนักงาน

⁵ ฆาตกรรม ฆาตกรรม, “ฆาตกรรม,” ใน แบบแผนฆาตกรรม (กรุงเทพฯ : ทานตะวัน, 2535), หน้า 67.

⁶ ขจรฤทธิ์ รักษา, “นักขายประกัน,” ใน นักมายดั่ง (กรุงเทพฯ : บ้านหนังสือ, 2536), หน้า 123-135.

ชายที่กลัวว่าจะถูกเจ้านายตำหนิเรื่องทำเงินยอดขายสินค้าหายไปจำนวนหนึ่ง⁷ น้าหนักของเรื่องอยู่ที่การแสดงความหวาดกลัวในใจตัวละครที่จะถูกประเมินว่าไร้ความสามารถและการปลดปล่อยตนเองออกจากความกลัว แต่สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นคือ ชีวิตของชนชั้นกลางระดับล่างและปัญหาที่เขาต้องเผชิญในที่ทำงานในแต่ละวัน ปัญหาที่เกิดขึ้นก็เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะในโลกของการขาย ความบกพร่องในหน้าที่เรื่องการทำยอดเงินขายสินค้าสามารถทำให้คนอื่นๆหนึ่งหมดความมั่นใจในตนเองและทรนทรายด้วยความหวาดกลัว สะท้อนให้เห็นโลกของการขายที่วัดคุณค่าของคนที่ยอดขายและผลกำไรทุกบาททุกสตางค์ หากใครที่ต้องการเป็นผู้มีความสามารถก็ต้องทุ่มเทชีวิตให้กับยอดขายนี้ ภาพตัวละครที่ศิลาแสดงก็คือภาพของผู้ที่ยอมให้ชีวิตของตนเหมือนถูกบีบบังคับหรือประสบความสำเร็จอยู่ในโลกของการขายด้วยคำว่า “ยอดขาย” เท่านั้น ความหวาดกลัวของตัวละคร ภาวะที่ตัวละครถูกบีบบังคับจนหมดสง่าราศี หมดความเป็นมนุษย์คือภาพที่ศิลาแสดงให้เห็นว่า เขาถูกจองจำอยู่กับยอดขายในโลกของการขาย ซึ่งคือภาพของ “เหยื่อ” ในโลกทุนนิยมอีกรูปแบบหนึ่งนั่นเอง

เรื่อง “อนภิขณา” ของฤดี เริงชัย และเรื่อง “กระจกเงา” ของจักรภัทร พงศ์ภัทระ เสนอประเด็นที่เป็นภาพต่อเนื่องกัน กล่าวคือ ผู้เขียนทั้งสองต้องการเตือนว่า สังคมในระบบทุนนิยมที่มีเป้าหมายอยู่ที่ความมั่งคั่งนั้นทำให้คนตกเป็นเหยื่อได้ง่าย การเป็นเหยื่อในสังคมทุนนิยมหมายถึง การที่คนมีชีวิตอยู่อย่างดิ้นรนในการสะสมเงินให้มากที่สุด แต่ในสายตาของนักเขียน การทำทุกอย่างเพื่อเงินไม่ใช่สิ่งที่ดีเลย เพราะเงินนั้นไม่ได้ทำให้คนมีความสุขในชีวิต ฤดี เริงชัย เสนอประเด็นในเรื่อง “อนภิขณา” ว่า เงินเป็นตัวกระตุ้นให้จิตใจเกิดความโลภและความทะเยอทะยานอย่างไม่รู้จักจบสิ้น หากใครทำเพื่อเงินก็จะไม่มีเวลาสำหรับครอบครัว ซึ่งจะทำให้ชีวิตไม่สามารถพบความสุขได้เลย⁸ ฤดี เตือนผู้อ่านด้วยการแสดงให้เห็นผลเสียของระบบทุนนิยม โดยแสดงภาพการปะทะขัดแย้งระหว่างการเข้าสู่วงการธุรกิจที่มีโอกาสในการหาเงินสูงขึ้นเรื่อยๆ แต่จะไม่มีเวลาสำหรับสิ่งอื่นในชีวิตเลย กับภาพการพึงพอใจวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีเท่าที่ทำได้ แต่มีความสุขในครอบครัว ส่วนจักรภัทรแสดงผลเสียของระบบทุนนิยมโดยการเสนอภาพชายที่

⁷ ศิลา โคมฉาย, “อิสรภาพ,” ใน ครอบครัวกลางถนน (กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2536), หน้า 86 - 91.

⁸ ฤดี เริงชัย, “อนภิขณา,” ใน นครหน้าเน่า, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ช่างวรรณกรรม, 2535), หน้า 121 - 126.

ทำงานเพื่อเงินมากเกินไปทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดความรัก และทำให้สมาชิกในสังคมรุ่นต่อไปเป็นคนกระด้าง รักใคร่ไม่เป็น⁹ มุมมองที่นักเขียนเรื่องสั้นทั้งสองมีต่อสังคมทุนนิยมคือมุมมองที่เห็นว่า สังคมทุนนิยมที่มีเป้าหมายอยู่ที่การสะสมเพื่อความมั่งคั่งนี้ทำให้คนที่อยู่ในสังคมตกเป็นเหยื่อโดยการยอมทำทุกอย่างเพื่อเงิน แต่ความแตกต่างของเรื่องสั้นทั้งสองคือ เรื่อง “กระจกเงา” เสนอภาพของคนที่ไม่หยุดคิดเลยว่า เงินทำให้คนมีความสุขอย่างแท้จริงหรือไม่ ส่วนในเรื่อง “อนภิชฌา” ให้ภาพของผู้ที่ฉุกคิดได้ก่อนที่ชีวิตครอบครัวจะไม่มีความสุขเพราะมุ่งจะสะสมเงินแต่เพียงอย่างเดียว

1.2 การเล่าในพื้นที่ระดับสังคม

เรื่องสั้นกลุ่มที่ผ่านมากลายมาเป็นกรณีศึกษาในการวิจารณ์สังคมทุนนิยมในพื้นที่ย่อย ๆ นักเขียนฉายให้เห็นภาพการไล่ล่าเป็นส่วน ๆ และเป็นภาพที่เห็นตัวผู้ล่าอย่างชัดเจน เรื่องสั้นกลุ่มต่อไปจะเป็นการวิจารณ์สังคมทุนนิยมในระดับของสังคมโดยรวม นักเขียนแสดงให้เห็นว่าการไล่ล่าดำเนินไปอย่างซับซ้อน ผู้ล่า ไม่อาจจะนับเป็นตัวบุคคลได้ชัดเจนเท่าเรื่องสั้นกลุ่มแรก โดยเนื้อหาก็คือการแสดงความขัดแย้งระหว่างคนกับสังคมที่เขาเป็นสมาชิก เรื่องสั้นในส่วนนี้จึงเป็นการพยายามชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะตัวของสังคมทุนนิยมที่ทำร้ายสมาชิกในสังคม

เชน ชมธวัช วิจารณ์สังคมทุนนิยมไว้ในเรื่อง “วงเวียนเกม” ว่า สังคมทุนนิยมคือสังคมที่มีคนเพียงกลุ่มเดียวที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจคือพวกนายทุนต่างชาติ และกลุ่มนายทุนที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจพวกนี้ก็พึงพอใจที่ปั่นให้คนในสังคมฆ่ากันเพื่อเงิน¹⁰ ความเลวร้ายในสังคมทุนนิยมที่เชนพูดถึงเป็นเหมือนการให้คำจำกัดความสังคมทุนนิยมอย่างคร่าว ๆ เท่านั้น ตรงกันข้ามกับเรื่อง “คืนดาวตก” ของมานพ ถนอมศรี ที่พยายามวิพากษ์วิจารณ์ความเลวร้ายของสังคมทุนนิยมอย่างละเอียดทุกแง่มุม ภาพรวมของสังคมทุนนิยมที่มานพวิจารณ์คือ สังคมทุนนิยมเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับการ

⁹ จักรภัทร พงศ์ภัทระ, “กระจกเงา,” ใน หลักเมือง (กรุงเทพฯ : ดันอ้อ, 2537), หน้า 144-153.

¹⁰ เชน ชมธวัช, “วงเวียนเกม,” ใน ก้านต่อดอก, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ช่างวรรณกรรม, 2536) , หน้า 50-52.

เจริญเติบโตทางวัตถุมากเกินไป สังคมที่ให้ความสำคัญกับเงินและผลกำไรสูงสุดนั้นไม่ใช่สังคมที่ทำให้คนมีความสุข เพราะเงินไม่ได้ทำให้คนพบความสุขเสมอไป ประเด็นหลักที่มานพวิจารณ์สังคมทุนนิยมคือความเลวร้ายของสังคมทุนนิยมแง่ต่างๆ ดังภาพตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 1 “สมัยนี้เขาไม่คิดกันอย่างที่แกบอกแล้วละเว้ย เขาคิดว่า ทำอย่างไรถึงจะได้ของคนอื่นมาโดยไม่ต้องทำงานหรือลงทุนอะไรเลย ยิ่งได้มากเท่าไรก็ยิ่งดีเท่านั้น”¹¹

ภาพที่ 2 “โลกของฉันไม่เหมือนกับโลกของแก โลกของแกมีแต่ความซื่อตรง โลกของฉันมีแต่คำโกหก ในโทรทัศน์นั่นแหละที่ฉันสั่งให้เขาโกหกให้ฉัน อะไรก็ได้ที่ฉันคิดทำขึ้นมา ฉันก็ให้เขาโฆษณา คิดคำแหกตา โกหกว่าของที่ฉันทำนี่ดีที่สุดในเยี่ยมยอดที่สุด หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ที่จะทำให้คนแห่กันมาซื้อสินค้าของฉันกันมากๆ แล้วฉันก็มีกำไรเยอะๆ”¹²

ภาพที่ 3 “แกรู้ไหม ชีวิตของฉันทุกวันนี้ไม่มีเพื่อนเลย เพื่อนที่คุยกันรู้เรื่อง เพื่อนที่จริงใจให้ความซื่อสัตย์ต่อกัน ในสังคมของฉันมีแต่เพื่อนที่พูดกันด้วยคำโกหก เขาจะไม่มีเมตตาให้ฉัน หากฉันเปลืองพลังหรือล้มลง ฉันจะถูกเพื่อนของฉันฆ่าให้ตายไปในทันที”¹³

ภาพที่ 4 “แกรู้ไหม มหาเศรษฐีนั้นไม่เคยมีความสุขเลย บ้านฉันใหญ่ชนิดที่แกเดินเข้าไปเหลือตัวท่ามด แต่แกรู้ไหม มันไม่ได้ครึ่งของบ้านแกเลย มันไม่มีความรัก มันไม่มีความอบอุ่น มันมีแต่ความเคร่งเครียด มีแต่ระเบียบวินัย และมีแต่ความอยากได้ไม่รู้จักจบสิ้น”¹⁴

ภาพความเลวร้ายสำเร็จรูปเช่น ภาพที่ 1 สังคมทุนนิยมมีแต่ความเห็นแก่ตัว จ้องจะเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ภาพที่ 2 สังคมทุนนิยมเป็นสังคมที่คนโกหกหลอกลวงผู้อื่น เพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง ภาพที่ 3 คนในสังคมทุนนิยมโดยเฉพาะคนที่อยู่ในวงการ

¹¹ มานพ ถนอมศรี, “คืนดาวตก,” ใน สบสังวาสสมุสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 57.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 58-59.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

ธุรกิจการค้าจะไม่มีเพื่อนแท้ และภาพที่ 4 เงินไม่ได้ทำให้คนมีความสุขเลยเพราะเงินซื้อความรักความอบอุ่นไม่ได้ จะเห็นว่าสิ่งที่มานพิจารณาเหมือนเป็นการรวบรวมสิ่งที่นักเขียนทุกคนที่เคยวิจารณ์สังคมทุนนิยมมาไว้ในที่เดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีประเด็นย่อย ๆ ที่มานพยายามวิจารณ์ทุนนิยมแทรกไว้อีกหลายประเด็น เช่น วิธีชีวิตที่ต้องแข่งขันในสังคมทุนนิยมทำให้คนมีชีวิตที่ต้องแข่งกับเวลาและทำงานราวกับเครื่องจักรจนไม่มีเวลาใส่ใจกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติรอบ ๆ ตัว คนในสังคมทุนนิยมหากต้องการประสบความสำเร็จก็ต้องขวนขวายไขว่คว้าเรื่องข้อมูลข่าวสารให้ทันผู้อื่น (มานพเห็นว่า การดิ้นรนอยู่ตลอดเวลาทำให้ชีวิตไม่อยู่ในภาวะสงบสุข) โฆษณาคือกลไกสำคัญที่สร้างผลกำไรให้นายทุนซึ่งเป็นเครื่องมือที่ตลาดและนารังเกียจอย่างมาก ค่านิยมของคนในสังคมทุนนิยม เช่น การวัดคนที่เครื่องแต่งกายเป็นค่านิยมที่เหลวไหล ความเลวร้ายของสังคมที่มานพิจารณาแม้จะเป็นภาพของสังคมใหญ่ที่เขาพยายามชี้ให้เห็นแง่มุมต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคนในสังคม แต่ก็ยังเป็นภาพที่นิ่งด้วยเนื้อหาและลีลาการนำเสนอแบบตรงไปตรงมากเกินไปจนไม่อาจชี้ให้ผู้อ่านตระหนักถึงพลังของทุนนิยมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของคนในสังคมอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ทุกประเด็นที่มานนำเสนอล้วนแต่แสดงว่าการมีชีวิตภายใต้สังคมทุนนิยมนั้นเป็นเรื่องน่าขมขื่น เพราะระบบระเบียบที่ดำเนินไปภายใต้สังคมนี้ไม่ทำให้ชีวิตสมาชิกในสังคมมีความสุข

เรื่องสั้นบางเรื่องไม่ได้พูดถึงสังคมทุนนิยมในระดับสังคมอันกว้างใหญ่ แต่ก็ไม่ใช้เรื่องที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่อบุคคล หากแต่เป็นการแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างคนกับระบบในสังคมทุนนิยมในความหมายที่ระบบของสังคมทุนนิยมนั้นเข้ามามีอิทธิพลในการควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคน เรื่องแรกได้แก่เรื่อง “การสังหารหมู่มู” ของชัชรินทร์ ไชยวัฒน์ ซึ่งพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในธุรกิจการพิมพ์ นั่นคือ อาชีพช่างเรียง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิตแบบเก่าที่ใช้แรงงานและความชำนาญของคนกำลังถูกคอมพิวเตอร์กราฟิก ซึ่งเป็นเทคโนโลยีในระบบการผลิตสมัยใหม่รุกไล่ให้ตกเวทีของกิจการการพิมพ์ไป¹⁵ นอกจากภาพหลักที่แสดงให้เห็นว่าระบบการผลิตแบบใหม่รุกไล่วิถีการผลิตแบบเก่าแล้ว ชัชรินทร์ยังแสดงให้เห็นผลกระทบของการนำเทคโนโลยีแบบใหม่เข้ามาใช้ในการผลิตที่มีต่อวิถีชีวิตคนด้วย ประการแรก ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนที่อยู่ในวิถีการผลิตแบบเก่า คนกลุ่มนี้จะถูกกวาดให้ตกเวทีกลายเป็นผู้ว่างงานไปใน

¹⁵ ชัชรินทร์ ไชยวัฒน์, “การสังหารหมู่มู,” ใน สบสัจวาสนโมสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ช่างวรรณกรรม, 2535), หน้า 13-20.

ทันที และประการต่อมา ผลกระทบต่อผู้ที่อยู่ในวิธีการผลิตแบบใหม่ การนำคอมพิวเตอร์มาใช้จะลดปริมาณคนทำงานลง 15 คน ต่อเครื่องคอมพิวเตอร์ 1 เครื่องที่ต้องการคนควบคุมเพียงคนเดียว แต่ผลที่ตามมาคือคนที่อยู่กับคอมพิวเตอร์ก็จะมีเพื่อนร่วมงาน ไม่มีสังคมในที่ทำงาน ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนกับคนที่เคยพบในกลุ่มสังคมของช่างเรียงก็จะสูญหายไป เหลือเพียงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับเครื่องเท่านั้น¹⁶

เรื่อง “มีดของนาย” ของศิลาโคมฉาย เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นอิทธิพลที่ระบบในสังคมทุนนิยมมีต่อวิถีคิดของคนในสังคม ศิลาเสนอภาพว่าในโลกธุรกิจ กลุ่มผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์มหาศาล และมีอภิสิทธิ์ในการใช้ชีวิตเหนือผู้อื่นในทุกๆ ด้าน แม้การเอา راحتเอาเปรียบผู้อื่นก็ยังได้รับการสรรเสริญ วิธีการที่คนกลุ่มนี้ใช้กุมอำนาจก็คือ การฆ่าอย่างไม่ปราณีและไม่ละเว้นว่าเหยื่อจะเป็นใคร ทุกคนคือเหยื่อหมด อำนาจของผลประโยชน์และอภิสิทธิ์ที่จะได้รับนี้เองที่ได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดสู่จิตสำนึกของคนในวงการธุรกิจ ดังนั้น ทุกคนที่อยู่ในบริษัทนี้รวมทั้ง “เขา” ผู้เล่าเรื่องที่ต้องการก้าวขึ้นมาสู่จุดที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจไว้ในมือจึงเป็นผู้ที่ไม่มี ความปราณีให้ใคร และต่างมีอาวุธประจำตัวไว้คอยทำร้ายผู้อื่นเพื่อล่าผลประโยชน์มาเป็นของตนเอง¹⁷ หากดูเฉพาะพื้นที่ที่แสดงการไล่ล่าตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พื้นที่นั้นหมายถึงบริษัทๆ หนึ่งเท่านั้น แต่หากพิจารณาจากมุมมองของ “เขา” ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องแล้วจะเห็นว่าพื้นที่ในการล่าไม่ได้จำกัดตัวอยู่แค่ในบริษัทที่ “เขา” ทำงาน แต่ขยายมาสู่พื้นที่ในทุกๆ บริษัทซึ่งก็คือทุกพื้นที่ที่อยู่ในวงการธุรกิจนั่นเอง

เรื่องสั้นที่แสดงการไล่ล่าในรูปแบบที่ซับซ้อนและแทบไม่เห็นตัวผู้ล่าเลยคือเรื่อง “หนทาง” ของไพโรจน์ บุญประกอบ ด้วยเรื่องราวการรักษาพยาบาลแม่เจ้าของโรงงานที่ต้องเสียค่ารักษาแพงจนเจ้าของโรงงานต้องปิดกิจการ ทำให้คนงานหลายสิบคนตกงาน แต่เรื่องมาเผยตอนจบว่า เจ้าของโรงพยาบาลเอกชนกลับเปิดโรงพยาบาลเอกชนแห่งใหม่ได้¹⁸ “หนทาง” แสดงภาพการขูดรีดของกลุ่มนายทุนเจ้าของโรงพยาบาลเอกชนที่มีผลกระทบต่อคนเป็นลำดับไปตั้งแต่คนไข้และญาติคนไข้คือเจ้าของโรงงาน ไปจนถึงคนงานที่ทำงานในโรงงาน การขูดรีดที่เกิดขึ้นเป็นการขูดรีดที่ผู้ล่าคือเจ้าของโรงพยาบาล

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16-18.

¹⁷ ศิลา โคมฉาย, “มีดของนาย,” ใน ครอบครัวกลางถนน, หน้า 92-101.

¹⁸ ไพโรจน์ บุญประกอบ, “หนทาง,” ใน จินตนาการไม่มีหมายเลข

เอกชนถูกผลักให้อยู่ไกลออกไป และซ่อนตัวอยู่ด้วยรูปแบบการให้บริการการรักษาพยาบาลซึ่งเป็นเสมือนการช่วยชีวิตคน แต่แท้ที่จริงเป็นการขูดรีดที่แสดงให้เห็นว่า คนในสังคมไม่ว่าจะรวยหรือจนต่างตกอยู่ภายใต้โครงสร้างของสังคมทุนนิยมที่ล้วนขูดรีดผู้อื่นและสร้างสมความมั่งคั่งให้ตนเอง พื้นที่ในการล่าที่แสดงในเรื่อง “หนทาง” ก็คือสังคมทุนนิยมทั้งสังคมนั่นเอง แต่การหาตัวผู้ล่าหรือระบุพื้นที่ในการล่าอาจน่าสนใจน้อยกว่าสิ่งที่ไพโรจน์สื่อออกมาว่าในสังคมนี้ไม่มีสิ่งใดที่รอดพ้นไม่ถูกนายทุนนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการล่า ซึ่งในที่นี้ เครื่องมือนั้นก็คือ ความเจ็บป่วย และความรัก ความกตัญญู

ในสังคมทุนนิยม ความสัมพันธ์เชิงสินค้าเป็นโลกทัศน์ที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่างๆ กล่าวคือ ในโลกของสังคมทุนนิยมที่ผลิตสินค้าเพื่อการแลกเปลี่ยนและนำไปสู่การสะสมโภคทรัพย์ สินค้าแม้จะมีคุณลักษณะต่างกันเช่น ส้มโอ หรือหนังสือ ก็ถูกนำมาเทียบค่ากันได้ด้วยมาตรฐานเดียวกันคือระบบราคา ทั้ง ๆ ที่ส้มโอกับหนังสือมีประโยชน์ใช้สอยที่ต่างชนิดกัน ผลของการบริโภคหนังสือซึ่งไม่อาจเทียบกันได้เลยกับผลการบริโภคส้มโอถูกลดความสำคัญลง และถูกผู้บริโภคนำมาเปรียบเทียบกันว่าคุ้มหรือไม่คุ้มด้วยมาตรฐานของระบบราคาเท่านั้น ความสัมพันธ์เชิงสินค้ากำหนดให้ผู้บริโภคเทียบค่าสิ่งของกับสิ่งของซึ่งแตกต่างกันอย่างชนิดเทียบกันไม่ได้ ขยายมาถึงการเทียบค่าระหว่างมนุษย์กับสิ่งของและกินความไปถึงการเทียบค่ามนุษย์ด้วยกันเอง เช่น การลดคุณค่าด้านอื่น ๆ ของมนุษย์คนหนึ่งลงให้เหลือเพียง “เกรดเฉลี่ย” และตีค่าออกมาเป็นค่าจ้างที่ควรจะได้รับเพื่อเปรียบเทียบว่า ควรจะจ้างเกรดเฉลี่ยขนาดใดเข้าทำงานจึงจะให้ผลกำไรสูงสุด¹⁹

กรณีเรื่อง “หนทาง” เสนอปรากฏการณ์ที่อยู่บนรากฐานของความสัมพันธ์เชิงสินค้าโดยไพโรจน์แสดงให้เห็นว่า การรักษาพยาบาล การช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์ จริยธรรมของหมอที่มีต่อคนไข้ ความเจ็บป่วยและชีวิตมนุษย์ถูกเทียบค่าด้วยระบบราคาหมด ในแง่ของหมอกับคนไข้ การให้การรักษายาบาลสมัยก่อนอาจใช้ศีลธรรมจริยธรรมกำกับมาก แต่ปัจจุบันเมื่อทุกสิ่งขยายไปสู่รูปแบบของการซื้อขายมากขึ้น ผู้ที่มีเงินก็สามารถซื้อบริการการรักษาที่ดีเยี่ยมจากโรงพยาบาลเอกชนได้ ส่วนผู้ที่ไม่มีเงินก็ต้องแย่งกันใช้บริการของรัฐต่อไป ในกรณีความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของโรงงานกับแม่ของเขาและคนงาน

¹⁹ ชัยสรา ชมะวรรณ, “แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 123-125.

ในโรงงาน สิ่งที่คนงานคิดถึงคือการกระทำของเจ้าแก๊งก็ใช้วิธีเทียบค่าด้วยระบบราคาเช่นกัน คนงานโกรธแค้นที่เจ้าแก๊งเอาเงินไปรักษาแม่จนต้องปิดโรงงานและทำให้พวกเขาเดือดร้อน คนงานคนหนึ่งบ่นว่า “คนแก๊งห้าหองอะคนหนึ่ง เพื่อนกูเดือดร้อนตั้งเจ็ดคน นี่ถ้ายังไม่รีบตาย พวกฉันก็คงเดือดร้อนกันอีกแหละป้า”²⁰ สิ่งที่คนงานคนนี้คิดคือชีวิตคนแก่มีราคาไม่เท่ากับชีวิตคนหนุ่มสาว และชีวิตคนแก่คนเดียวกับชีวิตคนหนุ่มสาวอีก 7 คน เมื่อเทียบด้วยจำนวนเงินที่เจ้าแก๊งนำไปใช้ การช่วยชีวิตคน 7 คนน่าจะคุ้มค่าง่า ตัวเจ้าแก๊งเองก็อาจคิดว่าชีวิตแม่ของเขามีค่ามากกว่าชีวิตคนงาน 7 คน แต่สิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือ เจ้าแก๊งไม่ได้เห็นเงินสำคัญกว่าชีวิตแม่ของเขา เจ้าแก๊งปฏิบัติกับแม่ด้วยความกตัญญู ซึ่งความกตัญญูนี้ก็ถูกนายทุนเจ้าของโรงพยาบาลเอกชนรวบรวมเข้าไปเป็นเครื่องมือในการขูดรีดคนไข้ได้อย่างได้ผล

เรื่องสั้นเรื่องสุดท้ายในกลุ่มนี้คือ “จดหมายถึงประธานรัฐสภา” ของ จำลอง ฝั่งชลจิตร เป็นเรื่องที่วิจารณ์จิตสำนึกในการบริโภคของกลุ่มนักธุรกิจที่มุ่งสนองความพอใจส่วนตัวโดยมิได้คำนึงว่าการบริโภคนั้นจะทำลายสรรพสิ่งรอบตัวเพียงใด²¹ จำลองดึงเอาปรากฏการณ์ในการบริโภคที่เกิดขึ้นและมองเห็นได้ชัดคือการสร้างสนามกอล์ฟมาแสดงให้เห็นจิตสำนึกการบริโภคที่เห็นแก่ตัวดังกล่าว สนามกอล์ฟในพื้นที่ผืนผวนวกเอาแม่น้ำลำธาร ทุ่งนา ป่าไม้ ภูเขา ดอยสุเทพ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วัดพระมหาธาตุนครศรีธรรมราช สนามหลวง วัดพระแก้ว รัฐสภา ฯลฯ เพื่อให้เป็นสนามกอล์ฟที่ตื่นเต้นทำทายเป็นสมบูรณ์แบบที่สุด สิ่งที่จำลองแสดงให้เห็นคือ ด้วยจิตสำนึกการบริโภคเช่นนี้เองที่ทำให้เกิดการไล่ล่าการทำลายในทุกพื้นที่ สิ่งที่สำคัญและอันตรายกว่านั้นคือ การบริโภคที่มุ่งสนองตอบความพอใจส่วนตัวแต่ละเลยความต้องการของคนส่วนรวม อยู่ในกำมือของผู้มีโอกาสนือคนทั่วไปและมีอำนาจอยู่ในมือ ไม่ว่าจะเป็โอกาสและอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม เช่น ทหาร ตำรวจ นักธุรกิจ นักการเมือง นักกฎหมาย นักวิชาการ และนักหนังสือพิมพ์ชื่อดัง ซึ่งจะทำให้การบริโภคที่ก่อให้เกิดการทำลายเป็นไปอย่างสะดวกง่ายดายขึ้น

การแสดงพื้นที่ในการล่าไม่ว่าจะในพื้นที่ระดับย่อย หรือในพื้นที่ที่หมายถึงระบบสังคมทั้งสังคม ภาพการล่าที่เห็นตัวผู้ล่าชัดเจน หรือการล่าที่มองไม่เห็นตัวผู้ล่าหาก

²⁰ ไพโรจน์ บุญประกอบ, “หนทาง,” ใน จินตนาการไม่มีหมายเลข, หน้า 93.

²¹ จำลอง ฝั่งชลจิตร, “จดหมายถึงประธานรัฐสภา,” ใน สบสังวาสสโมสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ช่างวรรณกรรม, 2535), หน้า 67-70.

แต่รู้ว่าเกิดการล่าซื้อ ภาพทั้งหมดเป็นสิ่งที่นักเขียนต้องการแสดงให้เห็นว่า ความเลวร้ายที่เกิดขึ้นในสังคมทุนนิยมครอบคลุมไปทุกพื้นที่ ภาพการล่าในพื้นที่ระดับย่อยมีความชัดเจนในตัวเองแล้วว่าทุกคนในสังคมหนีการเอาเปรียบไม่พ้น เพราะการล่านั้นเกิดขึ้นทั้งในที่ทำงาน ตามสถานบริการ หรือแม้แต่ที่บ้าน ภาพการล่าในระดับสังคมยังเป็นภาพที่ย้ำความสิ้นหวังให้กับผู้อ่านว่าทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงหนีให้พ้นจากการล่าได้เลย การแสดงภาพการล่าในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ คือสิ่งที่นักเขียนวิจารณ์สังคมทุนนิยมว่าเป็นสังคมแห่งความเลวร้าย เพราะการที่สังคมปลุกฝังอุดมการณ์ให้คนมีเป้าหมายในการสะสมความมั่งคั่งให้กับตนเองทำให้คนเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองอย่างไม่ละอายใจ

นักเขียนนำเสนอประเด็นต่าง ๆ จากการแสดงภาพพื้นที่ในการล่า บางประเด็นเป็นการวิพากษ์วิจารณ์สังคมทุนนิยมโดยตรง เช่น ประเด็นแรก การที่คนในสังคมทำร้ายไล่ล่ากัน เพราะคนปลุกฝังจิตสำนึกในการเอาเปรียบให้เกิดขึ้นในสังคม เช่น เรื่อง “เหยื่อ” เรื่อง “มิดของนาย” เรื่อง “จดหมายถึงประธานรัฐสภา” เรื่อง “ฆาตกร” และ ประเด็นที่สอง ค่านิยมในการให้ความสำคัญกับเงินและวัตถุมากกว่าจิตใจทำให้คนในสังคมไม่มีความสุขปรากฏในเรื่อง “อนภิชฌา” เรื่อง “กระจกเงา” และเรื่อง “คืนดาวตก” เป็นต้น บางประเด็นเป็นการแสดงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมซึ่งหากนำมาวิเคราะห์จะพบสิ่งที่เป็นระบบควบคุมสังคมและทำให้มีการล่าเกิดขึ้น เช่นการแสดงภาพกลุ่มช่างเรียงถูกยกเลิกการจ้างงานเพราะผู้บริหารตัดสินใจใช้คอมพิวเตอร์มาแทนแรงงานคนในเรื่อง “การสังหารหมู่มู” ประเด็นที่ปรากฏคือ สังคมทุนนิยมสมัยใหม่เป็นสังคมที่พึ่งพาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้มากที่สุดและเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด เทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ระบบการผลิตดั้งเดิมซึ่งใช้แรงงานและทักษะความชำนาญของคนเป็นหลัก ทำให้คนที่อยู่ในระบบการผลิตดั้งเดิมต้องตกงาน สูญเสียรายได้และอาชีพที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในเรื่อง “การสังหารหมู่มู” คือ สังคมทุนนิยมสมัยใหม่ที่เน้นการนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนมีผลกระทบต่อรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม การที่คนทำงานกับเครื่องจักร 1 เครื่องแทนที่จะเป็นสังคมที่มีกลุ่มคนถึง 15 คนทำงานร่วมกันทำให้คนสูญเสียความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมไป กลายเป็นคนที่ต้องอยู่กับตนเองและเครื่องจักรเท่านั้น

ประเด็นสุดท้ายที่นักเขียนนำเสนอในส่วนพื้นที่ของการล่านั้นปรากฏในเรื่อง “หนทาง” ภาพปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมคือ โรงพยาบาลเอกชนคิดค่าบริการใน

การรักษาพยาบาลในอัตราที่สูงถึงขนาดทำให้คนหมดตัวต้องปิดกิจการลง ประเด็นที่นักเขียนแสดงคือสังคมทุนนิยมเป็นสังคมที่ถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์เชิงสินค้า สังคมกำหนดมูลค่าให้กับสิ่งของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งชีวิตคนแต่ละคนก็ถูกกำหนดเป็นมูลค่าด้วยการคิดค่ารักษาพยาบาลในอัตราที่สูงมากตามโรงพยาบาลเอกชนทุกแห่งโดยเห็นว่าเป็นการแลกเปลี่ยนกับการให้บริการในการช่วยชีวิตคนเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงสินค้าที่ชัดเจนภาพหนึ่ง กล่าวโดยสรุป ประเด็นต่าง ๆ ที่นักเขียนนำเสนออีกคือ คำวิจารณ์หรือการทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมทุนนิยมในแง่มุมต่าง ๆ นั้นเอง

2. ผู้ล่าและเหยื่อ

เรื่องสั้นส่วนอื่นๆ ผู้อ่านอาจพบเนื้อหาแสดงการเอารัดเอาเปรียบที่เกิดขึ้นในสังคมทุนนิยมที่ใกล้เคียงกับเรื่องสั้นในส่วนนี้ แต่สิ่งหนึ่งที่ต่างออกไปคือ เรื่องสั้นกลุ่มโลกทุนนิยม โลกของการไล่ล่า วิพากษ์วิจารณ์สังคมทุนนิยมโดยสร้างภาพเปรียบเทียบให้เห็นการไล่ล่า และมีตัวละครที่แบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ ผู้ล่า และ ผู้ถูกล่า หรือเหยื่ออย่างเด่นชัดทั้งในระดับความขัดแย้งระหว่างคนกับคนได้แก่เรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” “นักขายประกัน” “เหยื่อ” “ฆาตกร” “กระจกเงา” “อนนิชมา” และ “อิสรภาพ” หรือในระดับความขัดแย้งระหว่างคนกับสังคมในเรื่อง “การสังหารหมู่” “จดหมายถึงประธานรัฐสภา” “มีดของนาย” “คืนดาวตก” “วงเวียนเกม” และ “หนทาง” จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ภาพของผู้ล่าและเหยื่อที่ชัดเจนนี้เกิดจากสาเหตุ 2 ประการคือ

1. นักเขียนใช้คำเปรียบเทียบที่ให้ภาพพจน์ของผู้ล่าและเหยื่อ
2. ภาพของผู้ล่าและเหยื่อเป็นภาพที่สรุปได้จากเนื้อหาที่นำเสนอในแต่ละเรื่อง

2.1 ภาพผู้ล่าและเหยื่อจากการใช้คำเรียกเชิงเปรียบเทียบ

นักเขียนสร้างภาพพจน์ผู้ล่าและเหยื่อให้กับตัวละครของตนเพื่อย้ำให้ผู้อ่านเห็นความชั่วร้ายของสังคมทุนนิยม พวกเขาเห็นว่าในสังคมที่ปลูกฝังอุดมการณ์ให้คนยึดถือเงินและความมั่งคั่งเป็นเป้าหมายของชีวิตนี้ ทำให้คนในสังคมแข่งขัน ชิงดีชิงเด่น ไปจนถึงขั้นทำร้ายผู้อื่นเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้ตัวเอง ตัวละครที่เขาสร้างส่วนใหญ่มีภาพลักษณ์ที่ชัดเจน เมื่อบรรยายภาพของผู้ที่กำลังเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น นักเขียนใช้คำเรียกเปรียบเทียบที่ล้วนให้ความรู้สึกในเชิงลบ เช่นคำว่า “ยุงที่สูบเลือด” “หุ่นยนต์ธุรกิจ”

“ฆาตกร” ในเรื่อง “ฆาตกร” (มานพ ถนอมศรี : แบบแผนฆาตกรรม, หน้า 67,68,72) คำว่า “นักเลงมิดผู้ซ้ำของ” “นักแทงข้างหลัง” “มือมิด” ในเรื่อง “มิดของนาย” (ศิลา โคมฉาย : ครอบครวักลางถนน, หน้า 93, 95) หรือคำว่า “นักเลงอันธพาล” “คนถ้อยซ้ำซ้ำ” “สัตว์เดรัจฉาน” ในเรื่อง “ชายหนุ่มกับหญิงชรา” (ส.เทพรำเพย : ไฟไม่ลามทุ่ง, หน้า 72,74,75,76) คำเรียกเปรียบเทียบบางคำเป็นคำที่ให้ภาพลักษณ์ของผู้ที่ทำร้ายผู้อื่นที่มีลักษณะไม่พึงประสงค์ เช่น คำว่า “ยุ่งที่สูบเลือด” ให้ภาพผู้ที่หิวกระหาย ผู้ที่จ้องจะเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น คำว่า “หุ่นยนต์ธุรกิจ” ให้ภาพผู้ที่ไร้ชีวิตจิตใจ ไร้ความรู้สึก ละเอียดอ่อนซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีของมนุษย์ บางคำทำให้ตัวละครมีภาพผู้ที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นด้วยวิธีการโหดเหี้ยมและต่ำช้า เช่นคำว่า “นักเลงมิดผู้ซ้ำของ” “มือมิด” “นักแทงข้างหลัง” และบางคำเมื่อใช้เรียกตัวละคร นอกจากจะทำให้ตัวละครมีภาพลักษณ์ในเชิงลบแล้ว ยังแสดงให้เห็นมุมมองทางศีลธรรมของผู้แต่งที่ตัดสินพฤติกรรมของตัวละคร เช่น คำว่า “นักเลงอันธพาล” “คนถ้อยซ้ำซ้ำ” “สัตว์เดรัจฉาน” หรือ “ฆาตกร” ตัวละครที่ถูกเรียกขานด้วยคำชุดนี้ถูกนักเขียนตราไว้อย่างชัดเจนแล้วว่าเป็นคนเลว

ตัวละครที่เป็นฝ่ายถูกเอารัดเอาเปรียบหรือถูกทำร้ายก็ได้รับการนำเสนอด้วยวิธีใช้คำเรียกเปรียบเทียบเช่นกัน นักเขียนบางคนสร้างภาพลักษณ์ตัวละครด้วยคำว่า “คนยากคนจน” (มานพ ถนอมศรี : แบบแผนฆาตกร, หน้า 57) เพื่อสร้างภาพตัวละครที่ถูกเอารัดเอาเปรียบว่าเป็นผู้ที่ไม่มีโอกาสทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกับผู้อื่น และไม่มีอำนาจไว้ต่อรองหรือป้องกันตัวเอง บางคนใช้คำว่า “คนโง่” (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์ : การเดินทางครั้งสุดท้าย, หน้า 116) หรือ “เหยื่อ” (ศิลา โคมฉาย : ครอบครวักลางถนน, หน้า 94,97) (ขจรฤทธิ์ รักษา : นักมวยดั่ง, หน้า 127) (ฤดีเริงชัย : นครน้ำเน่า, หน้า 123) สร้างภาพตัวละครที่รู้ไม่เท่าทันผู้อื่นหรือผู้ที่ตกเป็นเป้าของการไล่ล่า บางคนใช้คำว่า “นักโทษ” (เชน ชมธวัช : ก้านต่อดอก, หน้า 50,51) (ศิลา โคมฉาย : ครอบครวักลางถนน, หน้า 88, 89) (สายคำ ผกาย : รากต่อใบ, หน้า 71) ทำให้ตัวละครมีภาพเป็นผู้ถูกจองจำและถูกลงโทษอย่างทุกข์ทรมาน และที่พบมากคือ การนำความเปรียบที่เป็นภาพของสัตว์มาใช้กับภาพของผู้ถูกทำร้าย เช่น คำว่า “สัตว์” ที่ให้ภาพของผู้ที่ถูกทำร้ายอย่างโหดเหี้ยมทารุณ (เชน ชมธวัช : ก้านต่อดอก, หน้า 51,52) คำว่า “ปลาโง่” ที่ให้ความหมายของผู้ตกเป็นเหยื่อของผู้อื่นเพราะรู้ไม่เท่าทัน (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์ : การเดินทางครั้งสุดท้าย, หน้า 116, 118, 121) หรือคำว่า “แพะ” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ไม่รู้เรื่องอะไรแต่ถูกป้ายความผิดมาให้ในความหมายของแพะรับบาป (ศิลา โคมฉาย : ครอบครวักลางถนน, หน้า 100, 101) ซึ่งล้วนแต่เป็นคำที่ให้ความหมายของผู้ถูกกระทำทั้งสิ้น

การนิยมใช้ภาพสัตว์เป็นความเปรียบนั้นอาจเป็นไปได้ที่มนุษย์มักไล่ล่าสัตว์เพื่อมาเป็นอาหาร หรือเพื่อความสนุก โดยไม่ได้คิดว่ามันเป็นการเบียดเบียนชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เช่น การ ตกปลา หรือการล่าสัตว์โดยถือเป็นเกมกีฬา หรือมนุษย์มักจับสัตว์มาฆ่าโดยเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคลของตัวเอง เช่น การฆ่าเป็ด ไก่ หมู หรือฆ่าเพื่อเป็น สัญลักษณ์ของการไถ่บาปที่มนุษย์ทำลงไป เช่น ฆ่าแพะ หรือแกะ ในพิธีบูชาয়ัญความเปรียบที่เป็นภาพสัตว์จึงมักเป็นชนิดของสัตว์เดียวกับที่มีนัยเหล่านี้แฝงอยู่ ซึ่งเมื่อนำมาใช้เปรียบกับคนจะทำให้ภาพของผู้ถูกทำร้ายเป็นที่เข้าใจในทันที การเปรียบผู้ที่ถูกทำร้ายเข้ากับภาพของสัตว์เป็นการให้ภาพผู้ถูกทำร้ายที่ไม่มีทางต่อสู้หรือรอดพ้นจากการไล่ล่าได้ดีนักเขียนบางคนก็สร้างความเปรียบคนกับสัตว์ชนิดใหม่ เช่น เปรียบคนที่ถูกทำร้ายกับ ค้างคาวที่ถูกทำร้าย (สายคำ ผกาย : รากต่อใบ, หน้า 65, 66, 71) แต่การใช้ภาพ “ค้างคาว” ไม่ใช่การใช้จากความหมายโดยนัยที่แฝงอยู่กับภาพของมัน แต่เป็นการใช้โดยแสดงภาพกระบวนการล่าคนกับกระบวนการล่าค้างคาว ซึ่งเป็นภาพที่มีกรรมวิธีเดียวกันมากกว่า และการเปรียบเทียบยังทำโดยพิจารณาจากคุณสมบัติของค้างคาวที่ใช้เรดาร์จับสัญญาณเพื่อหลบหลีกภัยอันตราย นักเขียนก็นำมาเปรียบเทียบกับภาพของคนที่รู้ตัวว่า กำลังถูกผู้อื่นจ้องจะเอาชีวิตเอาเปรียบอยู่และพยายามหลบหลีกให้พ้นจากการถูกเอาเปรียบ นับเป็นความพยายามสร้างสรรค์การนำเสนอด้วยภาพลักษณะใหม่ๆที่น่าสนใจ จากการพิจารณาการใช้คำสร้างภาพเปรียบเทียบทั้งในส่วนของผู้ล่าและเหยื่อ ไม่ว่าจะเป็นการดึงคำเก่าที่มีนัยแฝงเป็นที่รับรู้ทั่วกันหรือการใช้คำใหม่มาเปรียบเทียบจะเห็นว่า ต้องเป็นคำที่แสดงความหมายร่วมที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจน และช่วยในการย้าสารที่นักเขียนต้องการนำเสนอด้วย

2.2 ภาพผู้ล่าและเหยื่อจากเนื้อหา

2.2.1 ผู้ล่า

การใช้คำเปรียบเทียบทั้งในส่วนของผู้ล่าและเหยื่อช่วยสร้างภาพให้สังคมเมืองมีภาพลักษณะเป็นสังคมแห่งการไล่ล่ามากที่สุดทีเดียว แต่ภาพเปรียบเทียบของผู้ล่าและเหยื่อจะไม่สามารถแสดงตัวออกมาได้หากปราศจากเนื้อหา ซึ่งเป็นโครงร่างสำคัญที่บรรจุไว้ด้วยแก่นของเรื่องและบทบาทของตัวละครที่ร่วมกันแสดงภาพของสังคมเมือง จากเนื้อหาของ

เรื่องสั้นในกลุ่มโลกทุนนิยม โลกแห่งการไล่ล่าทั้งหมด ภาพของตัวละครฝ่ายที่จ้องจะเอา
รัดเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อหาผลประโยชน์ให้ตัวเอง มีลักษณะสำคัญๆ ดังนี้

1. ผู้ล่าที่ล่าโดยใช้ทุกวิธีการเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ

ในเรื่องสั้นแต่ละเรื่อง นักเขียนแสดงภาพของผู้ที่พยายามใช้วิธีการต่างๆ ใน
การแสวงหาผลประโยชน์จากผู้อื่น บางเรื่องเสนอภาพของผู้ล่าในภาพของผู้ที่ใช้อำนาจใน
ตำแหน่งที่สูงกว่าบีบบังคับ เช่นเรื่อง “ชายหนุ่มกับหญิงชรา” ชายหนุ่มถูกหัวหน้าแผนก
กลั่นแกล้งในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ เพราะหัวหน้าต้องการบีบบังคับให้เขาลาออกจากงาน

²² ผู้ล่าบางคนใช้การขู่หรืออย่างชัดเจน เช่นเรื่อง “เหยื่อ” ที่แสดงภาพของพ่อค้าขาย
อาหารในบึงตปลาที่ไม่มีลูกค้าเข้าร้านตลอดทั้งวัน เมื่อมีลูกค้าเข้าร้านก็ฉวยโอกาสขึ้น
ราคาอาหารแพงกว่าปกติถึงเท่าตัว ²³ เรื่อง “ฆาตกร” ผู้ล่าใช้วิธีหลอกลวงผู้อื่น โดย
เสนอภาพพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารที่แนะนำอาหารที่ดูแล้วเป็นอาหารธรรมดาแต่
ตั้งราคาไว้แพงมาก และอาหารชนิดนั้นไม่ได้รับไว้ในรายการอาหารทำให้ลูกค้าไม่มี
โอกาสรู้ราคาอาหารและคิดว่าเป็นอาหารที่ราคาไม่แพง เมื่อลูกค้าสั่งให้คิดเงินค่าอาหาร
จึงรู้ว่าถูกหลอก ²⁴

ภาพของผู้ล่าบางเรื่องเป็นภาพของผู้ที่ใช้หลายๆ วิธีการเพื่อให้ผู้ถูกล่าทำใน
สิ่งที่ตนต้องการให้ได้ ตัวละครที่มีอาชีพเป็นตัวแทนขายประกันจะมีภาพลักษณะนี้ชัดเจน
มาก ตัวแทนขายประกันในเรื่อง “นักขายประกัน” ใช้ทั้งความเป็นญาติ ใช้คำพูดโน้มน้าว
ใช้คำพูดตีขลุมหลอกล่อและใช้วิธีรุกเร้าเชิงบีบบังคับให้คนตกลงซื้อประกัน ²⁵ ส่วนตัวแทน
ขายประกันในเรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” อันดับแรก “เขา” ใช้คำพูดโน้มน้าวโดยชี้แจง
ผลดีนานับประการของการทำประกันก่อน เมื่อไม่ได้ผลก็ใช้คำพูดเชิงกระทบกระเทียบบเลียดสี
บางครั้งก็ใช้คำพูดเชิงขู่บังคับ และสุดท้ายก็ใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ที่สูงกว่ามาบีบ

²² ส.เทพรำเพย, “ชายหนุ่มกับหญิงชรา,” ใน ไฟไม่ลามทุ่ง, สุชาติ สวัสดิ์ศรี,
บรรณาธิการ, หน้า 72.

²³ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, “เหยื่อ,” ใน การเดินทางครั้งสุดท้าย, หน้า 120-
121.

²⁴ มานพ ถนอมศรี, “ฆาตกร,” ใน แบบแผนฆาตกรรม, หน้า 70-71.

²⁵ ขจรฤทธิ์ รักษา, “นักขายประกัน,” ใน นักมวยดัง, หน้า 128-135.

บังคับให้ลูกน้องทำประกันกับตน”²⁶ วิธีการที่ “เขา” ใช้เป็นลำดับทำให้ “เขา” มีภาพเป็นผู้ล่าที่มีชั้นเชิง ซึ่งคล้ายคลึงกับภาพของผู้ที่ใช้ชั้นเชิงในการแสวงหาผลประโยชน์ในวงการธุรกิจในเรื่อง “มิดของนาย” แต่ภาพของผู้ล่าภาพนี้นอกจากจะใช้ชั้นเชิงแล้ว ยังผนวกเล่ห์เหลี่ยมในการกำจัดคู่แข่งให้ออกไปให้พ้นทางเพื่อให้ตนได้รับผลประโยชน์แต่เพียงผู้เดียวด้วย จากตัวอย่างเป็นภาพที่แสดงให้เห็นการดำเนินงานในบริษัทแห่งหนึ่งที่จ้างมืออาชีพให้เป็นผู้บุกเบิกการดำเนินงานตามแผนงานใหม่หรือเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ มืออาชีพจะเป็นผู้ที่มีความสามารถมากแต่จะฉลาดและไม่น่าไว้วางใจ เพราะอาจรู้เท่าทันความคิดและเล่ห์เหลี่ยมของผู้บริหารระดับสูงในบริษัท เมื่อแผนกใหม่ดำเนินงานได้อย่างราบรื่นดีแล้ว เจ้าของบริษัทกับลูกน้องคนสนิทก็ร่วมกันวางแผนกำจัดมืออาชีพให้ออกไปจากบริษัท ภาพของผู้ล่านั้นคือผู้วางแผนกำจัดคู่แข่งได้แยบยลมาก

“การกำจัดเป็นเรื่องง่าย”

เขาใช้ที่ประชุมเป็นเวทีล่า เสนอให้พิจารณาตั้งฝ่ายตรวจสอบคุณภาพเพื่อแสวงหาข้อมูล แยกแยะหาจุดดี เสริมจุดด้อย เพิ่มพลังให้ผลงานพร้อมสู้ในการแข่งขันทางการตลาด หน้าที่ของฝ่ายตรวจสอบต้องวิจารณ์ เสนอแนะรวมถึงค้นคว้าเทคนิคสมัยใหม่มายกระดับความสามารถของหน่วยงานต่าง ๆ ขอบเขตของหน้าที่เช่นนี้ “มืออาชีพ” เท่านั้นที่จะถูกเลือก และทุกอย่างเป็นดังคาด

ผลฉกรรจ์ที่เขาจ้วงแทงใส่อย่างรวดเร็วคือทำให้ตำแหน่งหน้าที่ของ “มืออาชีพ” คล้ายถูกปรับสูงขึ้น เพราะสอดส่องดูแลงานมากมาย แต่เขาไม่ยอมพูดถึงอำนาจสักคำเดียว

คนที่ไม่ได้ลงมือทำงาน คอยนั่งจับจ้องและวิจารณ์การทำงานของคนอื่นย่อมมีชะตากรรมเลวร้ายคอยอยู่ ไม่เข้าใจที่มาที่ไปสาเหตุแห่งอุปสรรค การยกเอาเทคนิคทันสมัยมาเสนอ ถูกตอกกลับถึงความเหมือนความต่างของเงื่อนไขพื้นฐาน ยิ่งหยิบเอาความล้าหน้าของคู่แข่งมาชี้ให้เห็น ยิ่งถูกทำทนายว่าอย่าดีแต่พูด แน่จริงมาลองทำดู

เขาโยนเหยื่อแผลเหวอะให้ประดาเจ้าของมิดพับ มิดปกอผลไม้ มิดปลายแหลม มิดสองคม รุมกระชากจนแหลกยับเลือดโชกแดงฉานไปทั้งร่าง คิดจะหวนกลับไป

²⁶ สายคำ ผกาย, “ราคาแห่งชะตากรรม,” ใน รากต่อใบ, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 62-71.

พิสูจน์ความสามารถในตำแหน่งเดิม “ร่างทรง” ยึดครองไปเรียบร้อยและมั่นคงแล้ว ลงท้ายต้องยื่นใบลาต่อเขาอย่างสงบ ชนิดไม่ต้องกระทบกระเทือนความรู้สึก ไม่ยุ่งยากต่อองค์กรในแง่กฎหมาย”²⁷

“การแทงคนแล้ว ผลประโยชน์ต้องเป็นของเราทั้งหมด อย่าให้บรรดาพวกหัวหน้าหน่วยงานสวยผล แต่ทำให้พวกนั้นเป็นแพะ โยนความรับผิดชอบในสิ่งที่เกิดขึ้นไปให้ ให้มันสำนึกตัวสำนึกด้วยความกลัว ทุ่มเทพหลังทุกขุมขนออกมาใช้งาน เชือดมันด้วยมีดเล่มนี้”²⁸

วิธีการต่างๆ ที่ผู้ล่านำมาใช้ ไม่ว่าจะเป็น ใช้อำนาจ ใช้การฉวยโอกาสชุดรีดใช้วิธีหลอกลวง ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ใช้โหราศาสตร์พิศพยากรณ์โน้มน้าว หรือใช้เล่ห์เหลี่ยมชั้นเชิงล้วนแล้วแต่เป็นการทำเพื่อคำว่าผลประโยชน์ที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เท่านั้น เช่น ตำแหน่งการงาน กำไรจากค่าอาหาร ยอดขายประกัน หรือผลประโยชน์ในธุรกิจระดับใหญ่ การทำทุกอย่างโดยไม่สนใจว่าจะเป็นวิธีการใดและสร้างความเดือดร้อนให้ใคร ทำให้ภาพของผู้เอารัดเอาเปรียบมีลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งดังจะกล่าวในข้อต่อไป

2. ผู้ล่าเป็นผู้ขาดจริยธรรมในใจ

ภาพของผู้ล่าในสายตาของนักเขียนเป็นผู้ที่ไม่สนใจว่าการกระทำของตนจะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ขอเพียงแต่ให้ได้ผลประโยชน์ พวกเขาพร้อมที่จะทำทุกอย่าง นักเขียนบางคนประนามนักธุรกิจว่าเป็นคนที่เห็นแก่ตัว เพราะนักธุรกิจสนใจแต่เพียงคำว่ากำไร และการทำกำไรของพวกนักธุรกิจเป็นการกระทำที่ไม่สนใจจะทำให้ใครเดือดร้อน ดังเช่นการหลอกลวงลูกค้าอย่างไม่ละอายในเรื่อง “ฆาตกร” ของมานพ ถนอมศรี²⁹ การชุดรีดคนซื้ออาหารอย่างไม่กลัวบาปกรรมในเรื่อง “เหยื่อ” ของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์³⁰ การชุดรีดเงินค่ารักษาพยาบาลของเจ้าของโรงพยาบาลเอกชนจน

²⁷ ศีลา โคมฉาย, “มีดของนาย,” ใน ครอบครัววงกลางถนน, หน้า 97-98.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

²⁹ มานพ ถนอมศรี, “ฆาตกร,” ใน แบบแผนฆาตกรรม, หน้า 67.

³⁰ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, “เหยื่อ,” ใน การเดินทางครั้งสุดท้าย, หน้า 121.

ทำให้ญาติคนไขรายหนึ่งต้องล้มละลายใน “หนทาง” ของ ไพโรจน์ บุญประกอบ³¹ ตลอดจนการกระทำของตัวละครที่มีจิตสำนึกที่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง และเห็นผู้อื่นเป็นเพียงเหยื่อที่มาทำประโยชน์ให้ตัวเองเท่านั้น บางเรื่องก็ให้ภาพของผู้ล่าที่โหดเหี้ยมและเลือดเย็น เช่นเรื่อง “มิดของนาย” ของศิลา โคมฉาย ที่เห็นการกำจัดผู้อื่นเป็นความชอบธรรมและเป็นเรื่องน่าภาคภูมิใจที่ “เขา” สามารถกำจัดผู้ที่ไร้ประโยชน์สำหรับงานของบริษัทได้อย่างสวยงาม³² หรือเรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” ที่ให้ตัวละครสนุกสนานกับเกมการไล่ตีค้างคาวจนค้างคาวสมองและ³³ ก็ให้ภาพของตัวละครที่โหดเหี้ยม เลือดเย็น และไม่เห็นว่าชีวิตของค้างคาวจะสำคัญหรือมีค่ามากไปกว่าความสนุกของตนเอง

นอกจากนี้ยังมีภาพของผู้ล่าที่ทำร้ายคนอย่างป่าเถื่อนในเรื่อง “วงเวียนเกม” ของ เซน ชมธวัช³⁴ ภาพของผู้ล่าซึ่งปล่อยให้ ความโลภเข้าครอบครองจิตใจ ทำให้คนให้ความสำคัญกับเงินมากกว่าความสุขใจในครอบครัวในเรื่อง “กระจกเงา”³⁵ และเรื่อง “อนภิขณา”³⁶ หรือภาพของผู้ล่าซึ่งเต็มไปด้วยความโลภและความหลง ทำให้พวกเขาคิดโครงการทำสนามกอล์ฟที่สมบูรณ์ที่สุดในโลก ซึ่งจะทำให้สรรพสิ่งทั้งทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่สำคัญ ๆ ในประเทศไทยต้องถูกทำลายลงในเรื่อง “จดหมายถึงประธานรัฐสภา”³⁷ ภาพของตัวละครที่มีลักษณะชาติจริยธรรมในใจนี้สะท้อนให้เห็นมุมมองของนักเขียนว่าเป็นมุมมองแบบประเมินคุณค่าที่ใช้ศีลธรรมเป็นมาตรฐาน หรืออาจกล่าวได้ว่าภาพตรงข้ามของบุคคลที่ชาติจริยธรรมในใจพวกนี้ก็คือ

³¹ ไพโรจน์ บุญประกอบ , “หนทาง,” ใน จินตนาการไม่มีหมายเลข, หน้า 95.

³² ศิลา โคมฉาย , “มิดของนาย,” ใน ครอบครัวกลางถนน, หน้า 97.

³³ สายคำ ผกาย , “ราคาแห่งชะตากรรม,” ใน รากต่อใบ, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 66.

³⁴ เซน ชมธวัช, “วงเวียนเกม,” ใน ก้านต่อดอก, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 50-52.

³⁵ จักรภัทร พงศ์ภัทระ, “กระจกเงา,” ใน หลักเมือง, หน้า 144-155.

³⁶ ฤดี เริงชัย, “อนภิขณา,” ใน นครน้ำเน่า, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 121-126.

³⁷ จำลอง ผึ้งชลจิตร, “จดหมายถึงประธานรัฐสภา,” ใน สบสังวาสสโมสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 67-70.

ภาพของผู้มีศีลธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงเป็นไปได้อย่างมากว่า ในความคิดของนักเขียนกลุ่มนี้ ศีลธรรมจะเป็นคำตอบหนึ่งในการแก้ไขปัญหาการเอารัดเอาเปรียบที่เกิดขึ้นในสังคม

3. ผู้ล้าเป็นบุคคลที่มีลักษณะนิสัยไม่น่าคบหา

การพิจารณาภาพผู้ล้าภาพนี้แม้จะมีลักษณะเป็นข้อปลีกย่อย แต่เมื่อผู้วิจัยพิจารณาจากการสร้างภาพผู้ล้าแล้วพบว่า ภาพดังกล่าวมักปรากฏอยู่เสมอ เหมือนเป็นข้อปลีกย่อยที่จำเป็นต้องมี เพื่อเพิ่มความน่ารังเกียจให้กับภาพตัวละครที่เป็นผู้ชอบเอารัดเอาเปรียบคน นักเขียนมักบรรยายลักษณะนิสัยของตัวละครที่อยู่ในโลกของการไล่ล่าและพอใจกับบทบาทของการเป็นผู้ล้าว่า คนเหล่านี้ เสแสร้ง ไม่จริงใจ เช่น

“ถึงแม้เราจะยิ้มให้กัน แต่จิตใจของเราต่างจ้องที่จะชิงกำไรของกันและกันอยู่ตลอดเวลา ฉันรู้ว่า ฉันไม่เคยได้หัวใจจากเพื่อนฉันเลย”³⁸

“จริง ๆ นะ ผมรู้สึกเสมอว่ากำลังนำความปรารถนาดีมาสู่คุณ ผมคงทนเห็นครอบครัวของคนรู้จักกันเป็นเช่นนั้นอีกไม่ได้แน่” เขาย้ำหนักแน่นแต่ฟังดูอบอุ่นและจริงใจอย่างที่ผมไม่เคยได้ยินมาก่อน”³⁹

“เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นไม่มีใครสามารถรู้ล่วงหน้าได้” เธอทำหน้าที่เราสองคนพยายามที่จะเล่นละครและแข่งกันตีบทให้แตก เพื่อที่จะชิงเป็นฝ่ายได้เปรียบ”⁴⁰

ความเสแสร้งไม่จริงใจ ก็คือนิสัยที่นักเขียนมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของนักล่าผลประโยชน์ที่ไร้หัวใจประเภทหนึ่ง ผู้ไม่เคยคิดถึงและปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะมนุษย์ต่อมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เช่นในฐานะที่เป็นเพื่อน เป็นคนในครอบครัว เป็นญาติ เป็นเพื่อนร่วมงานที่ดี กล่าวโดยสรุปคนที่เสแสร้งไม่จริงใจก็คือคนที่เสแสร้งทำดีกับผู้อื่น

³⁸ มานพ ถนอมศรี, “คืนดาวตก,” ใน สบสังวาสสโมสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 62.

³⁹ สายคำ ผกาย, “ราคาแห่งชะตากรรม,” ใน รากต่อใบ, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 63.

⁴⁰ ขจรฤทธิ์ รักษา, “นักขายประกัน,” ใน นักมวยดัง, หน้า 133.

เพียงเพราะหวังผลประโยชน์ หรืออีกนัยหนึ่งคือคนที่เห็นผู้อื่นทั้งหมดเป็นเหยื่อที่เขาจะแสวงหาผลประโยชน์เมื่อเขามีโอกาสนั่นเอง ส่วนลักษณะนิสัยไม่ดีอื่นๆ ก็เช่น ตัวละครมีนิสัยหยาบกระแวง ไม่ไว้ใจใคร เช่นในเรื่อง “มีดของนาย” ตัวละคร “เขา” ซึ่งเป็นลูกน้องคนสนิทของ “นาย” ยังรู้สึกไม่ไว้ใจใจเมื่อ “นาย” พูดยถึงการเลื่อนตำแหน่งของ “เขา” ในบริษัท หรือในเรื่อง “คืนดาวตก” มหาเศรษฐีบ่นให้ยากฟังว่า ชีวิตของเขาไร้เพื่อนแท้ เขาไม่อาจไว้ใจใครได้ เพราะคนในวงการธุรกิจล้วนแต่คบกันด้วยผลประโยชน์เท่านั้น นอกจากนี้ ตัวละครที่เป็นผู้ล่ายังมีนิสัยดูถูกเหยียดหยามคนที่ตนคิดว่าด้อยกว่าทุกคน ลักษณะนิสัยไม่ดีเหล่านี้ นอกจากนักเขียนจะใช้เพิ่มความน่ารังเกียจให้กับภาพตัวละครที่เป็นผู้ล่ายแล้ว ยังเป็นข้อมูลที่ช่วยเสริมภาพที่ไม่น่าอยู่ของสังคมเมืองได้ดี โลกที่เต็มไปด้วยคนเสแสร้ง ไม่จริงใจ ผู้คนหยาบกระแวงซึ่งกันและกัน และไร้เพื่อนแท้ช่างเป็นโลกที่แห้งแล้งและทำให้จิตใจคนทุกขุทรมานด้วยความร้อนรุ่มกระวนกระวาย ต่างกับโลกที่ผู้คนเป็นมิตรต่อกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นโลกที่สุขสงบและคนอยู่กันอย่างสันติ แต่โลกดังกล่าวไม่ใช่สิ่งที่พบในสังคมทุนนิยม

ภาพผู้ล่ายที่เป็นตัวบุคคลเกือบครึ่งเป็นภาพที่ผูกติดกับภาพของนายทุน กล่าวคือ ผู้ล่ายมักเป็นผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูง เช่น ผู้บริหารระดับสูงและเจ้าของบริษัทในเรื่อง “มีดของนาย” นายทุนต่างชาติ ในเรื่อง “วงเวียนเกม” นักธุรกิจระดับแนวหน้า นักการเมือง นักหนังสือพิมพ์และผู้ประกอบวิชาชีพระดับผู้บริหารในเรื่อง “จดหมายถึงประธานรัฐสภา” และเจ้าของห้างสรรพสินค้าและกิจการอีกหลายประเภทในเรื่อง “คืนดาวตก” การที่ภาพผู้ล่ายผูกติดอยู่กับภาพของนายทุนแสดงให้เห็นว่า นายทุนยังมีภาพเป็นผู้ร้ายในวรรณกรรมอย่างไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ เรื่องสั้นในส่วนโลกของการไล่ล่ายังแสดงภาพของผู้ล่ายที่ขยายไปสู่คนทั่วไปในสังคม ไม่จำเป็นต้องเป็นภาพนายทุนเท่านั้น คนทั่วไปเช่นหัวหน้าแผนกในบริษัทในเรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” หัวหน้าหน่วยงานในรัฐวิสาหกิจในเรื่อง “ชายหนุ่มกับหญิงชรา” อาจารย์มหาวิทยาลัยในเรื่อง “อนภิขณา” หรือพนักงานขายประกันในเรื่อง “นักขายประกัน” ซึ่งก็คือผู้ที่ประกอบวิชาชีพที่พบทั่วไปในสังคมก็คือผู้ล่ายด้วย ภาพของผู้ล่ายซึ่งสามารถเป็นใครก็ได้ที่ไม่ใช่เฉพาะนายทุนเท่านั้น สะท้อนให้เห็นว่าในสายตาของนักเขียน สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่น่ากลัว เพราะจิตสำนึกของการกอบโกยและการเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองกลายเป็นจิตสำนึกของคนทั่วไปในสังคม ภาพลักษณะด้านลบของเมืองที่เคยมีผู้ร้ายเป็นพวกนายทุนจึงทวีความร้ายมากขึ้น เพราะบัดนี้ คนทุกคนได้มีจิตสำนึกของการล่าเพื่อสั่งสมเงินและความมั่งคั่งให้กับตัวเองทั้งสังคม

2.2.2 เหยื่อ

ภาพของตัวละครที่เป็นเหยื่อนั้นกล่าวได้ว่า ผู้อ่านสามารถเห็นได้จากภาพของผู้ล่าแล้ว เพราะภาพของตัวละครที่เป็นเหยื่อก็คือภาพด้านตรงข้ามกับตัวละครที่เป็นผู้ล่า อย่างไรก็ตาม การสรุปภาพเหยื่อจากด้านตรงข้ามของภาพผู้ล่าก็ไม่อาจแสดงภาพของเหยื่ออีกบางแง่มุมตามที่ปรากฏในเรื่องสั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอสรุปภาพของเหยื่อตามที่นักเขียนนำเสนอในเรื่องสั้นกลุ่มโลกทุนนิยม โลกของการไล่ล่า ดังนี้

1. เหยื่อเป็นผู้ถูกทำร้ายเพราะชีวิตไม่มีทางเลือก หรือถูกบังคับให้เลือก

ในเรื่องสั้นหลายเรื่องนักเขียนให้ภาพเหยื่อคือผู้ที่ถูกบีบบังคับ หรือถูกทำร้าย แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงสภาพดังกล่าวได้เพราะพวกเขาไร้พลังในการต่อรอง เช่น ภาพของช่างเรียงในเรื่อง “การสังหารหมู่” กลุ่มช่างเรียงต้องถูกปลดจากโรงพิมพ์เพราะแรงงานและทักษะที่พวกเขามีถูกประเมินว่าด้อยประสิทธิภาพกว่าคอมพิวเตอร์กราฟฟิก⁴¹ ในเรื่อง “ชายหนุ่มกับหญิงชรา” ชายหนุ่มที่เพิ่งสอบเข้ารับราชการในรัฐวิสาหกิจแห่งหนึ่งผ่านต้องอดทนจากการถูกหัวหน้าแผนกกลั่นแกล้งเพราะเขาไม่ยอมออกจางาน สิ่งที่เขาทำได้ก็เพียงแต่กล่าวประนามการกระทำของหัวหน้าในใจเท่านั้น⁴² เช่นเดียวกับภาพของชายหนุ่มที่ชื่อ “ประพันธ์” ในเรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” เขาต้องทำประกันชีวิตกับหัวหน้าหน่วยเพราะหัวหน้าขู่ว่าจะส่งรายชื่อเขาให้บริษัทตัดออก เขาไม่ยอมเสียงานจึงต้องยอมทำประกันชีวิต⁴³ การไร้พลังในการต่อรองทำให้ตัวละครเหล่านี้หวาดวิตกเป็นอย่างมากเมื่อทำงานผิดพลาด เพราะเกรงว่าจะถูกพิจารณาว่าไร้ความสามารถ ถูกตัดเงินเดือนหรืออาจถูกไล่ออก เช่น ภาพของชายหนุ่มที่มีแต่ความหว่นวิตกในเรื่อง “อิสราภาพ”⁴⁴ หรือภาพของเหยื่อซึ่งเป็นนักโทษที่ถูกบังคับให้เล่นเกมแย่งชิงเงินในเรื่อง “วงเวียนเกม” แม้จะมีคนปลุกเร้าให้เหล่านักโทษรวมพลังกันสู้ แต่สภาพถูกจองจำและการถูกเขียนตี

⁴¹ ชัชรินทร์ ไชยวัฒน์, “การสังหารหมู่,” ใน สบสังวาสสมุสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 113-120.

⁴² ส.เทพรำเพย, “ชายหนุ่มกับหญิงชรา,” ใน ไฟไม่ลามทุ่ง, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 71-73.

⁴³ สายคำ ผกาย, “ราคาแห่งชะตากรรม,” ใน รากต่อไป, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 71.

⁴⁴ ศิลา โคมฉาย, “อิสราภาพ,” ใน ครอบครัวกลางถนน, หน้า 86-91.

เป็นประจําทำให้ไม่มีใครกล้าลุกขึ้นสู้และยอมทนถูกบังคับให้เล่นเกมต่อไป ส่วนผู้ปลุก
ระดมก็ถูกลงโทษโดยการเขียนตัวอย่างทารุณ⁴⁵ โดยรวมแล้ว ภาพเหยื่อที่ถูกทำร้ายเพราะ
ชีวิตไม่มีทางเลือกหรือถูกบังคับให้เลือกนี้ก็คือผู้ใช้แรงงานทั่วไป ผู้ใช้แรงงานที่มีทักษะ
ฝีมือแต่ไม่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน หรือพนักงานระดับล่างที่ไร้อำนาจในการต่อ
รองอย่างสิ้นเชิง ภาพของเหยื่อที่ไร้อำนาจในการต่อรองนี้ไม่ใช่ภาพของผู้ยากไร้ที่สุดใน
สังคม พวกเขายังมีโอกาส มีแรงงาน มีฝีมือ และมีความรู้อยู่บ้าง แต่พวกเขาก็ยังปกป้อง
ตัวเองได้น้อยหรือแทบจะไม่ได้เลย ต้องกลายเป็นเหยื่อของผู้ที่แข็งแกร่งกว่าเพราะมีอำนาจ
และมีโอกาสในการเอาตัวรอดเอาเปรียบมากกว่า ผู้วิจัยเห็นว่าภาพของตัวละครกลุ่มนี้ทำให้
เมืองมีภาพลักษณ์เป็นสังคมแห่งการไล่ล่าในระดับที่รุนแรง เพราะแม้แต่ผู้มีแรงงาน มีฝีมือ
หรือมีความรู้ก็ยังคงตกเป็นเหยื่อของผู้ที่มีความรู้มากกว่า และมีอำนาจมากกว่าทั้งทาง
เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า ภาพของเหยื่อภาพนี้ทำให้ภาพลักษณ์
สังคมเมืองเป็นสังคมแห่งการไล่ล่าในระดับโครงสร้าง ผู้ที่อ่อนแอคือตัวละครกลุ่มนี้จะตก
เป็นเหยื่อของผู้ที่แข็งแกร่งกว่า และการใช้อำนาจและโอกาสในการเอาตัวรอดเอานี้ก็เกิด
ขึ้นเป็นลำดับที่สูงขึ้นไป ภาพของเหยื่อกลุ่มนี้จึงเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นภาวะของคนทั้ง
สังคมที่ตกเป็นเหยื่อ ในสังคมที่มีระบบโครงสร้างที่เอื้อให้คนใช้อำนาจในการเอาตัวรอด
เปรียบกันในแต่ละลำดับชั้นของสังคม

2. เหยื่อคือคนโง่หรือคนที่รู้ไม่เท่าทันกระแสทุนนิยม

ภาพของเหยื่อภาพนี้พิจารณาได้ 2 ลักษณะคือ ภาพของเหยื่อจากมุมมอง
ของผู้ล่า และภาพของเหยื่อจากมุมมองของนักเขียน หากพิจารณาภาพของเหยื่อจาก
มุมมองของผู้ล่า คนที่ถูกมองว่าเป็นเหยื่อจะถูกมองในลักษณะที่ถูกลดทอนคุณค่าความ
เป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ให้เหลือลักษณะเป็นเพียงคนโง่ที่ไม่มีสติปัญญาในการเอาตัว
รอดจากการถูกเอาเปรียบที่คนในสังคมเห็นเป็นเรื่องปกติ ดังนั้น มุมมองว่า “คน
โง่ยอมเป็นเหยื่อของคนฉลาด” จึงถูกตัวละครที่เป็นผู้ล่ายึดถือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยชอบ
ธรรม ดังเช่นภาพตัวละครพ่อลูกในเรื่อง “เหยื่อ” ของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ ที่ถูกพ่อค้าขาย
อาหารมองว่าเป็นคนโง่ที่ไม่สามารถรู้ได้ว่าเขาฉวยโอกาสขึ้นราคาค่าอาหารเพราะไม่มี
ลูกค้าเข้าร้าน พ่อค้าเพียงแต่อ้างว่าของสดมีราคาแพงและต้องเสียค่าขนส่งก็ทำให้ “พ่อ

⁴⁵ เซน ชมธวัช, “วงเวียนเกม,” ใน ก้านต่อดอก, สุชาติ สวัสดิ์ศรี,
บรรณาธิการ, หน้า 50-52.

และลูก” หลงเชื่อและยอมจ่ายค่าอาหารแต่โดยดีโดยที่พ่อค้าไม่ได้รับรู้สึกผิดแต่อย่างใด⁴⁶ ในบางครั้ง ภาพของตัวละครเหยื่อที่ถูกผู้ล่ามองอย่างดูถูกว่าเป็นคนโง่ ก็คือการที่นักเขียนต้องการวิจารณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมทุนนิยม เช่นในเรื่อง “มิดของนาย” ของศิลา โคมฉาย ตัวละคร “เขา” ซึ่งเป็นผู้ล่ามีหน้าที่กำจัดเหยื่อผู้หนึ่งซึ่งคือผู้ที่ทำงานโดยใช้ความสามารถเป็นหลัก ตัวละครเหยื่อที่ถูกเรียกว่า “มืออาชีพ” คิดว่า หากเป็นคนมีความสามารถอย่างเดี๋ยวกก็สามารถทำให้ประสบความสำเร็จได้ เพราะคนมีความสามารถจะเป็นที่ต้องการของหน่วยงานทุกแห่ง ส่วนคนที่ประสบความสำเร็จด้วยการใช้เล่ห์เหลี่ยมทำร้ายผู้อื่นเป็นคนที่ไม่มีเกียรติและไม่น่านับถือ ความคิดของตัวละคร “มืออาชีพ” จะถูก “เขา” ดูถูกว่าเป็นความคิดที่โง่และสมควรจะกลายเป็น “เหยื่อ” ให้คนอื่นเชือด เพราะเป็นคนที่ไม่รู้จักโลก ไม่เข้าใจในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในวงการธุรกิจว่าผู้ที่รู้จักป้องกันตัวเองและรู้จักฉกฉวยผลประโยชน์เท่านั้นถึงจะประสบความสำเร็จ⁴⁷ และตัวละคร “เขา” ที่เป็นผู้ล่านั้นรู้สึกสะใจที่ได้กำจัด “มืออาชีพ” ออกไปจากบริษัทได้อย่างสวยงาม การที่ศิลาแสดงความคิดของตัวละคร “เขา” ที่ถูกตัวละคร “มืออาชีพ” ว่าเป็นคนโง่ ก็เพื่อแสดงให้เห็นความร้ายกาจของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันและแสดงพลังของสังคมทุนนิยมที่สามารถใช้คำว่าผลประโยชน์ เปลี่ยนคุณธรรมให้กลายเป็นความโง่ และเปลี่ยนความชั่วให้กลายเป็นความชอบธรรมในสังคมได้ กล่าวคือ คนที่มีความสามารถ ไม่ยอมทำร้ายผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ แต่ใช้ความสามารถของตนไต่เต้าไปสู่ความสำเร็จกลายเป็นคนโง่ ส่วนคนที่คอยทำร้ายผู้อื่นและฉกฉวยเอาความดีของผู้อื่นมาเป็นของตน กลายเป็นคนที่จะประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน ภาพของเหยื่อที่ถูกมองว่าเป็นคนโง่ทำให้สังคมทุนนิยมเป็นสังคมที่น่ากลัว เพราะแม้แต่ผู้ที่มีความสามารถก็ยังไม่สามารถช่วยตัวเองให้พ้นจากภาวะของการเป็น “เหยื่อ” ได้ สังคมซึ่งมีผู้ที่ฉลาด มีความสามารถแต่ไม่มีคุณธรรมกำกับเป็นสังคมที่น่ากลัว เพราะความฉลาดและความสามารถที่มีไม่ได้ถูกนำมาใช้สร้างสรรค์เพื่อผู้อื่นหรือเพื่อส่วนรวม แต่จะถูกนำมาใช้สำหรับการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นเท่านั้น

ภาพของเหยื่อที่เป็นคนโง่หรือคนที่ไม่รู้เท่าทันกระแสทุนนิยม หากพิจารณาจากมุมมองของนักเขียนจะเห็นว่า ตัวละครแทบทั้งหมดมีภาพเป็นเหยื่อในสังคมทุนนิยม ไม่ว่าจะเป็นตัวละครที่มีบทบาทเป็น “ผู้ล่า” หรือตัวละครที่มีบทบาทเป็น “เหยื่อ” ก็ตาม ภาพของตัวละครที่มีบทบาทเป็น “เหยื่อ” ซึ่งเป็นผู้ที่ถูกผู้อื่นเอารัดเอาเปรียบมีภาพเป็น

⁴⁶ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, “เหยื่อ,” ใน การเดินทางครั้งสุดท้าย, หน้า 121.

⁴⁷ ศิลา โคมฉาย, “มิดของนาย,” ใน ครอบครัวกลางถนน, หน้า 97.

คนโง่หรือคนที่รู้ไม่เท่าทันผู้อื่นอยู่แล้ว ซึ่งนักเขียนบางคนก็แสดงให้เห็นว่าภาพของ “เหยื่อ” ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบนี้เป็นคนน่าสงสารเพราะถูกผู้ที่แข็งแรงกว่ารังแกอย่างไม่เป็นธรรม ส่วนตัวละครที่มีบทบาทเป็น “ผู้ล่า” ก็มีภาพเป็น “เหยื่อ” จากมุมมองของนักเขียนเช่นกัน เพราะตัวละครผู้ล่าส่วนหนึ่งจะได้รับการนำเสนอว่า ในขณะที่พวกเขาทะยานไปกับกระแสทุนนิยมได้ดีเพียงใดก็ตาม ชีวิตของพวกเขาก็ไม่พบความสุขทางใจ ซึ่งความสุขทางใจนี้เป็นสิ่งที่นักเขียนเห็นว่าเป็นความสุขที่แท้จริงในชีวิตของคนเรา และเป็นความสุขที่ใช้เงินซื้อไม่ได้ ภาพของตัวละครที่มีบทบาทเป็น “ผู้ล่า” ในเรื่องสั้นหลายเรื่องจึงเป็นคนที่ไม่พบความสุขทางใจเลยไม่ว่าจะมีเงินหรือมีฐานะมั่งคั่งเพียงใดก็ตาม เช่น ภาพของมหาเศรษฐีผู้โดดเดี่ยวในเรื่อง “คืนดาวตก” ของมานพ ถนอมศรี⁴⁸ ภาพของเจ้าของโรงงานประดิษฐ์ของเล่นทั้งพ่อและลูกที่ไม่เคยพบความสุขในครอบครัว ในเรื่อง “กระจกเงา” ของจักรภัทร พงศ์ภัทร⁴⁹ หรือภาพของสามีภรรยาหนักงั่งกำไรบ้านสมัครเล่นที่เลิกเล่นบทบาทของการเป็น “ผู้ล่า” เพราะกลัวว่าจะทำให้ครอบครัวไม่พบความสุขในเรื่อง “อนภิขณา” ของฤดี เรืองชัย⁵⁰ การให้ภาพ “ผู้ล่า” ที่กลายเป็น “เหยื่อ” นี้ แสดงให้เห็นความรู้สึกของนักเขียนที่รู้สึกสลดใจไปกับจิตใจของผู้คนที่หลงมัวเมาไปกับความโลภ ความโกรธ และความหลง และยังแสดงทัศนคติของนักเขียนที่ประนามสังคมทุนนิยมว่าเป็นสังคมที่ทำให้จิตใจคนเสื่อมโทรม คิดถึงแต่การทำร้ายผู้อื่น ผู้วิจัยเห็นว่าการเสนอภาพ “ผู้ล่า” ที่กลับกลายเป็น “เหยื่อ” เพราะไม่พบความสุขทางใจ ก็คือการลงโทษของนักเขียนที่มีต่อตัวละคร “ผู้ล่า” นั้นเอง บทลงโทษนี้เป็นเสมือนคำเตือนที่นักเขียนส่งถึงผู้อ่านว่า หากไม่ยอมก้มสภาพเป็น “เหยื่อ” ในสังคมทุนนิยมโดยไม่รู้ตัวก็ให้เลิกทะเยอทะยาน เลิกทำร้ายผู้อื่น เลิกวิถีชีวิตที่แก่งแย่งแข่งขัน แล้วจะพบกับความสุขทางใจอันเป็นความสุขที่แท้จริงของชีวิต

ภาพของตัวละครที่สวมบทบาทเป็นผู้ล่าและเหยื่ออย่างเด่นชัดนี้ คือวิธีการหนึ่งที่นักเขียนใช้วิจารณ์สังคมทุนนิยม โดยจำลองให้เห็นโลกแห่งการทำร้ายไล่ล่าที่เกิดขึ้นในพื้นที่แต่ละแห่งทั้งในพื้นที่ระดับย่อยและในพื้นที่ที่หมายถึงสังคมทั้งสังคม ภาพของ

⁴⁸ มานพ ถนอมศรี, “คืนดาวตก,” ใน สบสังวาสสโมสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 61-62.

⁴⁹ จักรภัทร พงศ์ภัทร, “กระจกเงา,” ใน หลักเมือง, หน้า 144-145.

⁵⁰ ฤดี เรืองชัย, “อนภิขณา,” ใน นครน้ำเน่า, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 123.

ตัวละครที่เป็นผู้ล่าและเหยื่อตามที่ปรากฏในเรื่องสั้นกลุ่มโลกทุนนิยม โลกของการไล่ล่านี้ ผู้วิจัยเห็นว่าหากพิจารณาในแง่ “บทบาท” ที่ตัวละครเป็นผู้กระทำหรือถูกกระทำ โดยภาพรวมแล้วนักเขียนสร้างภาพได้ชัดเจน หากเป็นผู้ล่า ผู้อ่านจะเห็นภาพตัวละครที่ใช้วิธีการต่างๆ หลอกล่อ โน้มน้าว ขู่ข่มขู่ ขูดรีด ไปจนถึงการทำร้ายผู้อื่นเพื่อให้ตนเองได้ผลประโยชน์เด่นชัด และในภาพตรงข้ามกัน ตัวละครที่เป็นเหยื่อก็คงตกอยู่ในสภาพน่าสงสาร ช่วยตนเองไม่ได้ มีลักษณะเป็นคนอ่อนแอ หรืออยู่ในสถานภาพที่ต่ำกว่าและต้องถูกทำร้ายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นักเขียนแสดงภาพของตัวละครตามบทบาทที่เป็นผู้ล่าหรือเหยื่อได้ชัดเจน สามารถทำให้ผู้อ่านเห็นภาพสังคมทุนนิยมในแง่ที่นักเขียนเสนอว่าเป็นสังคมแห่งการไล่ล่าที่มีการเอารัดเอาเปรียบ และการทำร้ายกันเกิดขึ้นในสังคมได้จริง

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตัวละครในแง่ที่แสดงให้เห็นอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดที่อยู่เบื้องหลัง “บทบาท” หรือการกระทำของตนในฐานะผู้ล่าและเหยื่อนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ในระดับภาพรวมแล้ว ผู้อ่านจะยังไม่ค่อยเห็นภาพดังกล่าวนัก มีเรื่องสั้นที่แสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาโต้ตอบที่ตัวละครมีต่อสถานการณ์การไล่ล่า ในฐานะเป็นมนุษย์มีเลือดเนื้อ มีอารมณ์ความรู้สึกอยู่ไม่ก็เรื่อง เช่นเรื่อง “อิสรภาพ” ของศิลา โคมฉาย แสดงอารมณ์ความรู้สึกหวั่นกลัวของพนักงานระดับล่างที่ทำงานผิดพลาดและต้องไปเผชิญหน้ากับเจ้านายเพื่อรายงานความผิดได้ดี ศิลาแสดงให้เห็นภาพคนที่พยายามหาเหตุผลสนับสนุนตัวเองเพื่อสร้างความกล้า คนที่โกรธตัวเองที่ทำผิดพลาด และคนที่กลัวจนถึงที่สุดและปลดปล่อยตัวเองออกจากจินตนาการด้านร้ายที่ตัวเองสร้างขึ้นได้ หรือในเรื่อง “มิดของนาย” ศิลาที่ดีแม้ให้เห็นความทะเยอทะยานในจิตใจและแสดงวิธีคิดของคนที่เป็นผู้ล่าในสังคมได้ดี เรื่องที่น่าสนใจอีกเรื่องคือ “ราคาแห่งชะตากรรม” ของสายคำ ผกา ที่แสดงให้เห็นภาพของคนที่อดอดคับขังใจที่ถูกบังคับให้เป็นหนี้ก้อนใหญ่ได้ค่อนข้างดี ผู้วิจัยเห็นว่าหากนักเขียนสามารถสร้างตัวละครให้มีมิติของอารมณ์ความรู้สึกได้ชัดเจนเท่ากับการสร้างบทบาทต่างๆ ให้ตัวละครแสดง จะทำให้เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมทุนนิยมเหล่านี้ น่าสนใจและมีสีสันชวนติดตาม และสามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านตระหนักถึงความร้ายกาจของสังคมทุนนิยมได้มากกว่านี้มากทีเดียว

3. ภาพการล่าในสังคมทุนนิยม

การเสนอภาพการเอารัดเอาเปรียบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนต่างๆ นั้น สิ่งหนึ่งที่นักเขียนเสนอออกมาอย่างเด่นชัดและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมทุนนิยม (ซึ่งมีภาพ

ของสังคมเมืองชั้นที่บออยู่เสมอ) มีภาพเป็นสังคมที่ชั่วร้ายคือ วิธีการนำเสนอ ทั้งในแง่ การสร้างตัวละครและการใช้โวหารสร้างภาพเปรียบเทียบ เรื่องสั้นเกือบทั้งหมดสร้าง บรรยากาศให้เป็นภาพการต่อสู้หรือการทำสงครามที่มีนัยของการไล่ล่าที่ชัดเจน เช่นเรื่อง “วงเวียนเกม” ของ เซน ชมรวัช วิจารณ์สังคมทุนนิยมโดยใช้การสร้างภาพเปรียบเทียบ ตลอดทั้งเรื่อง เช่น ภาพนายทุนที่เป็นผู้คุมกระหายเลือด “เจ้าหน้าที่ร่างยักษ์พุ่งปราดเข้า กระหน้าแลที่กลางหลังทันทีไม่มีใครกล้าอำปากพูดอะไร ขึ้นใครร้องอีกจะฟาดให้ตายคามือ มันตะคอกขู่จุดัน”⁵¹ ภาพคนทั่วไปในสังคมคือ นักโทษที่มีสภาพเหมือนสัตว์ที่ถูก สั่งให้ทำอะไรก็ต้องทำ เช่น การทำร้ายกัน การแสดงกิริยาของสัตว์เพื่อให้ได้ครอบครอง เงินทั้งๆ ที่สุดท้ายก็ไม่มีใครครอบครองมันได้จริง “พวกเราทยอยส่งเงินให้แก่กัน หุคอย ฟังคำสั่งซ้ำซากจำเจ บางคนถึงกับต้องลงกลานกระต๊อบลอดใต้หว่างขาของคนอื่นเพื่อ ความหาเงินที่ทำตก บางคนที่ล้มลงร้องไห้อย่างอ่อนแรงถูกผู้ที่มีแรงมากกว่าลากกระชาก ถูกระพื้นหยาบสาบขาดเนื้อ”⁵² และภาพของสังคมทุนนิยมเป็นเสมือนที่คุมขังเพื่อทรมาน นักโทษ การสร้างภาพเปรียบเทียบดังกล่าวโดยจงใจให้สังคมทุนนิยมเป็นดังปีศาจหรือ สัตว์ร้ายกระหายเลือดนี้ สะท้อนให้เห็นทัศนคติของเซนที่มีต่อสังคมทุนนิยมในด้านลบเป็น อย่างมาก แม้เซนจะไม่ได้ให้ความกระจ่างกับผู้อ่านว่า เหตุใดนายทุนจึงพึงพอใจที่ได้เห็น คนฆ่ากันเพื่อเงิน ซึ่งทำให้นายทุนมีภาพลักษณะของผู้ร้ายเลือดเย็น แต่หากพิจารณาถึงสิ่ง ที่เรียกว่าพันธะของนักเขียนที่มีต่อสังคมในการชี้หน้า หรือต่อต้านสิ่งผิดที่เกิดขึ้นในสังคม แล้ว อาจเป็นไปได้ที่การจงใจวาดภาพของสังคมทุนนิยมที่เป็นคุกสำหรับขังสัตว์ หรือ ภาพของนายทุนที่เป็นผู้ร้ายกระหายเลือด ก็เพื่อให้เกิดผลในการโน้มน้าวความคิดของผู้ อ่านให้ตระหนักถึงความเลวร้ายของสังคมทุนนิยม

เรื่องสั้นบางเรื่องใช้การบรรยายอย่างตรงไปตรงมาให้ผู้อ่านเห็นภาพว่า สังคม ทุนนิยมคือสังคมแห่งการล่า เช่นเรื่อง “อนภิขณา” ของ ฤดี เรืองชัย เหตุผลที่ “แม่” ยกขึ้น มาอภิปรายกับ “พ่อ” เมื่อ “แม่” ต้องการให้ “พ่อ” ถอนตัวจากวงการซื้อบ้านเพื่อเก็ง กำไรเพราะ “แม่” เห็นว่า เงินทำให้คนเกิดความโลภในจิตใจ เกิดความอยากได้ไม่รู้จัก จบสิ้น ดังคำพูดตอนหนึ่งของ “พ่อ” กับ “แม่” คือ

⁵¹ เซน ชมรวัช, “วงเวียนเกม,” ใน ก้านต่อดอก, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 50-51.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

“แม่อยากให้ออแค่นี้ ความอยากนะเป็นบ่อน้ำที่ยิ่งถมก็ยิ่งลึก เป็นน้ำที่ดื่มก็ยิ่ง
กระหาย

“แต่การที่เราอยู่เฉยๆก็เป็นความล้าหลังนะแม่ ยิ่งนับวันคนอื่นๆ เขาก็ยิ่งก้าวไป
ข้างหน้า สร้างฐานะ สร้างเนื้อสร้างตัวกันมั่งคั่ง เมื่อเรามีโอกาส ทำไมเราไม่รีบฉก
ฉวย”

“เพราะขณะที่เราฉกฉวย เราก็ดกเป็นเหยื่อของมันเหมือนกัน”⁵³

ความร้ายกาจของ “มัน” ซึ่งในที่นี้เป็นได้ทั้ง เงิน วงการซื้อขายเพื่อเก็งกำไร
หรือความอยากในจิตใจคนก็คือ “มัน” สามารถทำให้คนในสังคมตกเป็นเหยื่อได้ ความ
ขัดแย้งในจิตใจของคนที่อยู่ท่ามกลางกระแสทุนนิยม ฤดีบรรยายให้เห็นเป็นภาพสงครามที่
ตัวละครต้องต่อสู้กับสิ่งเหล่านี้เพื่อให้เป็นอิสระจาก “มัน”

เรื่อง “ฆาตกร” ของ มานพ ถนอมศรี สร้างภาพของสังคมทุนนิยมให้เป็น
โลกของการไล่ล่าด้วยวิธีใช้ความเปรียบสวมเข้ากับภาพของสังคมเมืองอย่างตรงไปตรงมา
เช่นกัน เช่นการเปรียบเทียบการทำธุรกิจของพวกเขาว่าเป็นการ “เชือดเนื้อคนยากจนทั้ง
ประเทศอย่างเลือดเย็น”⁵⁴ การเอารัดเอาเปรียบของนักธุรกิจเหมือนกับ “ยุ่งที่สูบเลือดกิน
อย่างเปล็ดเปล็น”⁵⁵ และในท้ายที่สุด มานพก็กล่าวสรุปเรื่องว่าโลกธุรกิจคือ “โลกทั้งโลก
ได้กลายเป็นโลกของการฆ่าไปแล้ว”⁵⁶ การเชือดเนื้อ การสูบเลือด และการฆ่าต่างเป็นคำ
บรรยายที่สร้างให้สังคมเมืองมีภาพเป็นสังคมแห่งการไล่ล่าทั้งสิ้น เรื่อง “คืนดาวตก” โดยผู้
แต่งคนเดียวก็ก็เป็นเรื่องที่พูดถึงสังคมทุนนิยมว่าเป็นโลกของการฆ่าด้วยการพูดอย่าง
ตรงไปตรงมาเช่นเดิม เช่น “แกรู้ไหม คนบางคนถูกเงินสั่งให้ฆ่าคน ฆ่าสัตว์ ตัดต้นไม้

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵³ ฤดี เรืองชัย, “อนภิขณา,” ใน นครน้ำเน่า, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ,
หน้า 123.

⁵⁴ มานพ ถนอมศรี, “ฆาตกร,” ใน แบบแผนฆาตกรรม, หน้า 67.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

ทำลายภูเขาได้อย่างง่ายดาย”⁵⁷ หรือ “หากฉันเปลื้องปล้ำหรือล้มลง ฉันจะถูกเพื่อนของ ฉันฆ่าให้ตายไปในทันทีที่ฉันไม่สามารถยืนหยัดอยู่บนกองเงินกองทองได้”⁵⁸

เรื่อง “เหยื่อ” ของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ สร้างภาพการไล่ล่าให้กับสังคม ทุนนิยมตั้งแต่ชื่อเรื่องและเพิ่มความชัดเจนให้กับภาพลักษณะการไล่ล่าด้วยการสร้างเรื่อง เปรียบเทียบระหว่างเหตุการณ์ที่พ่อและลูกนั่งคอยให้ปลาพากินเบ็ด กับเหตุการณ์ที่พ่อ คำขายอาหารรอคอยให้ 2 พ่อลูกมานั่งกินอาหารในร้าน สิ่งที่เชื่อมเหตุการณ์ 2 เหตุ การณ์เข้าด้วยกันคือ คำบรรยายที่สะท้อนจิตสำนึกของพ่อและพ่อคำที่เห็นผู้อื่นเป็นเหยื่อ เหมือนกัน พ่อสอนลูกว่าการตกปลาไม่บาปเพราะ “ปลาที่โง่เท่านั้น จึงจะพากินเหยื่อที่เรา ล่อเอาไว้”⁵⁹ ส่วนพ่อคำมองพ่อลูกด้วยสายตา “ที่ไม่ต่างจากสายตาของนักตกเบ็ดที่จ้อง เขม็งปลาโง่ที่กำลังรีเข้ามาตอดเหยื่อ”⁶⁰ การบรรยายที่ตรงไปตรงมาทำให้เรื่อง “เหยื่อ” โนม่น่าใจผู้อ่านได้น้อยกว่าเรื่อง “นักขายประกัน” ของขจรฤทธิ์ รักษา ที่ใช้ภาพเปรียบเทียบ เรื่องการวางเบ็ดเพื่อตกปลาเช่นกัน แต่แสดงให้เห็นภาวะของการเป็นเหยื่อได้ชัดเจนกว่า กันมาก

ขจรฤทธิ์ ใช้ภาพลักษณะการตกปลาในเรื่อง “นักขายประกัน” แสดงภาพที่ นักขายประกันล่อลูกค้าให้ซื้อประกันจากตน “ถ้าผมเป็นปลาตัวโต เธอคงเริ่มเกี่ยวเหยื่อ กับปลายเบ็ดเตรียมที่จะล่อผมเข้าให้แล้ว”⁶¹ เปรียบได้กับการที่ “ผม” ถูก “เธอ” ซึ่งเป็น ญาติห่างๆพยายามชักชวนให้ทำประกันชีวิต เหยื่อที่ “เธอ” วางล่อมืออยู่มากมาย เช่น คำชมบุคลิกลักษณะของผมว่าจะเป็น “เถ้าแก่” เพื่อนำเข้าเรื่องการทำประกันชีวิต คำพูด ดีขลุ่ยเกี่ยวกับวงเงินที่จะทำประกันว่า “น้องคิดว่าจะประกันในวงเงินเท่าไรดี” เธอถามผม ด้วยเสียงเป็นปกติเหมือนกับถามว่า ขึ้นรถจากที่นี่ไปตลาด ค่ารถเท่าไร”⁶² คำพูด ตัดพ้อเพื่อบิบบให้ญาติลำบากใจ เรื่องเล่าเกี่ยวกับคนที่ไม่ยอมจ่ายเบี้ยประกันแล้วเกิด อุบัติเหตุตายโดยไม่มีสิทธิได้รับเงินประกัน การใช้โวหารเปรียบเทียบเพื่อหลอกล่อให้คน

⁵⁷ มานพ ถนอมศรี, “คืนดาวตก,” ใน สบสังวาสสมอสร, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 60.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

⁵⁹ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, “เหยื่อ,” ใน การเดินทางครั้งสุดท้าย, หน้า 116.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

⁶¹ ขจรฤทธิ์ รักษา, “นักขายประกัน,” ใน นักมวยดั่ง, หน้า 128.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

ตกหลุมพรางยอมจำนนต่อเหตุผลที่ควรทำประกันแต่ละเรื่องก็คือเหยื่อแต่ละชั้นที่นักขายประกันวางล่อให้ลูกค้าซบเพื่อให้อำนาจประกันของเธอ การวางจิ้งหะข้อมูลแต่ละช่วงอย่างไม่ขาดสาย และการบรรยายสภาพบรรยากาศที่อ้าวอืดอืดที่สอดรับกับความอืดอืดใจของตัวละคร ล้วนสร้างให้ภาพของการทำประกันชีวิตซึ่งก็คือภาพจำลองภาพหนึ่งของสังคมทุนนิยมมีภาพลักษณ์เป็นโลกของการไล่ล่าที่มีผู้ล่าและเหยื่อได้หนักแน่นจริงจังขึ้น

ภาพลักษณ์อีกภาพหนึ่งที่ขจรฤทธิ์ ใช้วิจารณ์การขายประกันคือภาพลักษณ์ของการทำสงคราม โดยให้ภาพการซื้อขายประกันคือการทำสงครามระหว่างนักขายประกันและลูกค้า ภาพลักษณ์นี้เห็นได้ชัดเจนโดยมองผ่านมุมมองของ “ผม” ซึ่งคิดว่าตนเป็นฝ่ายตั้งรับสถานการณ์ตั้งเครียดในระดับการทำสงคราม

“ประสาทมผมเริ่มเครียด เตรียมตัวสำหรับการบุกโจมตีครั้งนี้ ซึ่งผมรู้ว่าเขาคงจะเตรียมแผนการบุกมาอย่างดี และถ้าไม่ระวังให้ถึงที่สุดผมคงจะจนมุมคราวนี้เอง”⁶³

“เราสี่คนกำลังจะถูกแบ่งเป็นสองฝ่าย ซึ่งผมเชื่อแน่ว่าอีตาน้องเขยที่อุตส่าห์ขับรถมาส่งเธอถึงบ้านคงเอาใจช่วยอย่างเต็มที่ให้การขายครั้งนี้ได้รับผลสำเร็จ”⁶⁴

“ท่าทางการเจรจาของเราเห็นทีจะยืดเยื้อต่อไป น้องเขยเธอคงอดทนสงบปากอยู่ไม่ไหวเลยเข้ามานั่งร่วมวงสนทนาด้วย ภรรยาผมเห็นดังนั้นก็เข้ามานั่งอีกคน ผมรู้สึกแม้เรากำลังเป็นฝ่ายรับ แต่ถ้าเหตุการณ์ยังเป็นเช่นนี้อยู่ ชัยชนะจะตกเป็นของเราแน่”⁶⁵

“ผมรู้สึกอารมณ์แจ่มใสมากขึ้น อย่างน้อยในขณะนี้ผมรู้สึกตัวว่าชัยชนะกำลังเดินทางมาสู่อุ้งมือผมโดยสมบูรณ์แล้ว”⁶⁶

การสร้างภาพการขายประกันให้เหมือนการทำสงครามโดยให้ฝ่ายหนึ่งรุกอีกฝ่ายตั้งรับในทางหนึ่งก็แสดงให้เห็นความรู้สึกอึดอัดของผู้ที่ถูกบีบบังคับให้ทำประกันได้ดี และในอีกทางหนึ่งก็เพื่อแสดงให้เห็นความร้ายกาจของนักขายประกันกันอย่างชัดๆ ว่า

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

นักขายประกันคือนักล่าที่พร้อมจะใช้ทุกอย่างให้ได้ลูกค้า เช่น ใช้ความเป็นญาติ ใช้การรบเร้า ใช้การโน้มน้าว ใช้การบีบบังคับเพื่อให้ได้ยอดขายประกันเท่านั้น

เรื่อง “ชายหนุ่มกับหญิงชรา” ของส.เทพรำเพย แสดงภาพลักษณะสังคมเมืองคือสังคมของการไล่ล่า โดยใช้การเปรียบเทียบระหว่างภาพของชายหนุ่มที่ถูกหัวหน้าแกล้งบีบบังคับให้ออกจากตำแหน่ง เปรียบกับภาพของหญิงชราที่ถูกปล้นแผงล็อตเตอรี่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมของหัวหน้าไม่ต่างจากโจรที่ปล้นคนอื่น⁶⁷ เรื่อง “กระจกเงา” ของจักรภัทร พงศ์ภัทร และเรื่อง “อิสราภาพ” ของ ศิลา โคมฉาย ไม่ได้ใช้ความเปรียบเทียบที่แสดงให้เห็นการไล่ล่าหรือการกระทำสงครามอย่างชัดเจนเหมือนเรื่องอื่นๆ แต่ทั้งสองเรื่องแสดงภาวะบางอย่างที่ทำให้ภาพของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของระบบสังคมทุนนิยม เรื่อง “กระจกเงา” ดึงเอาภาพของวัฏจักรหรือกงกำกวงเกี่ยวตามแนวคิดของพุทธศาสนามาชี้ให้เห็นโทษของสังคมทุนนิยมว่า ผู้ใดเคยทำอะไรไว้ก็จะได้ผลตามการกระทำนั้น กล่าวคือ พ่อเคยมั่งมีนหาเงินโดยไม่เอาใจใส่ลูก เมื่อพ่อแก่และลูกโตเป็นหนุ่ม ลูกก็กลายเป็นคนมั่งมีในการสะสมทรัพย์สมบัติโดยไม่สนใจพ่อ⁶⁸ ภาพกงกำกวงเกี่ยวต่างแสดงให้เห็นว่าทั้งพ่อและลูกตกเป็นเหยื่อของการสะสมเงินเช่นเดียวกัน ส่วนเรื่อง “อิสราภาพ” ศิลาให้ภาพของชายหนุ่มที่ตกเป็นเหยื่อของความกลัวเพราะทำยอดเงินขายสินค้าหายด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นภาพว่าเหมือนนักโทษที่ติดคุก⁶⁹ ภาพสังคมเมืองทุนนิยมที่วัดความสามารถของคนที่ยอดขายและผลกำไรจึงเปรียบเสมือนคุกที่ล่ามขังคนในสังคมไม่ให้มีอิสราภาพ

เรื่องสั้นแนวสะท้อนสังคมที่ใช้ท่วงทำนองการเขียนแบบสมจริง ความตรงไปตรงมาอาจทำให้นักเขียนเสนอสารได้ชัดเจนตามที่ต้องการ แต่ในอีกแง่หนึ่งก็อาจทำให้เกิดภาวะความชะงักงันทางวรรณศิลป์เช่นกัน ดังเช่นเรื่อง “เหยื่อ” “ฆาตกร” “อนภิขณา” “ชายหนุ่มกับหญิงชรา” และ “คืนดาวตก” ภาพลักษณะสังคมเมืองที่เป็นโลกของการไล่ล่าก็เป็นภาพเดิมๆ และยังถูกนำเสนอด้วยคำบรรยายหรือความเปรียบในรูปแบบเดิมๆ ซึ่งพบได้ในเรื่องสั้นช่วงก่อนหน้านี้ เช่นเรื่อง “เสียแล้วเสียไป” ของอัศศิริ ธรรมโชติ เรื่อง “เหลือบในเมืองหลวง” ของโดม วุฒิชัย และเรื่อง “สัตว์” ของศิลา โคมฉาย เรื่องสั้นเหล่านี้ต่างวิจารณ์สังคมเมืองว่าเป็นสังคมแห่งการเอาตัวเอาเปรียบ

⁶⁷ ส.เทพรำเพย, “ชายหนุ่มกับหญิงชรา,” ใน ไฟไม่ลามทุ่ง, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 73.

⁶⁸ จักรภัทร พงศ์ภัทร, “กระจกเงา,” ใน หลักเมือง, หน้า 144-153.

⁶⁹ ศิลา โคมฉาย, “อิสราภาพ,” ใน ครอบครัวกลางถนน, หน้า 88.

เรื่อง“เสียแล้วเสียไป” แสดงภาพคนที่เป็นทาสของเงินและกระหายอยากได้เงินมากกว่าสนใจความเจ็บปวดของคนในครอบครัว เรื่องนี้อัครศิรีใช้ความเปรียบเคื่องจักรที่ตัดข้อมือหญิงสาวว่าเป็นดั่ง ปีกาจร้าย⁷⁰ เรื่อง “เหลือบในเมืองหลวง” โดม วุฒิชัย วิจารณ์การเอารัดเอาเปรียบที่เกิดขึ้นในสังคมเมือง โดยเปรียบคุณนายเก็บค่าเช่าเป็นเสมือนเหลือบคอยดูดเลือดคน⁷¹

ส่วนเรื่อง “สัตว์” ศิลา แสดงภาพคนในสังคมซึ่งเป็นตัวแทนของนักธุรกิจหนุ่มรุ่นใหม่ที่ได้ทำทุกอย่างตั้งแต่คดโกง ปลิ้นปล้อน ประจบสอพลอเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ ความเปรียบที่ศิลาให้ภาพคือ ชายหนุ่มที่ค่อยๆเปลี่ยนสภาพตัวเองไปเป็นสัตว์ มีเขี้ยว มีขน มีดวงตาที่ดุร้ายเปรียบได้กับคนที่เพิ่มพูนเล่ห์เหลี่ยมในการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น⁷² ความเปรียบที่นักเขียนรุ่นก่อนใช้ เช่น ในงานของอัครศิรี และในงานของศิลา นอกจากจะมีความชัดเจนต่อเนื้อหาของเรื่องแล้ว ยังเป็นการนำมาใช้อย่างมีวรรณศิลป์กว่า โดยเฉพาะเรื่อง “สัตว์” มีวิธีการดึงความเปรียบมาใช้สร้างภาพได้อย่างแพรวพราวทีเดียว

ค่าทางวรรณศิลป์เป็นสิ่งที่สร้างให้เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและใช้ภาพลักษณ์เดิมๆนั้นมีพลังกระทบใจคนที่ต่างไปจากเดิม เรื่องที่น่าสนใจในกลุ่มนี้คือ “ราคาแห่งชะตากรรม” ของสายคำ ผกาย เสนอแก่นเรื่องที่เป็นประเด็นเดียวกับเรื่องสั้นทุกเรื่องในกลุ่มนี้ แต่สิ่งที่ทำให้เรื่องนี้ที่น่าสนใจกว่าเรื่องสั้นเรื่องอื่น ๆ คือ การใช้ความเปรียบที่ใหม่และเป็นรูปธรรมชัดเจนและวิธีการเล่าเรื่องโดยการตัดต่อภาพต่างๆเข้าด้วยกัน แก่นเรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” คือ ไม่มีใครสามารถหลุดพ้นจากการไล่ล่าในสังคมทุนนิยม โดยแสดงภาพของเซลล์ขายประกันซึ่งเป็นพนักงานบริษัทระดับหัวหน้าที่ใช้อำนาจข่มขู่ลูกน้องให้ทำประกันกับตน อาจกล่าวได้ว่า เรื่องสั้นที่กล่าวประนามสังคมทุนนิยม เวทีที่มีชีวิตชีวาที่สุดและนักเขียนให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ เวทีของการทำประกันชีวิต และภาพที่มักนำมาเปรียบเทียบกับการขายประกันก็มักใช้ภาพการไล่ล่า การทำสงคราม ดังเช่นเรื่อง “นักขายประกัน” ของขจรฤทธิ์ ใช้ความเปรียบเป็นการตกปลา การวางเหยื่อล่อให้ปลามากิน

⁷⁰ อัครศิรี ธรรมโชติ, “เสียแล้วเสียไป,” ใน ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง (กรุงเทพฯ : ก.ไก่, 2530), หน้า 105-113.

⁷¹ โดม วุฒิชัย, “เหลือบในเมืองหลวง,” ใน คลื่นเมฆบนผิวน้ำ (กรุงเทพฯ : แอล เอ เอนเตอร์ไพรส์, 2526), หน้า 171-180.

⁷² ศิลา โคมฉาย, “สัตว์,” ใน พันธะแห่งเสรีภาพ (กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2537), หน้า 137-147.

เปิด เรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” สายคำใช้ความเปรียบเทียบที่ให้ภาพการไล่ล่าเช่นกัน และก็เป็นภาพการไล่ล่าที่ชัดเจนกว่า สายคำเปรียบเทียบภาพของ “ผม” ที่ถูกหัวหน้าไล่ ดอนให้ทำประกันชีวิตเข้ากับภาพเกมการล่าค้างคาวในห้องเช่า นอกจากนี้ เกมการล่า ค้างคาวยังนำมาเปรียบเทียบกับการใช้ชีวิตในสังคมเมืองอันเป็นแก่นเรื่องรองที่แสดงให้เห็นว่า นอกจากคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดแล้ว ยังต้องมีชีวิตตามวัฒนธรรมของชาว เมือง ทำให้ทุกคนที่ต้องการใช้ชีวิตอยู่ในเมืองต้องดิ้นรนมากกว่าเดิมอีกหลายเท่า

“ราคาแห่งชะตากรรม” ประกอบด้วยภาพหลัก 2 ภาพ คือ ภาพหัวหน้า ไล่ดอนให้ “ผม” ทำประกันชีวิตในภาพ ก. กับภาพเกมการล่าค้างคาวในห้องเช่าของ “ผม” กับ “รัชณี” แฟนสาวในภาพ ข. ส่วนภาพย่อยอีก 2 ภาพคือ ภาพชีวิตในห้องเช่าของ “ผม” กับ “รัชณี” ที่ “ผม” ต้องตามใจ “รัชณี” ด้วยการซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้ามาให้ หากเธอ ต้องการ ทั่งๆ ที่มันทำให้ “ผม” เดือดร้อนหาเงินมาผ่อนในภาพ ค. และภาพที่เพื่อนของ “ผม” ซึ่งเป็นนักขายประกันเช่นกัน พยายามขายประกันโดยหวานล่อม “รัชณี” ในห้อง เช่าในภาพ ง. ภาพ ก. เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ส่วนภาพ ข. ค. ง. เป็นภาพ เหตุการณ์ที่เกิดในอดีต สายคำใช้จังหวะการวางภาพต่างๆ สลับกันไปเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจนัยแห่งภาพเปรียบเทียบดังนี้ 1 ก.ข. 2 ก.ค. 3 ก.ง. 4 ก.ข. สัดส่วนของเรื่องจะเน้น หนักที่ภาพ ก. คือภาพหัวหน้าที่ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือได้ลูกค้าซื้อ ประกัน

การเชื่อมต่อเหตุการณ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน สายคำใช้ความเกี่ยวโยงของ กระแสความคิดของ “ผม” ซึ่งเป็นตัวละครที่สายคำกำหนดให้เป็นผู้เล่าเรื่อง วิธีนี้ทำให้ ผู้อ่านรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตไปพร้อม ๆ กัน เช่น จังหวะที่ 1 ภาพ ก.ข. ตอนเริ่มเรื่อง หัวหน้าเรียก “ผม” เข้าไปนั่งคุยในห้องทำงาน พุดจาโน้มน้าวให้ “ผม” ทำประกันโดยอ้างตัวเป็นผู้หวังดี ยกตัวอย่างผู้ที่ไม่ทำประกันชีวิต เมื่อตายไปก็ทำให้คนในครอบครัวเดือดร้อน และใช้โวหารที่สร้างภาพให้การทำประกัน ชีวิตเป็นสิ่งสวยหรูและเป็นประโยชน์กับผู้ทำประกัน สถานการณ์ที่บีบรัดให้ผมอึดอัดใน ห้องแคบๆ ของหัวหน้าทำให้ “ผม” นึกถึงห้องเช่าแคบๆ ของ “ผม” และสิ่งที่เกิดขึ้นใน ห้อง คือ มีค้างคาวหลงเข้ามาในห้องและ “รัชณี” กับ “ผม” คิดเล่นเกมไล่ล่าค้างคาวด้วย ไม้เบด หรือในตอนที่ 2 ภาพ ก.ค. เมื่อหัวหน้าเริ่มใช้อำนาจขู่ “ผม” โดยอ้างความ รับผิดชอบในแผนกและพาดพิงถึง “ผม” เป็นนัยๆ ว่า “ผม” คือความบกพร่องทำให้แผนก มีปัญหา “ผม” ก็คิดไปถึงความบกพร่องที่ “ผม” ทำก็คือการเผลอจับลับในที่ทำงาน ความคิดที่ประหวัดไปถึงสาเหตุที่ทำให้ “ผม” ต้องนอนดึกและมานั่งง่วงในที่ทำงาน ก็คือ

สิ่งที่เชื่อมโยงไปสู่ภาพชีวิตของ “ผม” กับ “รัชนี้” ในห้องเช่า “ผม”นอนไม่พอดังแต่ที่ตามใจ “รัชนี้” ด้วยการซื้อโทรทัศน์มาให้ และ “รัชนี้” จะเปิดเสียงดังและดูจนกระทั่งจบรายการทุกวัน หรือในตอนที 3 ภาพ ก.ง. เมื่อหัวหน้าใช้คำพูดเป็นเชิงแข่งให้ “ผม” ตายเพื่อกระทบเสียดสีหาก “ผม” ไม่ยอมทำประกันชีวิต คำพูดของหัวหน้าทำให้ “ผม” นึกถึงคำพูดของเพื่อนที่เคยมาหา “รัชนี้” และใช้คำพูดเชิงแข่งและยุแหย่ให้ “รัชนี้” มาบีบให้ “ผม” ทำประกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างภาพทั้ง 4 ภาพมีทั้งความสัมพันธ์ที่เหมือนและขัดแย้งซึ่งทำให้เรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” สามารถพูดถึงการไล่ล่าที่เกิดขึ้นได้ในหลายระดับและเป็นการเหยียดเยาะภาพของตัว “ผม” ได้น่าสนใจ ชะตากรรมที่เกิดขึ้นคือชะตากรรมของ “ผม” ที่ถูกเปรียบกับค่างคาวที่หลงเข้ามาในห้อง ในภาพ ข. “ผม” มีบทบาทเป็นผู้ล่าค่างคาว ทำการไล่ล่าค่างคาวอย่างสนุกสนานและจบลงด้วยการพิชิตค่างคาวตัวนั้นได้ แต่ใน ภาพ ก. ภาพ ง. และ ภาพ ค. “ผม” กลายเป็นเหยื่อที่ถูกล่าจากหัวหน้าและจากเพื่อนที่ด้อนให้ “ผม” ทำประกัน และจาก “รัชนี้” ที่ด้อนให้ “ผม” ซื้อความสะดวกสบายในชีวิตที่เธอต้องการ การเปรียบ “ผม” กับค่างคาวเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพของเหยื่อที่เป็นรูปธรรมชัดเจน “ผม” และ “รัชนี้” ล่าค่างคาวโดยถือเป็นเกมสนุก ชะตากรรมของค่างคาวคือมันกลายเป็นเหยื่อที่ใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน ส่วน “ผม” เองก็หลีกเลี่ยงการล่าของหัวหน้าและของ “รัชนี้” ไม่พ้น ราคาชะตากรรมของ “ผม” คือ ค่าเบี้ยประกัน ค่าผ่อนเครื่องใช้ไฟฟ้า และค่าเช่าทุก ๆ เดือน รวมทั้งชีวิตที่อยู่ในเมืองที่เหลือทั้งชีวิตที่ต้องผจญกับการล่าในรูปแบบต่างๆ ต่อไป

หากพิจารณาความเปรียบเรื่อง “ห้องแคบๆ” จะทำให้ผู้อ่านเห็นการไล่ล่าในหลายระดับ ห้องเช่าแคบๆเป็นเวทีล่าค่างคาวของ “ผม” กับแฟน เหมือนกับห้องแคบๆของหัวหน้าที่ใช้ล่า “ผม” ในที่ทำงาน และยังหมายถึงสังคมเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางของแหล่งงานและรูปแบบชีวิตอันทันสมัย เป็นที่ ๆ ดึงดูดให้คนเข้ามาใช้ชีวิตและมาทำประโยชน์เพิ่มค่าให้กับความเป็นศูนย์กลางของเมือง อาวุธที่ใช้ไล่ล่าชี้ให้เห็นความซับซ้อนเชิงโครงสร้างของสังคมด้วย อาวุธของ “ผม” กับ “รัชนี้” คือไม้เบด อาวุธของหัวหน้าคืออำนาจที่เหนือกว่าซึ่งสามารถให้คุณให้โทษกับ “ผม” ได้ ส่วนอาวุธที่สังคมเมืองใช้ในการล่าคือวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่กระตุ้นให้คนบริโภคสิ่งของต่างๆด้วยการปลุกฝังอุดมการณ์ว่า ความสามารถในการบริโภคคือสิ่งที่คนในสังคมใช้เป็นมาตรฐานในการวัดความสำเร็จของชีวิต อาวุธที่ใช้ในพื้นที่ต่างๆ จะทวีความซับซ้อนขึ้น เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตนและจับต้องได้ยากขึ้น แต่มีอำนาจมากจนผู้ถูกล่าแทบจะขยับตัวไปไหนไม่ได้ และใน

ท้ายที่สุด ก็แทบไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกล่าอยู่ ดังเช่นที่ “ผม” กับ “รัชนี” มีชีวิตอยู่ภายใต้ อำนาจของวัฒนธรรมบริโภคนิยมโดยไม่รู้ตัว

ในจังหวะสุดท้ายของเรื่อง คือ ภาพ ก.ข. เมื่อ “ผม” ตกลงทำประกันเพราะ กลัวคำขู่ของหัวหน้าเรื่องจะใช้อำนาจบีบบังคับให้ “ผม” ออกจากงาน และกลับไปบอก “รัชนี” ด้วยความรู้สึกปลอดภัยไปร่ง สายคำจบเรื่องโดยให้มีค่างควาหลงเข้ามาในห้องเช่าอีก ดังภาพ

“หลังเลิกงาน ผมแวะซื้อข้าวของที่ตลาดปากซอยเสียดใหญ่ ทันทีที่กลับถึง ห้องผมเคาะประตูบอกข่าวดีนี้แก่รัชนี เหมือนนักโทษประหารได้มีโอกาสกลับมา เริ่มต้นชีวิตใหม่ที่บ้านเกิดตัวเอง เธอเปิดประตูไม้บานนั้น ก้าวออกมาพร้อมกับ ไม้แบดในมือ เม็ดเหงื่อเกาะพรราวตามขอบแก้ม “มีค่างควาหลงเข้ามาอีกตัวงั้น หรือ” ผมมองข้ามไหล่เธอเข้าไปในห้องที่ปิดหน้าต่างมิดทึบ เธอไม่ตอบ กลับยิ้ม ให้ผมด้วยรอยยิ้มแปลกตา⁷³

การจบเรื่องด้วยภาพเกมการล่าค่างควาที่เกิดขึ้นในห้องเช่าอีกครั้ง ผู้วิจัยเห็น ว่าเป็นการดึงภาพเปรียบเทียบมาใช้ที่ทำให้เกิดการตีความได้สองความหมาย ความหมาย แรก หาก “ผม” เปรียบกับค่างควาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ภาพการไล่ล่าตบ ค่างควาเป็นการย้าให้ผู้อ่านเห็นตามไปกับสภาวะที่เกิดขึ้นกับ “ผม” จริงๆ กล่าวคือในที่สุด “ผม” ก็กลายเป็นเหยื่อของหัวหน้า ส่วนในความหมายที่สอง ภาพการไล่ล่าตบ ค่างควาน่าจะเป็นการเปรียบเทียบถึงภาพวิถีชีวิตของ “ผม” ในเมืองใหญ่ แม้ “ผม” จะ แก้ปัญหาเรื่องการทำประกันชีวิตกับหัวหน้าได้และรู้สึกปลอดภัยแล้ว แต่ภาพของ ค่างควาที่หลงเข้ามาอีกทำให้ผู้อ่านตีความได้ว่า การที่ “ผม” หลงเข้ามาใช้ชีวิตในเมือง ใหญ่ไม่มีทางที่จะหลุดพ้นจากภาวะที่ต้องดิ้นรนกระเสือกกระสน เพื่อหนีการตามล่าใน รูปแบบต่างๆ ได้

เรื่องสั้นที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ “มิดของนาย” ของ ศิลา โคมฉาย ที่ใช้ ทำนองเรื่องเล่าเปรียบเทียบตลอดทั้งเรื่องคล้ายเรื่อง “วงเวียนเกม” แต่ศิลาทำได้น่าสนใจ และมีพลังหนักแน่นกว่ามาก ความเปรียบในเรื่อง “วงเวียนเกม” ที่เซนไซมีลักษณะเป็น

⁷³ สายคำ ผกาย , “ราคาแห่งชะตากรรม,” ใน รากต่อใบ, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 71.

ชุดความเปรียบที่เป็นภาพซ้ำ เช่น นายทุน คือ ผู้คุมกระหายเลือด คนในสังคมเมืองคือ นักโทษที่มีสภาพเหมือนสัตว์ ซึ่งเป็นความเปรียบที่ไม่ได้ให้ความหมายใหม่และมันยังถูกนำมาใช้ในลีลาที่ผู้อ่านคุ้นเคย และขาดการเสริมข้อมูลที่จะโน้มน้าวให้ผู้อ่านตระหนักถึงสิ่งที่ผู้เขียนคิดว่าเป็นความร้ายกาจอันแท้จริงของสังคมทุนนิยม แต่ในเรื่อง “มิดของนาย” นอกจากความเปรียบเรื่อง มิด ที่ศิลาดึงมาใช้ในการดำเนินเรื่องตลอดทั้งเรื่องจะทำให้ภาพลักษณ์สังคมเมืองเป็นสังคมแห่งการไล่ล่าอย่างแท้จริงแล้ว ข้อมูลที่เป็นเสมือนข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในวงการธุรกิจถูกนำมาร้อยให้เข้ากับความเปรียบเกี่ยวกับมิดอย่างกลมกลืน สามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านเห็นความเลวร้ายที่เกิดขึ้นในวงการธุรกิจได้อย่างมีพลัง

การหาความหมายของความเปรียบ “มิด” ไม่ใช่เรื่องยากเพราะศิลาบรรยายภาพไว้ค่อนข้างชัดเจน เรื่องถ่ายทอดผ่านมุมมองของ “เขา” ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง ในที่ทำงานของ “เขา” ทุกคนพกมิดมาทำงานมีทั้ง มิดพับ มิดบางปกอผลไม้ มิดสองคม มิดปลายแหลมไร้คม การใช้มิดถือเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย เพราะมันเริ่มจากการกระตุ้นให้คนแข่งขันประชันผลงาน กลายเป็นการชิงดีชิงเด่น และทำให้เกิดการใช้มิดในที่สุด ตัว “เขา” เองก็เป็น “นักเลงมิดผู้ซ่าของ”⁷⁴ อย่างไรก็ตาม มิดของเขาก็ไม่ใช่ “มิดประจำตัว” “เขา” ใฝ่ฝันอยากมีมิดประจำตัว เพราะ

“มิดประจำตัว สิ่งที่ปรารถนาสูงสุด คนผู้มีโอกาสออกใจระอุไฟทะเยอทะยาน ต่างตั้งความหวังในชีวิตจะได้ครอบครองเป็นเอกสิทธิ์ ยืนยันความอยู่เหนือ กระทั่งสามารถแลเนื้อเถื่อนหนังกินเนื้อมนุษย์โดยชอบ ได้รับความยอมรับนับถือ ยินยอมพร้อมใจกลางเสียงพราสารเรณูยกย่องระดม”⁷⁵

จากตัวอย่างข้อความ “มิด” เป็นอาวุธที่มีไว้ใช้ต่อสู้แข่งขันกับคนอื่นในที่ทำงาน การใช้มิดเป็นวัฒนธรรม ใครมีมิดประจำตัวจะเป็นผู้มีอภิสิทธิ์เหนืออื่น สามารถแลเนื้อมนุษย์กินได้ตามใจชอบ เมื่อพิจารณาพร้อมกับการใช้ความเปรียบอื่น ๆ เช่น “นักแทงข้างหลัง” “เหยื่อ” “การกินเนื้อพะยะ” ซึ่งมีความหมายเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปว่ามีนัยของการทำร้าย การล่า การป้ายความผิดให้ผู้อื่น ความหมายของความเปรียบ “มิด” ก็ยิ่ง

⁷⁴ ศิลา โคมฉาย, “มิดของนาย,” ใน ครอบครัวกลางถนน, หน้า 93.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

ชัดเจน “มิด” ในที่นี้ก็คือเล่ห์เหลี่ยมที่แต่ละคนใช้ทำร้ายผู้อื่นเพื่อแย่งชิงความดีความชอบ และผลประโยชน์มาให้ตนเอง ความหมายของความเปรียบ “มิด” ซึ่งเป็นอาวุธที่ใช้ทำร้ายผู้อื่นไม่ใช่ความหมายใหม่ เพราะเคยปรากฏมาแล้วในเรื่อง “มิดประจำตัว” ของชาติ กอบจิตติ⁷⁶ และตัวศิลาเองก็ยอมรับว่าเขาแต่งเรื่อง “มิดของนาย” โดยได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องนี้⁷⁷ สิ่งที่ศิลาทำคือดึงความเปรียบที่ไม่ใหม่นี้ผสมผสานกับข้อมูลบางส่วน แล้วสร้างให้มันมีเนื้อหาใหม่ขึ้นมา

ศิลาดึงความเปรียบเรื่อง “มิดประจำตัว” มาใช้และสร้างความหมายใหม่ขึ้นมา ด้วยการนำมาบรรยายร่วมกับสิ่งที่เกิดขึ้นในวงการธุรกิจอย่างสมจริง เมื่อ “เขา” ได้เห็นมิดประจำตัวของ “นาย” มีรูปร่างต่างไปจากภาพที่ “เขา” วาดไว้ “นาย” เป็นผู้เฉลยให้ “เขา” ฟังว่า มิดประจำตัวแบบที่เขาคิดถึงจะหมดความหมายไปเพราะ

“แบบนั้นเป็นชนิดที่เขามอบกันตามสายตระกูล ใช้แล้วเนื้อเพียงอย่างเดียว นับวันจะไร้ความหมายลงทุกที แบบนี้เราสร้างมันมากับมือ ใช้ได้ทั้งทางทั้งแฉ่ หรือ จะพันก็ได้ทุกรูปแบบ มันจะได้รับความนิยมสูงขึ้น ตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของการแสวงหาผลประโยชน์ของยุคสมัย “นายร้ายยาว” หยุดพินิจว่าเขา ตามทันหรือเปล่า”

“คนเรา พอมีเงินล้าน ความเป็นญาติก็จะเสื่อม มี 10 ล้านความเป็นพี่น้องสลาย นับร้อยๆ ล้าน ความเป็นพ่อเป็นลูกไม่มีเหลือ แก่ไม่เคยได้ข่าวความขัดแย้งในโครงการคอนโดมิเนียมมูลค่าหลายร้อยล้านบาทหรือ พ่อฟ้องลูกในไส้ข้อหาฉ้อโกง ลูกแจกไอ้หนักให้พ่อกลางศาล บ้านเมืองนี้มีแนวโน้มจะกลายเป็นเสือเป็นสางตัวใหม่ การแทงกันต้องกลายเป็นวัฒนธรรม มิดประจำตัวจะเปลี่ยนรูปแบบไป”⁷⁸

ข้อความในย่อหน้าแรก ศิลาพูดถึงเล่ห์เหลี่ยมของคนในวงการธุรกิจปัจจุบันจะต้องทวีความร้ายกาจขึ้นตามสภาพที่แปรเปลี่ยนไป โดยใช้ความเปรียบเกี่ยวกับมิดและ

⁷⁶ ชาติ กอบจิตติ, “มิดประจำตัว,” ใน มิดประจำตัว (กรุงเทพฯ : คณวรรณกรรม, 2533), หน้า 163-177.

⁷⁷ “เรื่องจากปก ‘สัมภาษณ์พิเศษ / ศิลา โคมฉาย’, ” WRITER MAGAZINE 2 (พฤศจิกายน 2536) : 55.

⁷⁸ ศิลา โคมฉาย, “มิดของนาย” ใน ครอบครัวกลางถนน, หน้า 100.

การใช้มีดทั้งหมด เช่น มีดสมัยก่อนใช้สำหรับแลเนื้อเพียงอย่างเดียวแต่มีดในปัจจุบัน พัฒนารูปแบบจนใช้ได้ทั้งแทงทั้งแลและฟัน ในย่อหน้าต่อมาข้อมูลที่ศิลาใช้ก็คือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในวงการธุรกิจปัจจุบัน ซึ่งเป็นการอธิบายความหมายของความเปรียบ “มีด” ให้ชัดเจนขึ้น มีดก็คือเล่ห์เหลี่ยมในวงการธุรกิจ และการนำข้อมูลที่เป็นเสมือนข้อเท็จจริงมาใช้ก็เพื่อชี้ให้เห็นความร้ายกาจของวงการธุรกิจในปัจจุบันที่เห็นเงินสำคัญกว่าความเป็นพ่อลูก ข้อมูลดังกล่าวช่วยให้เรื่องมีพลังและสมจริงมากขึ้น โดยปกติการนำเสนอเรื่องด้วยการสร้างเรื่องเปรียบเทียบเช่นเรื่องเล่าคล้ายนิทานในเรื่อง “วงเวียนเกม” หรือ เรื่องเล่าเหตุการณ์สมมุติแบบเหนือจริงในเรื่อง “มีดประจำตัว” จะทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงระยะห่างระหว่างเรื่องที่เล่ากับผู้เล่า กล่าวคือ ผู้อ่านยังมีความรู้สึกที่เล่านี้แม้จะเล่าได้ดี และโน้มนำอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงเรื่องแต่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง แต่ในเรื่อง “มีดของนาย” การสอดแทรกข้อมูลที่เป็นเสมือนข้อเท็จจริงทำให้เรื่องเล่านี้ดูใกล้กับความจริงมาก อาจจะมากถึงขนาดทำให้ผู้อ่านเชื่อว่านำเรื่องจริงมาเล่าในรูปแบบของนิทานเปรียบเทียบ ความสำคัญของประเด็นนี้คือ ศิลาต้องทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความร้ายกาจในวงการธุรกิจปัจจุบันให้หนักแน่นและมีความแตกต่างไปจากสิ่งที่ชาติเคยนำเสนอไว้จากการใช้ความเปรียบมีดเหมือนกัน ซึ่งจากระดับความเข้มข้นของเนื้อหาและการใช้ความเปรียบอย่างสอดคล้องกลมกลืนในเรื่อง “มีดของนาย” นี้เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าเขาทำได้

ภาพวงการธุรกิจที่เลวร้ายมีแต่การฆ่ากันเพื่อผลประโยชน์ในเรื่อง “มีดของนาย” ที่ชัดเจนมากนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากมุมมองในการเล่าเรื่อง ศิลาเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละคร “เขา” ซึ่งเป็นมุมมองที่ให้ความรู้สึกของความเป็นมืออาชีพในวงการ และเป็นคนที่พึงพอใจที่เป็นสมาชิกของสังคมแห่งนี้ ท่าทีของเขาเมื่อเล่าถึงเพื่อนร่วมงานจะมีทั้งถูกผู้ที่ด้อยความสามารถกว่า

“เพื่อนร่วมงานระดับหัวหน้า ฐานะต่ำกว่า ใช้คำว่า “ร่างทรง” แทนตัวเขายามลับหลัง แดกดันและดูแล เขารู้พลางยืมเหยยหยันให้คนพวกนั้น ในความไม่เพียงสาต่อวัฒนธรรมแห่งการงานเฉพาะที่ เก็บสะสมคำว่า “ดักดาน” ไว้มากที่สุดเพื่อแจกจ่ายให้”⁷⁹

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

แค่นและริษยาผู้ที่อยู่สูงกว่า

“แต่กับพวกระดับสูงกว่าหรือเสมอกัน ดิตตามนายมายาวนาน แค่หางตาส่อแวว หมีนแคลน ความคุมแค่นแน่นอกใจ ไพริษยาลุกโชน เขากำลังจะมีมิดประจำตัว ถึงต่อนั้น เลือดต้องสาตกระเซ็นให้เห็นกัน”⁸⁰

มีความเย็นชา เลือดเย็น และเห็นคนอื่นเป็นเพียงเหยื่อโง่

“รอทุกอย่างเริ่มเข้าที่เข้าทาง “ร่างทรง” ถูกเตรียมพร้อมแล้ว นักบุกเบิกก็หมด ความจำเป็น ถูกเจตกระเด็นด้วยที่เด็ดเจ็บแสบ คนพวกนี้ความจริงน่าหมั่นไส้ มัก หลงตัวเองว่าเป็นยอดคน ทะเนงตนไม่พกมิดมาทำงาน แยกถึงขั้นใช้มิดไม่เป็นแล้วดู ถูกมือมิดว่า ต่ำชั้น เพื่อพกเอาว่าคนอย่างตนไปที่ไหนใครก็ต้องการ การกำจัด เป็นเรื่องง่าย”⁸¹

มุมมองของคนในสังคมที่เย็นชา ดูหมีนคนที่ต่ำกว่า เห็นคนอื่นเป็นเพียงเหยื่อ โง่และทำร้ายคนอย่างเลือดเย็นได้โดยไม่รู้สึกลึก ล้วนเป็นมุมมองที่สะท้อนให้เห็นความ ร้ายกาจของสังคมในภาพรวม ซึ่งก็คือวงการธุรกิจที่เต็มไปด้วยคนที่คิดแต่การฆ่าและการ ทำลายคู่แข่งทางธุรกิจนั่นเอง

ภาพการล่าภาพต่างๆ ที่นักเขียนนำมาใช้เช่น ภาพการล่าในรูปแบบของการ ตกปลาในเรื่อง “เหยื่อ” และเรื่อง “นักขายประกัน” ภาพการทำสงครามในเรื่อง “การ สังหารหมู” และเรื่อง “นักขายประกัน” และภาพการล่าสัตว์ในเรื่อง “ราคาแห่งชะตา กรรม” ผู้วิจัยเห็นว่าภาพเปรียบเทียบเหล่านี้มีบทบาทต่อเรื่องสั้น 3 ประการ คือ

1. เป็นสิ่งที่แสดงถึงค่าทางวรรณศิลป์ของเรื่องแต่งแต่ละเรื่อง
2. เพื่อเสริมให้น้ำหนักของเนื้อหาที่นักเขียนต้องการนำเสนอให้มีความหนักแน่นและมีพลังโน้มน้าวให้ผู้อ่านคล้อยตามได้มากขึ้น
3. เป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้สังคมเมือง

บทบาทประการสุดท้ายนี้เป็นสิ่งที่ ส ด ก ทั ศนคติของนักเขียนที่มีบทบาทใน การสร้างภาพลักษณ์ให้เมืองอย่างชัดเจนที่สุด การที่ผู้อ่านรู้สึกว่เรื่องที่เกี่ยวกับเมือง มักเป็นเรื่องในเชิงลบ สิ่งที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเช่นนั้นนอกจากจะเป็นเรื่องของเนื้อหาแล้ว

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96-97.

ภาพเปรียบเทียบเหล่านี้ก็มีส่วนสร้างความรู้สึกในเชิงลบอย่างมาก เช่น ภาพการทำสงคราม ภาพการไล่ล่าทั้งการตกปลาและการล่าสัตว์ ภาพของสังคมที่มีผู้ล่าและเหยื่อ และมีการเอาเรียดเอาเปรียบกันถูกนำเสนอในทัศนะที่ค่อนข้างสิ้นหวังหรือไม่ให้ความหวังอะไรแก่ผู้อ่านมากนัก เช่นที่ปรากฏในเรื่อง “ราคาแห่งชะตากรรม” เรื่อง “ฆาตกร” เรื่อง “เหยื่อ” เรื่อง “การสังหารหมู่มู” เรื่อง “มิดของนาย” และเรื่อง “วงเวียนเกม” เรื่องสั้นแต่ละเรื่องที่ถูกกล่าวมานี้มักจบลงที่การแสดงให้เห็นว่าตัวละครที่ถูกไล่ล่าในที่สุดก็กลายเป็นเหยื่อที่ไม่อาจหนีการเอาเรียดเอาเปรียบได้พ้น เรื่องสั้นบางเรื่องเสนอทางเลือกให้ตัวละครหันมายึดเหนี่ยวศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเช่นในเรื่อง “อนภิขมา” บางเรื่องแสดงความโหยหาสังคมอุดมคติ เช่นเรื่อง “ฆาตกร” และเรื่อง “คืนดาวตก” เป็นต้น ในจำนวนเรื่องสั้นทั้งหมดในกลุ่มโลกทุนนิยมโลกแห่งการไล่ล่า ยังไม่มีเรื่องสั้นเรื่องใดที่เสนอด้วยมุมมองในการพยายามทำความเข้าใจและค้นหาทางที่จะทำให้ตัวละครมีชีวิตอยู่โดยไม่ได้เป็นฝ่ายถูกเมืองเอาเรียดเอาเปรียบฝ่ายเดียว หรือให้ตัวละครเป็นฝ่ายหาผลประโยชน์จากเมืองได้บ้างเลย เมื่อเทียบกับวรรณกรรมตะวันตกบางเรื่องที่เสนอเนื้อหาวิจารณ์สังคมเมืองในรูปแบบของเรื่องแต่งขนาดสั้นเช่นกัน เช่นเรื่อง “มาร์โควัลโด” (Marcovaldo) ของอิตาโล คาลวิโน (Italo Calvino)⁸² การวิจารณ์สังคมเมืองจะปรากฏในทัศนะและโทนเสียงของผู้แต่งที่ต่างจากงานเรื่องสั้นของไทยมาก เรื่อง “มาร์โควัลโด” เป็นเรื่องที่วิจารณ์สังคมเมืองในลักษณะเสียดสีแทรกด้วยอารมณ์ขัน ตัวละคร “มาร์โควัลโด” เป็นภาพตัวอย่างของผู้ด้อยโอกาสที่มีชีวิตอย่างยากลำบาก หรือบางครั้งก็อยู่ในสภาพชวนหดหู่มาก แต่ในแทบทุกคราว คาลวิโนสร้างให้ “มาร์โควัลโด” พยายามไม่ยอมจำนนกับสภาพการณอันเลวร้ายของชีวิต เช่น การใช้ตัวมีมรัักษาโรคปวดไขข้อแทนที่จะไปโรงพยาบาล เขาเป็นขบถเล็กๆ น้อยๆ เช่น การไม่ยอมมุดอยู่ในห้องเช่าแคบๆ ในช่วงหน้าร้อน แต่แอบหนีครอบครัวมานอนในม้านั่งในสวนสาธารณะ “มาร์โควัลโด” ใช้ประโยชน์จากเมืองแม้จะเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่นการลักลอบไปตัดแผ่นป้ายโฆษณาบนทางหลวง มาทำเชื้อไฟน คาลวิโนให้ภาพของ “มาร์โควัลโด” ที่ไม่ได้รู้สึกขัดแย้งกับการกระทำผิดกฎหมายของเขาเลย เพราะ “มาร์โควัลโด” คิดว่า เขาทำผิดกฎหมายเพื่อให้ครอบครัวของเขาไม่ต้องทุกข์ทรมานจากความหนาวเย็น อย่างไรก็ตาม ภาพของ “มาร์โควัลโด” ก็ไม่ใช่วีรบุรุษที่มุ่งมั่นจะปฏิวัติสังคมหรือต่อสู้เพื่อเรียกร้องให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม เขา

⁸² อิตาโล คาลวิโน, มาร์โควัลโด, แปลโดย ทราย ชยา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วีลี, 2534), 140 หน้า

มีพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายไม่ใช่เพราะหลักการแต่เป็นเพราะเขาต้องการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต เช่นการมีความสุขทางกายเล็กๆน้อยๆ เท่านั้น การที่คาลิโน ให้ภาพของ “มารโควัลโด” และลูกๆ เอาตัวรอดจากการถูกตำรวจจับด้วยการแสดงท่าทางตลกบนแผ่นป้ายเป็นการแสดงให้เห็นว่า ตัวละครของเขาไม่ใช่วีรบุรุษในแบบฉบับของโศกนาฏกรรม ไม่ใช่ผู้ยากไร้ที่ถูกความทุกข์ยากบีบคั้นให้มีสภาพน่าเวทนา แต่เป็นภาพของมนุษย์ที่พยายามหาแง่มุมในการพลิกสถานการณ์ให้กลายเป็นผู้ได้เปรียบบ้าง การพลิกสถานการณ์ด้วยความน่าขันและในบางครั้งก็เป็นการเอาตัวรอดอย่างทุลักทุเลทำให้เรื่อง “มารโควัลโด” เป็นเรื่องที่แสดงภาพชีวิตอันทุกข์เข็ญของผู้ยากไร้แบบมีอารมณ์ขันหรือเป็นการเยาะหยันชีวิตที่ปนไปกับเสียงหัวเราะ การวิจารณ์เมืองด้วยมุมมองเชิงเสียดสีหรือมีอารมณ์ขันดังกล่าวเป็นสิ่งที่พบน้อยมากในงานเรื่องสั้นไทย เรื่องสั้นที่วิพากษ์วิจารณ์สังคมเมืองเช่นเรื่องสั้นกลุ่มโลกทุนนิยม โลกการไล่ล่านี้ ต่างมีลีลาการนำเสนอด้วยมุมมองที่มุ่งประนามความชั่วร้ายของเมืองและเน้นไปยังภาพของผู้ที่ถูกเมืองทำร้ายเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป เรื่องสั้นกลุ่มโลกทุนนิยม โลกของการไล่ล่านี้ นักเขียนกล่าวโจมตีเมืองชัดเจน การแสดงภาพการล่าที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ และภาพของผู้ล่าและเหยื่อล้วนเป็นภาพที่มุ่งแสดงการเอาตัวรอดเอาเปรียบที่เกิดขึ้นในสังคมโดยตรง เรื่องสั้นในกลุ่มนี้ทั้ง 3 ประเด็น เป็นการแสดงภาพวิถีชีวิตของคนในสังคมโดยหยิบยกเอาสภาพเหตุการณ์ที่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปมาวิพากษ์วิจารณ์ แต่การวิจารณ์วิถีชีวิตของคนในสังคมทุนนิยม นอกจากนักเขียนจะมุ่งไปที่การเลือกแสดงภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปในสังคมแล้ว ภาพชีวิตของคนแต่ละคนเป็นสิ่งที่นักเขียนนำมาวิจารณ์เปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นความความเลวร้ายของสังคมทุนนิยมอีกทางหนึ่งด้วย ประเด็นต่อไปจะเป็นการวิจารณ์สังคมทุนนิยมผ่านภาพชีวิตของคนในสังคมในหัวข้อ เงิน : กุญแจสำคัญของการเปลี่ยนแปลง ดังจะได้วิเคราะห์ในรายละเอียดต่อไป

เงิน : กุญแจสำคัญของการเปลี่ยนแปลง

เงินเป็นสิ่งที่ได้รับการประเมินจากเหล่านักเขียนว่า เป็นบ่อเกิดของความเลวร้ายในสังคมในเรื่องสั้นกลุ่มแรก นักเขียนแสดงให้เห็นว่า เงินทำให้คนจ้องเอาตัวรอดเอาเปรียบผู้อื่นด้วยวิธีการต่าง ๆ และทำให้สังคมทั้งสังคมเป็นโลกของการไล่ล่า ภาพของเงินเป็นภาพที่เป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้คนในสังคมกระทำสิ่งเลวร้าย และสร้างความเดือนร้อนให้กับ

ผู้อื่นอย่างเห็นได้ชัด ในเรื่องสั้นกลุ่มที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ นักเขียนโจมตีสังคมทุนนิยม โดยใช้แนวความคิดว่า เงินเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและพฤติกรรมของตนเอง เงินทำให้คนที่เคยมีอุดมคติในการทำงานเพื่อสังคมหรือทำงานตามความฝันของตนให้ดีที่สุดกลายเป็นการทำงานโดยคำนึงผลตอบแทนทางธุรกิจ ละทิ้งความฝันและอุดมการณ์ของตนเองไป

เรื่องสั้นในกลุ่มนี้ไม่ได้ประณามความเลวร้ายของสังคมทุนนิยมแบบตรงไปตรงมาเช่นเดียวกับเรื่องสั้นในกลุ่มแรก ซึ่งให้ภาพความขัดแย้งระหว่างคนกับคน หรือคนกับสังคมที่เขาอยู่อย่างชัดเจน การวิจารณ์สังคมทุนนิยมในเรื่องสั้นกลุ่มนี้จะเริ่มจากนักเขียนมีภาพของคนที่ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง เป็นภาพในใจ และเห็นว่ากระแสทุนนิยมซึ่งก็คือการทำทุกอย่างเพื่อเงินและผลประโยชน์เป็นแรงดึงดูดที่มีพลังมหาศาลที่อาจทำให้คนสูญเสียคุณค่านี้ไป เนื้อหาของเรื่องสั้นในประเด็นนี้จึงแบ่งเป็นภาพ 3 ภาพตามภาพของผู้ที่ถูกดึงดูดหรือผู้ที่ต่อต้านกระแสทุนนิยมนี้ คือ ผู้ที่ถูกกระแสทุนนิยมดึงดูดก็คือตัวละครในกลุ่มที่ 1: คนที่เปลี่ยนแปลงตัวเองเพราะเงิน ผู้ที่ยืนหยัดในการดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์ที่วางไว้คือตัวละครกลุ่มที่ 2 : คนที่เงินเปลี่ยนไม่ได้ และผู้ที่พยายามต้านกระแสทุนนิยมแต่กลายเป็นผู้พ่ายแพ้คือตัวละครในกลุ่มที่ 3 : คนที่เจ็บปวดเพราะเงิน สิ่งที่นักเขียนวิจารณ์สังคมทุนนิยมก็คือ คำชื่นชม คำเสียดสี การเหยียดเยาะที่ปรากฏตามภาพของตัวละครในแต่ละกลุ่มนั่นเอง

1. เงินทำให้คนเปลี่ยน

ตัวละครที่นักเขียนกล่าวประณามอย่างรุนแรงในเรื่องสั้นนั้น ในอดีตก็คือคือตัวละครที่เป็นนายทุน เพราะนายทุนมีภาพของผู้ที่ใช้โอกาสและอำนาจทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่าในการขูดรีด คดโกง และเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ในเรื่องสั้นช่วงปี พ.ศ. 2534-2536 นอกจากตัวละครนายทุนที่ยังคงถูกประณามเช่นเดิมแล้ว ตัวละครที่มีภาพเป็นผู้ล่าซึ่งไม่จำเป็นต้องจำกัดตัวอยู่เฉพาะภาพของนายทุนก็ถูกประณามอย่างหนักด้วย เพราะคนกลุ่มนี้มีพฤติกรรมในการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นชัดเจน ตัวละครอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกนักเขียนวิจารณ์ในเชิงลบในลักษณะที่ใกล้เคียงกันคือ ตัวละครที่เปลี่ยนแปลงตัวเองจากคนที่มีอุดมคติในการดำรงชีวิต ไปเป็นคนที่ทำทุกอย่างโดยคำนึงถึงผลประโยชน์เท่านั้น เรื่องสั้นที่เสนอภาพตัวละครในลักษณะนี้ได้แก่เรื่อง “ผู้แทน” ของสำเริง คำพะอู เรื่อง “แบ่งปัน” และเรื่อง “เขาคือมืออาชีพ” ของสังคมสัญจร และเรื่อง “ละครโรงเก่า” ของ

สันติ พงศ์ศิริ ตัวละครทุกตัวในเรื่องที่กล่าวมานี้เคยเป็นคนดี มีอุดมการณ์ เป็นคนหนุ่มที่มุ่งมั่นกับการทำงานที่ตัวเองรัก โดยไม่มีคำว่าผลประโยชน์หรือการทำเพื่อค้ำกำไรเข้ามาแปดเปื้อน แต่เมื่อเวลาผ่านไป พวกเขาได้เผชิญกับความยากลำบาก การดูถูกจากคนรอบข้าง ผนวกกับความทะเยอทะยานในชีวิตที่เพิ่มมากขึ้น พวกเขาก็เปลี่ยนไป กลายเป็นคนที่อยู่ในวงการธุรกิจ คิดถึงการทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับคำว่าผลประโยชน์ และลืมสิ่งที่พวกเขาเคยคิดเคยทำในวัยหนุ่มจนหมด

การเสนอภาพความเปลี่ยนแปลงของตัวละครกลุ่มนี้ นักเขียนสร้างภาพเปรียบเทียบเป็นภาพคู่ตรงข้ามใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ ภาพคู่ตรงข้ามของตัวละครในอดีตกับภาพของตัวละครในปัจจุบัน และลักษณะที่ 2 คือ ภาพคู่ตรงข้ามของตัวละคร 2 ตัว ตัวละครตัวหนึ่งคือคนที่ไม่อยู่ในกระแสสังคมทุนนิยม ส่วนตัวละครอีกตัวหนึ่งก็คือคนที่ปล่อยตัวเองไปกับกระแสของสังคมทุนนิยมอย่างเต็มที่ ผู้วิจัยจะพิจารณาการนำเสนอในลักษณะแรกก่อน ดังนี้

ตัวละครทุกตัวในเรื่องสั้นกลุ่มนี้อดีตเคยเป็นคนหนุ่มที่มีอุดมการณ์ทั้งนั้น ในเรื่อง “ละครโรงเก่า” ของสันติ พงศ์ศิริ ตัวละคร “ผม” เป็นเด็กหนุ่มไฟแรงที่รักการทำละครเป็นชีวิตจิตใจ เคยรวบรวมเพื่อน ๆ ตระเวนแสดงละครตามท้องถนนต่าง ๆ เพียงหวังจะได้ทำงานที่ตนรัก ประสบความสำเร็จ และมีชื่อเสียงเป็นที่จดจำแก่คนทั่วไป⁸³ เรื่อง “ผู้แทน” ของ สำเร็จ คำพะอู ตัวละคร “อภิชาติ” เคยเป็นนักศึกษาหนุ่มที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ต่อสู้เคียงข้างประชาชน และยื่นหยัดคัดค้านทรราช⁸⁴ เรื่อง “แบ่งปัน” ของ สังคม สัญจร ตัวละคร “เขา” เคยเป็นนักศึกษากฎหมายที่ประกาศเจตนารมณ์ของตนต่อหน้าเพื่อนว่า จะใช้กฎหมายรับใช้ประชาชนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา⁸⁵ ส่วนเรื่อง “เขาคือมืออาชีพ” ของสังคม สัญจร ตัวละคร “เขา” เป็นศิลปินที่เคย

⁸³ สันติ พงศ์ศิริ, “ละครโรงเก่า,” ใน ไฟไม่ลามทุ่ง, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ช่างวรรณกรรม, 2534), หน้า 41-44.

⁸⁴ สำเร็จ คำพะอู, “ผู้แทน,” ใน ก้อนอรุณจะรุ่ง (กรุงเทพฯ : พินิจ, 2535), หน้า 127-128.

⁸⁵ สังคม สัญจร, “แบ่งปัน,” ใน หย้าพิษ (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาสน์, 2536), หน้า 59.

ได้ทำงานศิลปะอย่างแท้จริง มีชีวิตที่มีความสุขอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ และมีคนรัก⁸⁶ แต่ภาพในปัจจุบันของตัวละครเหล่านี้คือภาพของผู้ที่ทำทุกอย่างเพื่อเงิน ในเรื่อง “ละครโรงเก่า” “ผม” เลิกทำละคร กลายเป็นนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จ มีบ้านมีห้องเสียง ส่วนตัวราคานับแสน ฟังเพลงจากเครื่องเสียงระดับแนวหน้า จิบสก็อตวิสกี้ไซดา สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในตัว “ผม” นอกเหนือไปจากฐานะที่มั่งคั่งขึ้นก็คือความคิดความรู้สึก “ผม” กลายเป็นคนชาเย็น ดูถูกคนอื่น คิดถึงแต่เรื่องการทำธุรกิจของตัวเองและการกอบโกย⁸⁷ เรื่อง “ผู้แทน” “อภิชาติ” เปลี่ยนไปภายในเวลา 10 ปี อดีตนักศึกษาทำกิจกรรมเพื่อมวลชนกลายเป็นตัวแทนขายประกันที่ใช้ความเป็นเพื่อนมารบเร้าให้ “ผม” ทำประกันเพื่อให้ได้โล่จากการทำยอดขายทะเลภูเขาและ “อภิชาติ” จะได้ไปอเมริกา⁸⁸ ส่วนเรื่อง “แบ่งปัน” “เขา” เปลี่ยนไปเป็นทนายผู้เด็ดขาดมุ่งมั่นรักษาผลประโยชน์ให้ลูกค้าอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้ได้เปอร์เซ็นต์จากการฟ้องแบ่งมรดกที่จะทำให้เขากลายเป็นเศรษฐีได้ในพริบตา⁸⁹ เช่นเดียวกับตัวละครในเรื่อง “เขาคือมืออาชีพ” “เขา” ศิลปินผู้สร้างงานศิลปะด้วยวิญญานของตัวเอง กลายเป็นนักวาดรูปที่รับจ้างนายทุนลอกรูปที่แอบถ่ายตามนิทรรศการงานศิลป์เท่านั้น มีชีวิตอยู่ในห้องแคบๆ กินอาหาร และใช้อุปกรณ์การวาดรูปด้วยเงินของนายทุนทั้งหมด⁹⁰ การเปรียบเทียบภาพตัวละครในอดีตและปัจจุบันเป็นภาพหลักที่แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของตัวละคร เมื่อตัวละครพบว่าตัวเองเปลี่ยนไปคือเป็นผู้ละทิ้งอุดมการณ์ ตัวละครเหล่านี้จะเกิดความขัดแย้งในจิตใจ ซึ่งแสดงออกโดยการไม่สบายใจ หงุดหงิด วิตกกังวล หรือลงโทษตัวเองโดยการประนามตัวเองตามแต่ปฏิภพของตัวละครแต่ละตัว ทั้งนี้เพราะนักเขียนต้องการแสดงให้เห็นว่า แม้ตัวละครจะได้สิ่งที่ตัวเองต้องการ คือมีบ้าน มีรถ มีเงิน แต่พวกเขาดูเหมือนไม่มีความสุขเท่าที่ควร แสดงว่าในทัศนะของนักเขียน เงินซื้อความสุขไม่ได้

ภาพคู่ตรงข้ามของตัวละครอีกลักษณะหนึ่งที่นักเขียนใช้ เพื่อเสริมให้ผู้อ่าน

⁸⁶ สังคม สัจจกร, “เขาคือมืออาชีพ,” ใน หญ้าพิษ (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาสน์ , 2536), หน้า 22-23.

⁸⁷ สันติ พงศ์ศิริ, “ละครโรงเก่า,” ใน ไฟไม่ลามทุ่ง, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 38-39, 42-44.

⁸⁸ สำเร็จ คำพะอู, “ผู้แทน,” ใน ก่อนอรุณจะรุ่ง, หน้า 129-130.

⁸⁹ สังคม สัจจกร, “แบ่งปัน,” ใน หญ้าพิษ, หน้า 58-60.

⁹⁰ สังคม สัจจกร, “เขาคือมืออาชีพ,” ใน หญ้าพิษ, หน้า 25-30.

เห็นความเปลี่ยนแปลงของตัวละครได้แจ่มแจ้งขึ้นคือ ภาพตรงข้ามของตัวละคร 2 ตัว ภาพหนึ่ง คือ ภาพของตัวละครที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสนิยม โดยมากเป็นตัวละครเอกที่ผู้เขียนใช้เป็นผู้เล่าเรื่อง ส่วนตัวละครอีกตัวหนึ่งคือ ตัวละครที่อยู่นอกกระแสนิยมที่มีบทบาทโดยเป็นตัวละครที่มากกระตุ้นให้ตัวละครที่เปลี่ยนไปถูกคิดถึงอดีตที่เต็มไปด้วยอุดมการณ์ของตัวเอง เช่น ภาพตรงข้ามของตัวละคร “ผม” ในเรื่อง “ละครโรงเก่า” คือภาพของตัวละคร “เขา” “ผม” กลายเป็นคนแก่ ไม่มีความฝัน เป็นคนในสังคมทุนนิยมที่ประสบความสำเร็จ คือ ภูมิฐาน ร่ำรวย แต่จิตใจชาเย็น หยิ่ง ชอบถูกผู้อื่นและเต็มไปด้วยความระแวง แต่ “เขา” กลับยังดูหนุ่ม เป็นผู้มาจากอดีต ยังเต็มไปด้วยความฝัน มีอุดมคติ แต่รูปลักษณ์ภายนอกดูชubbโทรมและยากจน แม้ “เขา” จะดูด้อยกว่า “ผม” ทุกทางแต่เมื่อ “ผม” เผชิญหน้ากับ “เขา” “ผม” กลับรู้สึกไม่สบายใจ รู้สึกเหมือนถูกก่อกวนหรือถูกคุกคาม⁹¹ ภาพตรงข้ามของตัวละคร “อภิชาติ” ในเรื่อง “ผู้แทน” คือภาพของ “ผม” ที่เป็นบรรณาธิการที่ยืนหยัดในการเสนอข่าวสารเพื่อความถูกต้องอันเป็นการกระทำที่ยังรักษาอุดมการณ์ในวัยหนุ่มไว้ได้⁹² ในเรื่อง “แบ่งปัน” สังคมให้ภาพของตัวละครที่เป็นเด็กข้างถนน ยากจน ไม่มีแม่แต่เงินจะกินข้าว แต่ยังมีจิตใจที่ดั่งลม รู้จักเสียสละขนมชิ้นใหญ่กว่าให้น้องเพื่อให้น้องได้กินอิ่ม เพื่อใช้เป็นภาพตรงข้ามให้เห็นความร้ายกาจของตัวละคร “เขา” ซึ่งเป็นชายหนุ่มที่มีความรู้ความสามารถ มีอาชีพ มีเงิน แต่จิตใจเย็นชา ไม่มีความปรารถนาให้คนอื่น มีแต่การทำเพื่อผลประโยชน์เท่านั้น⁹³ ในเรื่อง “เขาคือมืออาชีพ” มีตัวละครที่เป็นภาพฝันของเขาอยู่ ซึ่งจะปรากฏในห้วงความคิดของ “เขา” เป็นระยะๆ คอยประนาม “เขา” ว่า “เขา” เป็นศิลปินที่ไม่มีวิญญาณ เป็นคนรับใช้โจรที่ปล้นความคิดและผลงานของผู้อื่น เป็นเครื่องจักรที่ไม่มีชีวิต รอคำสั่งอย่างเดียวและคิดนอกเหนือคำสั่งไม่ได้⁹⁴ นอกจากนี้ สังคมยังสร้างภาพของตัวละครอีกภาพหนึ่งเพื่อเป็นการเน้นภาพศิลปินของ “เขา” ให้ชัดเจนขึ้น นั่นคือภาพของตัวละคร “เสีย” และ “หญิงคู่ขา” ซึ่งเป็นพวกนายทุนนิสัยหยาบคาย ไม่มีความละเอียดอ่อนทาง

⁹¹ สันติ พงศ์คีรี, “ละครโรงเก่า,” ใน ไฟไม่ลามทุ่ง, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 38-44.

⁹² สำเริง คำพะอู, “ผู้แทน,” ใน ก่อนอรุณจะรุ่ง, หน้า 125-130.

⁹³ สังคม สัจจกร, “แบ่งปัน,” ใน หญ้าพิษ, หน้า 65.

⁹⁴ สังคม สัจจกร, “เขาคือมืออาชีพ,” ใน หญ้าพิษ, หน้า 24-25.

จิตใจ เห็นเงินเป็นพระเจ้าและชอบข่มขู่ใช้อำนาจ⁹⁵ สังคมใช้ภาพของตัวละคร “เสี่ย” มาเน้นให้เห็นความตกต่ำของศิลปิน “เขา” ที่ยอมก้มหัวให้กับคนที่มีจิตใจหยาบ พุทธิกรรมต่ำทราม เพียงเพราะ “เสี่ย” มีเงินคอยเลี้ยงดูให้ “ผม” สุขสบายเท่านั้น การใช้ตัวละครที่อยู่นอกกระแสนิยมมากระตุ้นให้ตัวละครที่ทำเพื่อเงิน คิดถึงอดีตที่เต็มไปด้วยอุดมการณ์ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า การละทิ้งอุดมการณ์และความฝันมาทำเพื่อเงินนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ดี เพราะมันทำให้สูญเสียคุณค่าของความเป็นคนที่แท้จริงไป

เรื่องสั้นที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงอย่างละเอียดในจำนวนเรื่องสั้นกลุ่มนี้ คือเรื่อง “ละครโรงเก่า” ของสันติ พงศ์ศิริ ซึ่งแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของคน ๆ หนึ่งจากการทำงานตามความฝันและอุดมคติมาเป็นการทำงานโดยคำนึงถึงผลตอบแทนทางธุรกิจ “ละครโรงเก่า” เป็นเรื่องของชายเจ้าของบริษัทที่มีชายหนุ่มท่าทางซุบโทรมมาเยี่ยมและอ้างตัวว่าเป็นเพื่อนเก่า พร้อมทั้งพูดท้าวความถึงชีวิตในวัยหนุ่มที่เต็มไปด้วยความฝันของเขาได้อย่างถูกต้อง แม้ชายหนุ่มจะจากไปแล้ว แต่เขารู้สึกไม่สบายใจอย่างไม่รู้สาเหตุจนต้องออกจากบ้านเพื่อดับความไม่สบายใจ และมาเจอกับชายหนุ่มในร้านเหล้าเล็กๆที่เขาไม่เคยมานานแล้ว ทั้งสองร่วมรำลึกความหลังสมัยตระเวนเล่นละครเร่กัน ชายเจ้าของบริษัทมารู้ตัวอีกครั้งตอนเข้าที่บ้านของเขา และจำได้ว่าชายหนุ่มคนนั้นคือเพื่อนในคณะละครที่ตายไปแล้ว

เรื่อง “ละครโรงเก่า” เป็นเรื่อง que แสดงให้เห็นความขัดแย้งที่อยู่ในใจของตัวละครในแบบที่เรียกว่าคนขัดแย้งกับตัวเอง (man against himself) ภายในภาพความขัดแย้งในใจของตัวละคร ผู้อ่านจะเห็นประเด็นที่สันตียกขึ้นมาปะทะกันระหว่างการดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์ที่วางไว้ กับการดำเนินชีวิตโดยมีเงินและความมั่งคั่งเป็นเป้าหมาย การปะทะกันระหว่างอุดมการณ์กับเงินนี้ สันตินำเสนอโดยใช้ภาพคู่ตรงข้ามใน 2 ลักษณะ คือ ภาพคู่ตรงข้ามของตัวละครในอดีตกับภาพตัวละครในปัจจุบัน และภาพคู่ตรงข้ามของตัวละครที่อยู่นอกกระแสนิยม (คือชายหนุ่ม) กับภาพตัวละครที่อยู่ในกระแสนิยม (คือเจ้าของบริษัท) การปะทะขัดแย้งระหว่างเงินกับอุดมการณ์ สันติจะแสดงให้เห็นในภาพคู่ตรงข้ามในอดีตและปัจจุบันของตัวละครชายเจ้าของบริษัทเป็นหลัก ส่วนตัวละครชายหนุ่มจะเป็นผู้ที่นำภาพในอดีตทั้งหมดของชายเจ้าของบริษัทมาแสดงให้ผู้อ่านเห็น

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-30.

ความเปลี่ยนแปลงตัวละครชายเจ้าของบริษัทนั้นเปลี่ยนไปทั้งรูปลักษณ์ภายนอก ฐานะทางการเงินและสังคม และความคิดอ่าน จากภาพในอดีตเขาเป็นชายหนุ่มท่าทางผอม ซูบโทรม ไม่ใช่คนร่ำรวย แต่เป็นชายหนุ่มผู้มีอุดมการณ์ รักการละคร การเดินทางและบทกวี ความฝันของเขาคือการเล่นละครเร่ไปตามเมืองต่าง ๆ จนมีชื่อเสียงเป็นที่กล่าวขาน ส่วนตัวเขาในปัจจุบันคือเจ้าของบริษัทท่าทางภูมิฐาน ผิวพรรณมีสง่าราศี มีทรัพย์สินเงินทอง บ้าน รถ ห้องเครื่องเสียงชั้นดี ใช้ชีวิตอย่างมีรสนิยม เช่น ฟังเพลงคลาสสิกหรือจิบเหล้าฝรั่งเศส ผู้อ่านจะเห็นภาพชีวิตในอดีตของชายเจ้าของบริษัทเมื่อตัวละครชายหนุ่มปรากฏกายขึ้น แล้วพูดท้าวความหลังให้ชายเจ้าของบริษัทฟัง

“ความฝันของเอ็งคือการเดินทาง เอ็งพูดอย่างนี้ใช่ไหม ชีวิตคือการพนันและบทกวี ท่าทางเอ็งเอาจริงมากทีเดียว อุตส่าห์หาแผนที่โลกมาทางศึกษา...”

“เราสมัครเข้าคณะละครเร่ด้วยกัน ตระเวนเล่นละครไปตามเมืองต่าง ๆ...เอ็งจำเรื่องที่ได้รับคามนิยมจากคนดูมากที่สุดได้ไหม รุ่งอรุณจักต้องมาถึง คนดูแน่นตั้งทุกรอบ เราแสดงกันรอบแล้วรอบเล่า แต่เสียงตบมือก็ยังดังกระหึ่มจนเอ็งเคยพูดว่า เอ็งรู้สึกวาทบทนเวทีเป็นชีวิตของเอ็งเลยทีเดียวนะ”⁹⁶

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดของชายเจ้าของบริษัทคือการเปลี่ยนแปลงทางความคิด เมื่อชายหนุ่มพูดถึงความฝันของชายเจ้าของบริษัทในวัยหนุ่ม สิ่งที่ชายเจ้าของบริษัทคิดหลังจากได้ฟังชายหนุ่มพูดก็คือเขากำลังเสียเวลาฟังเรื่องไร้สาระ “ไอ้บ้าเอ๊ย นั้นมันความเพื่อฝันของเด็กวัยรุ่น ความฝันลมๆแล้งๆที่มีอยู่ในเด็กหนุ่มทุกคนนั่นแหละ แต่ผมพ้นวัยนั้นมานานแล้ว และถ้าผมมีเวลาพอที่จะเที่ยวรอบโลก ผมก็ต้องไปด้วยเที่ยวบินชั้นหนึ่งและพักตามโรงแรมชั้นหนึ่ง ไม่ใช่การเดินทางจาริกอะไรอย่างที่ผมกำลังปล่ำมอยู่นี้”⁹⁷

จะเห็นว่าความคิดของชายเจ้าของบริษัทเปลี่ยนไป จากเด็กหนุ่มที่ฝันถึงการเรียนรู้แสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆที่จะเพิ่มพูนสติปัญญาและพัฒนาจิตใจ กลายเป็นชายกลางคนที่คิดถึงแต่ความสะดวกสบายในชีวิตที่เขาสามารถใช้เงินซื้อกันได้ ซึ่งก็คือ

⁹⁶ สันติ พงศ์ศิริ, “ละครโรงเก่า,” ใน ไฟไม่ลามทุ่ง, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, หน้า 41.

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ความแตกต่างระหว่างการใช้ชีวิตตามอุดมการณ์กับการใช้ชีวิตอย่างมั่งคั่งด้วยเงินนั่นเอง การเปลี่ยนแปลงทางความคิดนี้แสดงให้เห็นชัดเจนเมื่อชายหนุ่มกับชายเจ้าของบริษัท นั่งดื่มเหล้าและเล่นละครรำลึกความหลัง บทบาทในละครที่กล่าวประณามเงินซึ่งเป็น บทบาทที่ชายเจ้าของบริษัทคิดขึ้นในวัยหนุ่ม ตรงกันข้ามกับความคิดของชายเจ้าของ บริษัทในปัจจุบันโดยสิ้นเชิง

(ชายหนุ่ม) “แกจำมันได้ดี ดีกว่าหลายๆคนที่ข้าแวะไปหา” มันชม

(ชายเจ้าของบริษัท) “มันคงจะค้างอยู่ในความทรงจำลึกๆ... ผมหัวเราะขึ้นชมตัวเองที่ยังท่องบทพวกนั้นได้ดี “มันก็แค่บทละครของเด็ก เอาไว้เล่นสนุกอดทนเอง แต่มันเซยล้าหลัง ฉันจะบอกให้ ตอนนี่ต่อให้เด็กที่โง่งงที่สุดก็ไม่ยินยอมเล่นบทพวกนี้ มันหมดสมัยไปนานแล้ว” ผมส่งเสียงหัวเราะอย่างเย้ยหยันมันบ้าง “ปีศาจเงินตรา ฮา..ฮา..ฮา.. ใช้คำเหมือนลิเกบ้านนอก”

(ชายหนุ่ม) “แต่เอ็งนั่นแหละที่เป็นคนเสนอให้ใช้คำนี้”⁹⁸

(ชายเจ้าของบริษัท) “แกอย่าเพิ่งรวนดีกว่า” ผมตะคอก “ในโรงละครแกจะพูดอย่างไรก็ได้ตามแต่ที่แกจะเพ้อฝัน แต่ในชีวิตจริงนะ มันไม่ใช่ปีศาจร้ายที่โหดเลย อย่าหลอกตัวเองดีกว่า แกก็น่าจะรู้ว่าใครๆ” ผมหยุดแล้วมองดูสารรูปของมันเป็นเพื่อให้รู้สึกตัว “ความจนกับความหิวมันต่างหากเล่าที่เป็นปีศาจตัวจริง...ชีวิตที่เป็นจริงย่อมไม่ใช่บทละครเพ้อฝันเท่านั้น”⁹⁹

การที่ชายเจ้าของบริษัทได้พบกับชายหนุ่ม และพบว่าตัวเขาในวัยหนุ่มเคยมีความคิดที่เต็มไปด้วยอุดมการณ์ ในลำดับแรกเขารู้สึกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในวัยหนุ่มเป็นเพียงเรื่องโง่ๆของเด็กที่เพ้อฝันตามวัยเท่านั้น เพราะในปัจจุบันเขาเลือกเส้นทางธุรกิจและประสบความสำเร็จด้วย แต่เขาก็ยังรู้สึกหงุดหงิด อึดอัดและไม่สบายใจ ซึ่งก็คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในใจของตัวละครเมื่อเขานำชีวิตในอดีตมาเปรียบเทียบกับภาพชีวิตในปัจจุบันนั่นเอง ความไม่สบายใจของตัวละครคือการที่เขาค้นพบว่าตัวเองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากและทำให้เขามีพฤติกรรมเหมือนคนกลับกลอก เพราะการเปลี่ยนแปลงนั้นหมายถึงการปฏิเสธสิ่งที่ครั้งหนึ่งตัวเองเคยเทิดทูนคืออุดมการณ์ แต่ในปัจจุบัน

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

เขากลับถูกเย้ยหยัน และสิ่งที่ทำให้เขาเปลี่ยนไปคือเงินซึ่งครั้งหนึ่งเขาเคยรังเกียจมันมาก ความหงุดหงิดไม่สบายใจที่พบว่าตัวเองเปลี่ยนแปลงไปแสดงให้เห็นว่า ในส่วนลึกแล้วเขายังรู้สึกว่าการมีชีวิตตามอุดมการณ์เป็นสิ่งที่ดี เมื่อพบว่าตัวเองละทิ้งอุดมการณ์ไปแล้วทำให้เขาสูญเสียความภูมิใจในตัวเองไป การที่สันติให้ชายเจ้าของบริษัทรู้สึกผิดเมื่อถูกอดีตที่เคยเป็นคนมีอุดมการณ์ตามหลอนแสดงให้เห็นทัศนคติของสันติเองที่เห็นว่าการทำเพื่อเงินโดยละทิ้งความฝันและอุดมการณ์ของตนไปเป็นการกระทำที่ไม่ดี

สิ่งที่น่าสนใจในเรื่องสั้นเรื่องนี้คือการสร้างบรรยากาศและสร้างตัวละครเพื่อสนับสนุนเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ สันติสร้างภาพตัวละครชายหนุ่มให้มีลักษณะลึกลับ มีพลังอำนาจบางอย่างแฝงอยู่ในตัว และมีความเศร้าที่ไม่รู้สาเหตุ ร่วมกับบรรยากาศกึ่งจริงกึ่งฝัน เมื่อชายเจ้าของบริษัทเผชิญหน้ากับชายหนุ่มแต่ครั้งดูเป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ เช่นการที่ชายหนุ่มบุกเข้ามาพบได้โดยไม่ถูกยามจับตัวไป สายตาของชายหนุ่มที่จ้องราวกับจะสะกดจิต ริมฝีปากมีรอยยิ้มเยาะตลอดเวลาเหมือนกับมีอำนาจบังคับให้ชายเจ้าของบริษัทไม่สามารถปฏิเสธได้ การกลับไปพบกับชายหนุ่มที่บาร์ทั้ง ๆ ที่ชายเจ้าของบริษัทไม่ได้ตั้งใจไปเลย รวมทั้งการเฉลยในภายหลังว่าชายผู้นี้ตายไปแล้ว แสดงว่าชายเจ้าของบริษัทพบกับคนตายมาโดยตลอด การสร้างบรรยากาศลึกลับและชายหนุ่มลึกลับให้เป็นตัวแทนจากอดีตก็คือการที่สันติต้องการเสนอว่า อดีตคือความฝันในวัยเยาว์หรืออุดมการณ์ที่เคยเกิดขึ้นกับชายเจ้าของบริษัทได้ตายไปแล้ว อดีตอาจจะกลับมาตามหลอกตามคุกคามบ้างชั่วครั้งชั่วคราว (ก็คือภาพที่ชายหนุ่มมาเยี่ยม) แต่เขาไม่มีทางไปใช้ชีวิตตามอุดมการณ์ได้อีก ภาพของชายหนุ่มจากอดีตที่เป็นปีศาจมีอำนาจลึกลับคอยหลอกหลอนความรู้สึกของชายเจ้าของบริษัทก็คือภาพที่ตัวละครปฏิเสธอดีต หวาดกลัวและไม่อยากยอมรับว่าตนเองเคยเป็นเช่นนั้นมาก่อน หรือความยากจนในอดีตเป็นเหมือนฝันร้ายที่เจ้าของบริษัทไม่ต้องการคิดถึง

สิ่งหนึ่งที่นักเขียนโจมตีมากเมื่อพิจารณาจากภาพรวมของตัวละครในกลุ่มนี้คือ การที่ตัวละครผู้เคยมีอุดมการณ์เปลี่ยนไปกลายเป็นคนเห็นแก่เงิน ตัวละครทุกตัวที่เปลี่ยนแปลงจะได้รับการนำเสนอว่า แม้เขาจะมีเงินมากมายแต่เขาก็ไม่มีความสุข การที่นักเขียนโจมตีตัวละครทุกตัวที่เปลี่ยนแปลงตัวเองจากผู้มีอุดมการณ์ไปเป็นคนเห็นแก่เงิน ผู้วิจัยเห็นว่าเกิดจากมุมมอง 2 ลักษณะที่นักเขียนเรื่องสั้นไทยมักใช้อยู่เสมอเมื่อพิจารณาถึงประเด็นใดก็ตามที่ต้องเกี่ยวข้องกับเงิน มุมมองแรกคือมุมมองเชิงสังคมนิยมที่มักประนามความชั่วร้ายของนายทุนและเงินที่ทำให้เกิดการทุจริตเอารัดเอาเปรียบในสังคม ทำให้สังคมเสื่อมโทรม มุมมองเชิงสังคมนิยมทำให้นักเขียนมองภาพตัวละครที่

เปลี่ยนแปลงเพราะเงินคือภาพของคนที่เปลี่ยนแปลงตัวเองไปเป็นพวกนายทุนซึ่งกลายเป็นคนไม่ดีไปทันที มุมมองอีกลักษณะหนึ่งที่นักเขียนใช้คือ มุมมองแบบโรแมนติก ซึ่งเป็นมุมมองที่เทิดทูนคุณค่าทางจิตใจว่าเป็นคุณค่าอันจริงแท้ของมนุษย์ ดังนั้นสิ่งใดก็ตามที่สร้างด้วยความบริสุทธิ์ของจิตใจหรือก่อให้เกิดความสุขใจ เช่นการได้ใกล้ชิดธรรมชาติ การสร้างงานศิลปะด้วยวิญญานอันเสรี การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คนในสังคม หรือการทำงานตามความฝันของตนเอง สิ่งนั้นคือสิ่งที่แสดงคุณค่าอันจริงแท้ เงินเป็นความชั่วร้ายในทัศนะของนักเขียนที่ใช้มุมมองนี้ เพราะเงินเป็นสิ่งล่อลวงใจคน ชักนำให้คนสูญเสียคุณค่าอันจริงแท้นี้ไปกลายเป็นคนที่ทำทุกอย่างเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ และจิตใจก็เต็มไปด้วยความโลภ ความอยาก ความรุ่มร้อนกระวนกระวาย ด้วยมุมมอง 2 ลักษณะนี้เองเมื่อนักเขียนเสนอภาพตัวละครที่เปลี่ยนแปลงอุดมการณ์เพราะเงิน ตัวละครจะได้รับการลงโทษและถูกประณาม การลงโทษอันดับแรกก็คือ ตัวละครเหล่านี้แม้จะมีสถานภาพทางการเงินและสังคมที่ดีกว่าเดิม แต่พวกเขาก็ไม่มีความสุขเท่าที่ควร หรือการที่ตัวละครรู้สึกหมดความภาคภูมิใจและรู้สึกผิดในความเปลี่ยนแปลงของตนเอง ก็เป็นการลงโทษของนักเขียนในอีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องการชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ไม่ดีนี้เองที่ทำให้คนเหล่านั้นเป็นทุกข์ทางใจ เช่นตัวละคร“ผม”ในเรื่อง “ละครโรงเก่า” รู้สึกไม่สบายใจเมื่อมีคนมาทำให้คิดถึงอดีต “ศิลปิน”ในเรื่อง “เขาคือมืออาชีพ” รู้สึกผิด รู้สึกเหงา และว่าเหว่เพราะถูกประณามจากความคิดของตัวเอง หรือ “เขา”ในเรื่อง “แบ่งปัน” รู้สึกเหมือนถูกตบหน้า เมื่อเห็นการกระทำที่เมตตาผู้อื่นของเด็กข้างถนนที่ด้อยกว่าเขาทุกทางเป็นต้น

2. คนที่เงินเปลี่ยนไม่ได้

ภาพของตัวละครในส่วนนี้คือ ภาพตัวละครเชิงอุดมคติอันเป็นภาพตรงข้ามกับตัวละครกลุ่มแรกนั่นเอง นักเขียนบางคนสร้างตัวละครอุดมคติขึ้นมาเพื่อยืนยันว่าท่ามกลางกระแสสังคมทุนนิยมอันเชี่ยวกรากนี้ ยังมีคนอีกประเภทหนึ่งที่เงินไม่สามารถล่อลวงให้เขาสูญเสียความดีในตัวเองได้ เรื่องสั้น 2 เรื่องที่เสนอภาพตัวละครในอุดมคติคือเรื่อง “เพลงของเขา” ของสันติ พงศ์ศิริ และเรื่อง “เขาของผม” ของศรีดาวเรือง เรื่อง “เพลงของเขา” แต่งโดยสันติ พงศ์ศิริ ผู้แต่งคนเดียวกับเรื่อง “ละครโรงเก่า” ที่ได้กล่าวมา ตัวละครในเรื่อง “ละครโรงเก่า” เป็นตัวอย่างบุคคลที่เขาวิจารณ์ในเชิงลบ แต่ในเรื่อง “เพลงของเขา” ตัวละครเอกในเรื่องก็คือภาพของคนในอุดมคติที่เขาชื่นชม

“เพลงของเขา” เป็นเรื่องของศิลปินที่มีความเป็นตัวของตัวเองมาก แม้จะยากจนแต่ก็ไม่ปล่อยให้ตัวเองอยู่ในกระแสของทุนนิยม เขาทำงานศิลปะด้วยใจรัก ใช้ชีวิตตามแนวทางของตัวเอง เขาเป็นแบบอย่างให้เพื่อนที่เช่าห้องอยู่ใกล้กันปฏิบัติตาม

ภาพตัวละครในอุดมคตินี้ ถูกสร้างขึ้นมาให้มีลักษณะเป็นคนอยู่นอกกระแสของสังคมทุนนิยมตั้งแต่รูปลักษณ์ภายนอก การแต่งกาย ฐานะและความคิด รูปลักษณ์ภายนอกของ “เขา” ที่สันติสร้างคือ ศิลปินหน้าตาดูขมิงทึง ไว้หนวดเครายาว ผมยุง เป็นกระเซิง สุปักญชา และชอบเปลือยกายท่อนบน¹⁰⁰ ซึ่งก็คือคนที่หน้าตาทำทางนำกลัวในสายตาของคนทั่วไป แต่คนที่ทำทางนำกลัวนี้กลับมีความคิดที่เป็นตัวของตัวเองอย่างมาก “เขา” ไม่ร้องเพลงที่คนอื่นแต่ง แต่ร้องเพลงที่เขาแต่งเอง¹⁰¹ ไม่ยอมวาดรูปขายฝรั่งเพียงเพื่อให้ได้เงิน¹⁰² แต่จะวาดเมื่อตัวเองอยากวาด และมีกฎของตัวเองคือหากภาพใดที่ไม่ได้ตั้งใจจะขาย ใครมาซื้อก็จะไม่ขาย¹⁰³ “เขา” พึ่งพอใจกับการหาความสุขในชีวิตมากกว่าการหาเงิน ภาพของ “เขา” ที่สันติวาดก็คือภาพของคนที่ไม่ได้เป็นทาสของเงินเหมือนคนทั่วไปในสังคม สันติแสดงความคิดที่ปฏิเสธเงิน แต่ให้คุณค่ากับจิตวิญญาณไว้ในเรื่องชัดเจน

“เพื่อนเราคนหนึ่งมันถามเราว่า เมื่อไรจะจริงจังกับชีวิตเสียที อายุก็มากแล้ว มันว่าลูกผู้ชายเกิดมาทั้งทีแล้วต้องรู้จักหาอะไรให้กับชีวิตบ้าง เราบอกมันว่ารู้ได้อย่างไรว่าเราไม่ได้หา “อะไร” ให้กับชีวิต “อะไร” ของมันอาจเป็นเงิน เป็นบ้าน เป็นรถยนต์ แต่นั่นมัน “อะไร” ของมัน ไม่ใช่ “อะไร” ของเรา มันอาจมีร้านขายรูป ก็อปปีรูปห่วยๆขายฝรั่ง หาเงินได้เยอะ...ก็แค่นั้นแหละชีวิตมัน อ้างว่าขอเวลาหาเงินก่อน ได้เงินสักก้อนให้ชีวิตมีความมั่นคงแล้วจะกลับมาเขียนงานบริสุทธิ์ เราว่ากว่าจะถึงเวลานั้น มันก็ไม่เหลืออะไรจะเขียนแล้ว หัวใจมันฝ่อหมดแล้ว วิญญาณก็ไม่มีเหลือ ใจที่คิดถึงแต่เงิน เคยชินอยู่กับการขายของ จะทำอะไรออกมามันก็ได้แค่สินค้าเท่านั้นแหละ” เขาหัวเราะขึ้นชม “มันดูถูกเราว่า

¹⁰⁰ สันติ พงศ์คีรี, “เพลงของเขา”, ใน เมืองดอกไม้, จตุพล บุญพรัตน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : แพรว , 2536), หน้า 52, 59.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-55.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 61-62.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

หน้าอย่างเรานะ อย่างดีก็แค่นั้นเขียนรูปอยู่ข้างถนนอย่างนี้แหละ...มันก็ดีกว่าเขียนรูปโง่ๆขายฝรั่งแหละวะ”¹⁰⁴

นอกจากแสดงภาพตัวละคร “เขา” ที่อยู่นอกกระแสทุนนิยมแล้ว สันติยังสร้างตัวละครที่เป็นภาพตรงข้ามกับ “เขา” เพื่อเน้นให้เห็นความเป็นคนนอกของ “เขา” ได้ชัดเจนขึ้น เช่นภาพของ “ยายเจ้าของบ้านเช่า” ซึ่งเป็นหญิงแก่ผู้บูชาเงินและการแต่งกายดี ๆ¹⁰⁵ ภาพของนักดนตรีที่เล่นกีตาร์และร้องเพลงเก่ง แต่ไม่มีจิตวิญญาณที่จริงแท้ เพราะร้องเพลงของฝรั่ง¹⁰⁶ หรือภาพของเพื่อนศิลปินที่มีฐานะดี มีร้านขายรูปเป็นของตัวเอง แต่เป็นร้านที่ก๊อปปี้งานขายฝรั่ง¹⁰⁷ ซึ่งก็คือภาพของศิลปินที่ขายวิญญาณเพื่อเงินตามความคิดของสันติ ตัวละครเหล่านี้มีภาพของผู้ที่เห็นแก่เงิน มีจิตใจหยาบกระด้างและไร้คุณค่าอันแท้จริงในตัวเอง ซึ่งสันติให้เป็นภาพแทนของผู้ที่อยู่ในกระแสทุนนิยม

การสร้างตัวละครที่ปฏิเสธเงิน ภาคภูมิใจและมั่นใจในการดำเนินชีวิตตามแนวทางของตนเอง แสดงให้เห็นทัศนคติของสันติที่ให้คุณค่ากับสิ่งที่เป็นของแท้หรือความจริงแท้เป็นอย่างมาก สิ่งใดที่ออกมาจากจิตวิญญาณ อารมณ์ ความรู้สึกที่แท้จริงของตนเองมีคุณค่าเสมอ ดังเช่นเพลงที่ “เขา” แต่งเองและภาพที่ “เขา” วาด สิ่งใดที่ไม่ได้กระทำด้วยความรู้สึกอันแท้จริงของตนเองเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ เช่นการร้องเพลงของคนอื่น แม้จะร้องได้ดีเพียงใดก็ตาม

“เขาหัวเราะหึๆด้วยสำเนียงหยาบหมิ่น “ไอ้คนนั้นมันเล่นเก่ง แกะเพลงดังๆ ได้ทุกเพลง ชอบเล่นเพลงฝรั่ง เราเลยถามมันว่าเอ็งเล่นเก่งนักไหนลองเล่นเพลงของเอ็งให้ข้าฟังสักเพลงสิ เพลงที่เอ็งไม่ได้แกะของใครเขามาอะ” แล้วเขาก็หัวเราะเสียงดังขึ้น “มันเจียบไปเลย ไม่กล้ามาอยู่กับเราอีก เราเล่นไม่เก่งอย่างมัน แต่เราก็เล่นเพลงของเราเอง เพลงที่เราแต่งเอง”¹⁰⁸

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61-62.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

การให้คุณค่าความจริงแท้ นอกจากจะแสดงออกทางความคิดของ “เขา” แล้ว สันติยังแสดงออกโดยสร้างตัวละครอีกตัวหนึ่งคือ “ผม” ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องให้ “ผม” ศรีทธา “เขา” และพยายามทำตาม “เขา” อย่างเช่น “ผม” ขึ้นชมที่ “เขา” ไม่ให้ความสำคัญกับเงินมากกว่าความสุขที่เกิดจากใจ แต่ “ผม” ก็ยังคิดแบบ “เขา” ไม่ได้ หรือเมื่อ “ผม” ได้ฟังความคิดของเขาเรื่องการแต่งเพลงเล่นเอง “ผม” ก็เลิกเล่นเพลงของคนอื่นและเฝ้าคิดถึงเพลงที่ “ผม” จะแต่งเองและร้องด้วยความรู้สึกของ “ผม” เองเช่น “เขา” บ้าง การที่ “ผม” ศรีทธา “เขา” และพยายามค้นหาแนวทางของตัวเองให้ได้บ้าง ก็คือการที่สันติเสนอว่าคนแบบ “เขา” คือคนที่น่ายกย่อง และเป็นแบบอย่างที่ดีที่คนในสังคมควรปฏิบัติตาม ดังเช่นที่ “ผม” พยายามปฏิบัติตาม “เขา” นั้นเอง

เรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่เสนอภาพคนในอุดมคติคือเรื่อง “เขาของผม” ของศรีธาวเรือง “เขาของผม” เป็นเรื่องเล่าของ “ผม” ที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับตัว “เขา” ให้กับคนที่มาสัมภาษณ์ชีวิตของ “เขา” ฟังเพื่อไปลงหนังสือชีวิตและผลงานของนักเขียนไทย คณะผู้สัมภาษณ์มาหา “เขา” ที่บ้านแต่ไม่พบ “เขา” แต่มาพบ “ผม” จึงได้สัมภาษณ์ “ผม” แทน ภาพ “เขา” ในความคิดของ “ผม” เป็นดังนี้คือ ในตอนที่ “ผม” ยังหนุ่ม “เขา” เป็นคนที่มีความสามารถหลายด้าน คือเป็นทั้งนักเขียนที่ผลิตผลงานอย่างมีอุดมการณ์เคียงข้างความถูกต้องอย่างทำทนาย เป็นนักพูดฝีปากกล้าและเป็นนักคิดที่มีความรอบรู้ในสิ่งที่ต้องการรู้อย่างแท้จริง ทำให้ “เขา” เป็นวีรบุรุษในใจ “ผม” เป็นแบบอย่าง ที่ “ผม” ตั้งใจดำเนินรอยตาม “ผม” ได้ร่วมกับ “เขา” ผลิตผลงานดีๆ ซึ่งเป็นหนังสือ ประเทืองปัญญาออกมามากมาย และคิดค้นกลยุทธ์ทางการตลาดในการทำให้หนังสือแนวประเทืองปัญญาอยู่ได้ ซึ่ง “ผม” และ “เขา” ก็พอใจกับผลงานของตัวเอง แต่เมื่อเวลาผ่านไป 10 ปี ผมรู้สึกว่ “เขา” อ่อนล้าลง ไม่ใช่ นักคิดนักเขียนคนที่ “ผม” รู้จัก ตอนแรก “ผม” ไม่เข้าใจและคิดว่า “เขา” ไม่มีพลังในการทำงานต่อไปแล้ว แต่เมื่อ “ผม” กลับมาทบทวนอีกครั้งและเห็นว่า เพื่อนนักคิดนักเขียนที่อยู่รุ่นราวคราวเดียวกับ “เขา” เปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมและการเงินอยู่ในระดับที่ดีกว่า “เขา” ทั้งนั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ใช้ “เขา” เป็นสะพานก้าวข้ามไป “ผม” จึงเริ่มเข้าใจและเมื่อ “ผม” ได้คุยกับ “เขา” เอง “ผม” จึงรู้ว่า “เขา” พอใจกับการเป็น “สะพาน” ให้คนก้าว

ข้ามไปสู่ความสำเร็จ พอใจกับการมีชีวิตที่เรียบง่ายและมีความสุขกับครอบครัว “เขา” จึงยังเป็นวีรบุรุษในใจของ “ผม” เหมือนเดิม¹⁰⁹

ภาพคนในอุดมคติเรื่องนี้เป็นภาพที่ปรากฏในความคิด “ผม” ซึ่งเป็นตัวละครที่ศรिताวเรื่องให้เป็นผู้เล่าเรื่อง ผู้วิจัยเห็นว่าภาพที่ศรिताวเรื่องสร้างภาพคนในอุดมคติคือภาพ “เขา” โดยผ่านมุมมองของ “ผม” นั้น ทำให้ตัวละคร “เขา” มีลักษณะสมจริงมากกว่าตัวละครในเรื่อง “เพลงของเขา” มากทีเดียว เพราะภาพของ “เขา” ซึ่งเป็นวีรบุรุษในดวงใจ “ผม” มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและตามสายตาของ “ผม” ที่เห็นภาพ “เขา” ในแต่ละช่วง สายตาที่มองมีทั้งความชื่นชม ความผิดหวัง และกลายเป็นความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในลำดับแรกจากสายตาของ “ผม” ผู้อ่านจะเห็นภาพ “เขา” ซึ่งเป็นคนผู้หนึ่งที่ยึดมั่นในอุดมการณ์และความคิดของตัวเอง คือภาพ “เขา” ที่ยังรักในการทำหนังสือประเทืองปัญญามาตลอด 10 ปี ในขณะที่เดียวกัน คนผู้นั้นก็พยายามปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ก็คือภาพที่ “เขา” และ “ผม” พยายามคิดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อให้สามารถผลิตหนังสือประเทืองปัญญาได้ต่อไป และหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ด้วย นี่คือภาพ “เขา” ที่ “ผม” มองด้วยสายตาชื่นชม ภาพต่อมา การหยุดนิ่งของ “เขา” ทำให้ “ผม” ผิดหวัง แต่แท้จริงแล้วเป็นภาวะที่ “เขา” พยายามหาจุดยืนที่ทำให้ “เขา” คงอุดมการณ์ของตัวเองได้ต่อไป ก็คือภาพ “เขา” ที่ไม่ยอมก้าวไปสู่สถานภาพทางการเงินที่มั่งคั่งกว่าเดิม เพราะเขาพึงพอใจกับการสนับสนุนให้ผู้อื่นประสบความสำเร็จ และพึงพอใจกับความสุขเรียบง่ายและอบอุ่นที่ “เขา” สามารถดูแลครอบครัวได้อย่างเต็มที่ “ผม” เองก็เป็นหนึ่งที่ “เขา” ส่ง “ผม” จนถึงฝั่งแห่งความสำเร็จของชีวิต เมื่อ “ผม” ทำความเข้าใจตัวเขาได้ “เขา” ก็เป็นวีรบุรุษในใจ “ผม” เช่นเดิม เมื่อประมวลภาพของ “เขา” จากสายตาของ “ผม” ผู้อ่านจะได้ภาพของผู้ที่มีอุดมการณ์และพยายามดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์นั้นอย่างมั่นคง การมีชีวิตตามอุดมการณ์ที่วางไว้ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ภาพ “เขา” ก็แสดงให้เห็นความพยายามในการต่อสู้กับตัวเอง ต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงของสังคม และค้นหาจุดที่ “เขา” จะยืนอยู่ได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ “เขา” วางไว้ ภาพทั้งหมดคือภาพคนในอุดมคติที่ศรिताวเรื่องวาดให้ผู้อ่านเห็นนั่นเอง

¹⁰⁹ ศรिताวเรื่อง, “เขาของผม,” ในแม่สาธุ (กรุงเทพฯ : ดวงกมลวรรณกรรม, 2536), หน้า 93-113.

นอกจากจะพิจารณาจากเนื้อหาแล้ว ศรีดาวเรืองยังใช้รูปแบบในการนำเสนอ เพื่อย้ำภาพคนในอุดมคติให้ชัดเจนขึ้นด้วย เรื่อง “เขาของผม” ที่ปรากฏบนหน้ากระดาษ ถูกแบ่งออกเป็น 2 ช่องคือช่องซ้ายและช่องขวา เนื้อหาที่บรรจุในแต่ละช่องเหมือนการ ถอดคำสัมภาษณ์จากเทป โดยช่องซ้ายจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตของ “เขา” ที่จะนำลง หนังสือชีวิตและงานของนักเขียนไทยอันเป็นข้อมูลที่เสนอความคิดและอุดมการณ์ในการ ดำเนินชีวิต การต่อสู้ที่ผ่านมาของชีวิต “เขา” ทั้งหมด ส่วนช่องขวาจะเป็นบทสนทนา เรื่องทั่วไปและเรื่องที่ดำเนินอยู่ในขณะทำการสัมภาษณ์ เช่นการรับรองคณะที่มา สัมภาษณ์ว่าควรนั่งตรงไหน คำถามหาที่เขียนบุหรี คำเชิญชวนให้ดื่มกาแฟ การบอก ทางไปห้องน้ำ หรือการชวนคุยถึงการถ่ายทอดการชกมวยหรือฟุตบอลนัดสำคัญ ๆ¹¹⁰ เมื่อพิจารณาเนื้อหาที่ปรากฏในช่องซ้ายและช่องขวาแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลในช่องซ้าย เป็นภาพในโลกของอุดมคติ ส่วนข้อมูลช่องขวาเป็นภาพของโลกในชีวิตประจำวัน การ แบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ช่องซึ่งเปรียบเสมือนการแบ่งโลกออกเป็น 2 โลก ทำให้เรื่อง “เขาของผม” ดีความได้ 3 ลักษณะคือ ความหมายแรกผู้อ่านรู้จักตัวของ “เขา” ในช่อง ของข้อมูลที่จะคัดเลือกไปลงหนังสือซึ่งก็คือช่องซ้าย ในแง่หนึ่งหมายความว่าคนอย่าง “เขา” มีที่อยู่เฉพาะในโลกอุดมคติเท่านั้น เพราะในวันที่เล่าเรื่องทั้ง “ผม” และคนที่ สัมภาษณ์ ไม่มีใครพบ “เขา” ที่อยู่ในโลกของชีวิตประจำวันเลย ความหมายต่อมา ชีวิตแบบ “เขา” เป็นแบบอย่างชีวิตที่ยังได้รับความสนใจ ได้รับการคัดเลือกให้นำมา ถ่ายทอดให้คนทั่วไปรับรู้อยู่ ไม่ถูกตัดทิ้งไปเหมือนชีวิตที่ดำเนินไปตามกิจวัตรประจำวัน แต่จะปรากฏอยู่ในพื้นที่ใหม่คือในโลกของหนังสือ ซึ่งทำให้ชีวิตของ “เขา” เป็นอมตะ ตราบเท่าที่ยังมีหนังสือและผู้ใส่ใจในวงการหนังสืออยู่ และความหมายสุดท้าย การจบ เรื่องโดยให้จบในช่องขวามือคือช่องของโลกในชีวิตประจำวัน โดยให้ข้อมูลว่า “เขา” คง พาครอบครัวไปเที่ยว ผู้ที่จะมาสัมภาษณ์ควรมาขอนัดพบกับ “เขา” ใหม่ในวันหลัง หมายความว่าขณะนี้ชีวิตที่แท้จริงของ “เขา” คือชีวิตที่อยู่ในช่องขวามือ คือชีวิตใน โลกประจำวันที่มีความสุขเรียบง่ายกับครอบครัว “เขา” ส่ง “ผม” ก้าวข้ามฝั่งมาแล้ว ส่วน “เขา” ยังคงอยู่ที่เดิมกับบ้านที่อยู่ติดดิน ไม่ได้อยู่ในอาณาจักรชั้นสูงเหมือนอย่าง “ผม” เพราะปัจจุบัน “เขา” พึงพอใจและเลือกชีวิตเรียบง่ายมากกว่า แต่ไม่ว่าจะ พิจารณาในช่องใด ด้วยมุมมองของ “ผม” ซึ่งก็คือมุมมองของศรีดาวเรือง ภาพของ “เขา” เป็นภาพของคนที่ไม่เคยดิ้นรนเพื่อสะสมเงินทอง เป็นคนที่ยึดมั่นในอุดมการณ์

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96-110.

และเป็นแบบอย่างได้ว่า ความสุขและความสำเร็จในชีวิตนั้นเกิดขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องวัดกันที่เงิน

3. คนที่เจ็บปวดเพราะเงิน

นอกจากภาพของคนที่เปลี่ยนแปลงเพราะเงินและภาพของคนในอุดมคติที่เงินเปลี่ยนแปลงไม่ได้แล้ว ยังมีเรื่องสั้นที่เสนอภาพของคนที่ยินยอมยั้งหยุดในอุดมคติของตัวเอง เรื่องสั้นที่เสนอภาพของตัวละครลักษณะดังกล่าวคือ เรื่อง “คนตกสมัย” ของไพท ภูธา และเรื่อง “ผู้เข้าใจ” ของศิลา โคมฉาย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เรื่อง “คนตกสมัย” ไพท เสนอภาพของชายหนุ่มชื่อ “เสม” ที่พยายาม ยั้งหยุดอยู่นอกกระแสทุนนิยมและอยู่นอกกรอบของสังคมที่เขาเห็นว่าเป็นเรื่องเสแสร้ง “เสม” ปฏิเสธการทำงานที่อยู่ในระบบ ทั้งงานบริษัทหรืองานในองค์กรพัฒนาเอกชน¹¹¹ “เสม” ยืนยันความคิดที่ทำงานศิลปะเพื่อศิลปะ ไม่ใช่การทำศิลปะเพื่อการค้า เขาจึง ปฏิเสธการวาดภาพบัตรอวยพรปีใหม่ให้กับมูลนิธิที่เขาเคยทำงานและได้อาศัยห้องพักฟรี ด้วยเหตุผลว่า มูลนิธิดังกล่าวให้เขาวาดภาพเด็กน้อยผู้หิวโหยเพื่อขายเป็นสินค้าซึ่งเขา ทนไม่ได้¹¹² “เสม” ปฏิเสธการศึกษาในระบบด้วยประวัติชีวิตของเขาที่เคยเรียนต่อ ปริญญาโทภาษาอังกฤษ แต่ไม่ยอมทำวิทยานิพนธ์ส่ง ด้วยเหตุผลที่เขาบอกกับเพื่อน เมื่อถูกถามในภายหลังว่า “ประตูลายมิใช่จะหล่นไปแต่ในटकศิลา”¹¹³ ซึ่งผู้วิจัยตีความ ว่า ตัวละคร “เสม” ปฏิเสธการศึกษาในระบบเพราะเขาคิดว่ามันไม่ใช่หนทางเดียวที่ทำให้ คนมีคุณภาพและมีคุณค่าที่แท้จริง แต่การศึกษาในระบบถูกคนใช้เป็นบันไดสำหรับไต่ เค้าไปสู่ลาภยศเงินทองมากกว่า ซึ่งสถานภาพดังกล่าวไม่ใช่เป้าหมายชีวิตของเขาอยู่ แล้ว งานที่ทำให้ “เสม” พอใจคือการรับจัดทำรูปเล่มหนังสือซึ่งเป็นงานอิสระ¹¹⁴ ที่เขา ถูกบังคับทางความคิดน้อยที่สุด

¹¹¹ ไพท ภูธา, “คนตกสมัย,” ใน ไฟหวังกับฝั่งปาก, (กรุงเทพฯ : บ้านวรรณกรรม, 2534), หน้า 55.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 64-66.

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

นอกจากภาพทางความคิดของ “เสม” ที่ไผทสร้างให้มีลักษณะของคนคิดนอก
 ระบบของสังคมทุนนิยมแล้ว ไผทยังสร้างภาพความเป็นคนนอกทางด้านรูปร่างหน้าตา
 บุคลิกลักษณะและอุปนิสัยให้ “เสม” มีลักษณะของคนนอกอีกด้วย ภาพของคนที่เป็น
 ศิลปิน มีความเป็นตัวของตัวเองมักมีภาพเป็นคนหนุ่มแต่งตัวไม่เรียบร้อย ผมหยิกยุ่ง
 หนวดเครายาวรุงรัง หน้าราวกับดาวร้ายหรือโจรในหนังไทย ภาพ “เสม” ก็เป็นเช่นนั้น
¹¹⁵ ทางด้านอุปนิสัย ไผทให้ภาพ “เสม” ที่เป็นคนกินอยู่ตามความจำเป็นพื้นฐานใน
 การดำรงชีวิต ไม่โลภ ไม่มีความต้องการบริโภคลิ่งของอื่นที่เขาพิจารณาว่าเป็นสิ่ง
 ฟุ่มเฟือย ¹¹⁶ เป็นคนจิตใจประณีต ละเอียดอ่อน สะสมความรู้จากหนังสือนานาชนิด
 และเล่นดนตรี ¹¹⁷ เป็นคนจริงใจเกลียดการเสแสร้ง และปฏิเสธสังคมที่ชอบยกตน
 ข่มท่านและอวดตัว ¹¹⁸ ภาพของตัวละคร “เสม” ที่ไผทวาดแทบจะเป็นภาพเดียวกันกับ
 ภาพของ “เขา” ที่เป็นตัวละครในอุดมคติในเรื่อง “เพลงของเขา” ของสันติ พงศ์คีรี
 กล่าวคือ เป็นภาพของศิลปินที่ยึดมั่นในการดำรงชีวิตที่อยู่นอกระบบการค้า ไม่ขายจิต
 วิญญาณแลกกับเงิน แม้จะจนก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตนเองให้กลายเป็นคนทำงานเพื่อเงิน
 อย่่างไรก็ตาม ตัวละคร “เสม” ที่เป็นคนแน่วแน่ในการดำรงชีวิตตามแนวทางของตน
 กลับมีภาพที่ต่างจากตัวละคร “เขา” ในเรื่อง “เพลงของเขา” ในตอนจบของเรื่อง ภาพ
 ของ “เขา” ดูเหมือนพ่ายแพ้ต่อพลังของสังคมทุนนิยมเพราะถูกเจ้าของบ้านเช่าไล่ออก
 จากบ้าน แต่สันติให้ภาพว่า “เขา” ยังมีจิตใจที่มุ่งมั่นและยืนหยัดในอุดมการณ์ของตน
 แม้ “เขา” จะเผชิญกับปฏิกิริยาของคนที่ปฏิเสธหรือรังเกียจ “เขา” ก็ตาม ส่วนภาพของ
 “เสม” เป็นภาพของคนที่พักผ่อนและต้องเจ็บปวดกับการดำรงชีวิตที่พยายามอยู่นอก
 กรอบของสังคมทุนนิยม เพราะเมื่อ “เสม” ปฏิเสธวาดภาพให้กับมูลนิธิ เขาต้องออก
 จากบ้านพักเพราะความอึดอัดใจที่จะอาศัยอยู่ต่อ ¹¹⁹ และเมื่อ “เสม” หาบ้านเช่าได้
 “เสม” กลับถูกเจ้าของห้องเช่าปฏิเสธไม่ให้เช่า เพราะเมื่อเจ้าของห้องเช่าเห็นรูปร่างหน้า
 ตา “เสม” แล้วเกิดความไม่ไว้วางใจ ภาพที่ “เสม” ปฏิเสธการทำตัวให้อยู่ในระบบโดยไม่
 สนใจการแต่งกายที่เรียบร้อย มีผลทำให้ “เสม” เช่าห้องไม่ได้ แม้จะมีการตกลงกัน

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-51.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61-62.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

ก่อนก็ตาม ทำให้เขาเสียใจและคิดจะตัดผม โกนหนวด และกลับไปทำงานให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนอีกครั้ง¹²⁰ เป็นภาพที่ไผทแสดงให้เห็นว่า ในที่สุด “เสม” ซึ่งเป็นคนที่พยายามยืนหยัดที่จะมีชีวิตอยู่นอกกระแสทุนนิยม นอกกระบวนการทำงานเพื่อการค้า และนอกระเบียบของสังคมที่เขาเห็นว่าไม่สำคัญต่อคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต กลับต้องพ่ายแพ้และยอมรับกับตัวเองว่า หากเขาไม่ปรับเปลี่ยนตัวเองเขาก็จะอยู่ในสังคมนี้นี้ไม่ได้ เขาจึงเริ่มคิดที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเอง แม้เขาจะเจ็บปวดกับการตัดสินใจครั้งนี้มากก็ตาม

เรื่องสั้น “ผู้เข้าใจ” ของศิลา โคมฉาย เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นภาพของคนที่พ่ายแพ้กับการต่อสู้กับกระแสทุนนิยม แต่เป็นภาพที่ต่างไปจากเรื่อง “คนตกสมัย” มาก “ผู้เข้าใจ” เสนอภาพของตัวละครที่ยังยึดมั่นในอุดมการณ์เมื่อวัยหนุ่ม ต้องรู้สึกเจ็บปวดกับการตกต่ำของตัวเองหากเทียบกับเพื่อนๆ ที่มีภาพเป็นผู้ประสบความสำเร็จของชีวิต ตามมาตรฐานความสำเร็จของคนที่อยู่ในกระแสทุนนิยมที่วัดกันที่ฐานะความเป็นอยู่และทรัพย์สินสมบัติ กล่าวให้ถึงที่สุด ภาพของตัวละครในเรื่อง “ผู้เข้าใจ” เป็นภาพของผู้เจ็บปวดเพราะถูกกระแสทุนนิยมกัดกร่อนให้เห็นว่า อุดมการณ์ที่เขายึดมั่นกลายเป็นสิ่งที่ถ่วงความเจริญก้าวหน้าของชีวิต¹²¹

ศิลา เสนอแก่นเรื่องหลักในเรื่อง “ผู้เข้าใจ” ว่า ผู้ที่ไม่ปรับตัวให้เข้ากับระบบทุนนิยมจะถูกทิ้งให้อยู่หลังผู้อื่น ควบคู่ไปกับการเสนอแก่นเรื่องรองคือ แสดงภาพชีวิตที่ประสบความสำเร็จตามมาตรฐานของชนชั้นกลางในปัจจุบัน ซึ่งแสดงออกโดยฐานะ ความเป็นอยู่ การแต่งตัว รูปลักษณ์ภายนอกและการใช้จ่าย การเสนอสาระสำคัญของเรื่องทั้งสองประเด็นนี้ ศิลาเสนอผ่านตัวละครทั้ง 2 ตัวคือ “ชาติ” กับ “แทน” ซึ่งมีที่มาเหมือนกันแต่ปัจจุบันมีชีวิตที่ต่างกัน “ชาติ” และ “แทน” เคยเป็นนักศึกษาหนุ่มที่มีอุดมการณ์ในการยืนอยู่เคียงข้างผู้ด้อยโอกาสในสังคม แต่ปัจจุบันภาพของ “ชาติ” คือภาพของชายวัยกลางคนที่มีรูปร่างหน้าตาเปลี่ยนแปลงไป แต่งกายภูมิฐาน ดูมีรสนิยมด้วยเนคไทผ้าไหมลายเฉียงม่วงสลัดทองอ่อน ขับรถคันหรูและมีบุคลิกภาพของคนที่มีมันใจ และคุ้นเคยกับการใช้ชีวิตแบบคนมีฐานะ ซึ่งศิลาแสดงภาพของ “ชาติ” ผู้มั่นใจในตนเอง ด้วยการสั่งอาหารในร้านระดับหรูหร

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70-72.

¹²¹ ศิลา โคมฉาย, “ผู้เข้าใจ,” ใน ครอบครัวกลางถนน (กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2536), หน้า 63-73.

“แทน มึงจะกินอะไร สั่งเลย เต็มที่” พนักงานวางเมนูสองชุดลงบนโต๊ะ คนภูมิจำนวนเลื่อนมาให้เพื่อน ประกาศตัวเป็นเจ้าของมือ

“มึงสั่งเถอะ ซาดิ อะไรก็ได้” เสียงของแทนยังแผ่ว ทางเสียงคล้ายจะสั้นอย่างไม่ค่อยมั่นใจ

“เฮ้ย...” ซาดิครางเชิงปฏิเสธ หยิบเมนูมามองไล่

“จั้นเอาข้าวผัดแห้งม” แทนหันไปทางพนักงาน

“เฮ้ย...” ซาดิร้องอย่างเก่า หากแต่ตั้งขึ้น

“ข้าว ข้าว เตี้ยวค่อยกิน เอาเบียร์อ่อนเย็นๆมา หอยนางรมแปดตัว สดๆนะ ยำเนื้อ กุ้งโรยงา เอาปลาดิบไหม?”

“ตามใจ แต่กินไม่เป็นหรอก” แทนเออออลคล้ายจะรู้สึกอึดอัด ไม่ค่อยคุ้นกับบรรยากาศ

“ลองดูนะ ภูขอบ มันซ่าขึ้นกะโหลกดี”¹²²

ภาพของ “ซาดิ” ที่มั่นอกมั่นใจและคุ้นเคยกับการสั่งอาหารที่มีราคาแพง เพราะศิลาต้องการแสดงให้เห็นว่า “ซาดิ” คือผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตตามแนวทางของคนในสังคมทุนนิยม เขาคือผู้มีเงินและมีอำนาจในการใช้เงินได้ตามความต้องการ ภาพของ “ซาดิ” ตรงข้ามกับ “แทน” ทุกประการ “แทน” ถูก “ซาดิ” ทักว่าดูซูบโทรม เครื่องแต่งกายของ “แทน” แม้จะสะอาดแต่ก็ดูปอนมากเมื่อเทียบกับ “ซาดิ” เขายังคงเป็นนักเขียนอิสระ ทำทางยากจน ไม่เข้าสังคม เมื่อมาพบกับเพื่อนที่ดูภูมิจำนวนและมีฐานะมั่งคั่งกว่าอย่าง “ซาดิ” “แทน” ยิ่งถูกข่มให้กลายเป็นคนไม่มีความมั่นใจในตนเอง พูดเสียงเบา ไม่กล้าสั่งอาหารราคาแพง รู้สึกอึดอัดเมื่อถูกจ้องมองและไม่กล้าสบตา กับเพื่อนตรงๆ

หลังจากแสดงภาพของ “ซาดิ” และ “แทน” ที่แตกต่างกันอย่างมากแล้ว ภาพต่อมาศิลาแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ทำให้ “ซาดิ” และ “แทน” แตกต่างกันคือ ความคิดในการทำงานและการดำรงชีวิต ภาพที่ศิลาเน้นคือภาพของ “แทน” ที่ยังยึดมั่นในอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อผู้อื่น ไม่เปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อเงิน ไม่ทำร้ายผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง ซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่ตัว การยึดมั่นในอุดมการณ์ของตัวเองทำให้ “แทน” เปลี่ยนงานบ่อย เพราะ “แทน” ให้เหตุผลในการเปลี่ยนงานว่า เป็นเพราะเขา

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

เข้าใจถึงความลำบากใจของผู้ที่ทำงานด้วย หรือเขาไม่ยอมทำร้ายผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง ตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งที่ “แทน” ออกจากงานทำหนังสือทุกอย่างที่เขาไม่มีความผิด แต่เพราะนโยบายการบริหารของบรรณาธิการผิดพลาด ทำให้หนังสือขาดทุน บรรณาธิการมาปรึกษากับเขาว่าจำเป็นต้องลดขนาดหน่วยงาน เขาเข้าใจภาวะนี้เลยลาออก¹²³ หรือในอีกคราวหนึ่ง เขาออกจากงานเพราะเห็นว่าเจ้านายไล่พนักงานขายหน้าร้านอย่างไม่เป็นธรรม¹²⁴ ส่วนภาพของ “ชาติ” เป็นภาพของผู้ที่ปรับตัวเองให้เข้ากับระบบ “ชาติ” เป็นคนที่รู้ว่าเขาต้องการความสำเร็จในชีวิตซึ่งหมายถึงชีวิตการทำงานที่รุ่งโรจน์ และประสบความสำเร็จตามมาตรฐานของชนชั้นกลาง คือมีบ้าน มีรถ มีเงินที่สามารถซื้อทุกอย่างที่ต้องการได้ การรู้จักความต้องการของตัวเองทำให้ “ชาติ” เป็นผู้ที่ยินดีปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามระบบเพื่อให้งานของเขาประสบความสำเร็จ แม้มันจะหมายถึงการที่เขาต้องกลายเป็นคนละทิ้งอุดมการณ์ก็ตาม เช่นการติดสินบนเจ้าหน้าที่ราชการโดยการซื้อปากกาครอสไปเป็นของกำนัล¹²⁵ หรือการเป็นเจ้ามือพาไปสถานบริการอาบ อบ นวด¹²⁶ เป็นต้น

ศิลาเปรียบเทียบระหว่างภาพของ “ชาติ” กับ “แทน” และแสดงให้เห็นความคิดของทั้ง 2 ฝ่ายที่ปะทะขัดแย้งกัน “ชาติ” มีท่าทีที่ไม่เห็นด้วยที่ “แทน” ยึดมั่นในความคิดเชิงอุดมการณ์เช่นเดิม “ชาติ” มองการกระทำของ “แทน” ว่าโง่งมที่ยึดมั่นเกินไป เช่นเรื่องที่ “แทน” เห็นว่าไม่ยุติธรรมที่ให้เด็กออก “ชาติ” กลับเห็นว่าเป็นเรื่องปกติและเป็นหน้าที่ที่ “แทน” ต้องทำ เพราะในพื้นที่ของโลกทุนนิยม “แทน” จะต้องแสดงความสามารถให้หัวหน้าเห็น¹²⁷ “แทน” ต้องรู้จักว่าในโลกของทุนนิยม “แทน” มีหน้าที่อะไรและต้องปฏิบัติกับคนด้วยวิธีการอย่างไร สิ่งที่ศิลาออกมาเป็นประเด็นสำคัญคือ ในโลกของทุนนิยม ความสัมพันธ์เชิงสินค้าที่เทียบทุกสิ่งให้มีมูลค่าแลกเปลี่ยนจะเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมและความคิดของคน ในโลกทุนนิยมจะไม่มีการใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลช่วยเหลือกันโดยไม่มีผลประโยชน์ตอบแทน หากมีการช่วยเหลือกันต้องเป็นไปในรูปของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน หากผู้ใดรู้จักและทำตาม

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69-70.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

¹²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69-70.

แบบแผนนี้ ผู้นั้นก็จะเป็นผู้ย่อรด ซึ่งก็คือผู้ที่ปรับตัวให้เข้ากับระบบตามแบบอย่างของตัวละคร “ชาติ” นั่นเอง ตัวละคร “ชาติ” คือตัวอย่างของบุคคลที่ ศิลปินแสดงให้เห็นว่าเป็นตัวแทนของคนทั่วไปในสังคมปัจจุบันที่ปรับตัวเก่งและเอาตัวรอดได้ดี ส่วนภาพของ “แทน” คือภาพของผู้ที่ถูกทิ้งให้อยู่หลังคนอื่น เพราะ “แทน” เป็นคนที่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว (คบหากับคนในฐานะเพื่อน พี่ น้อง) จัดการกับโลกทุกโลก ศิลปินต้องการแสดงให้เห็นว่าในโลกที่เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัว “แทน” คือคนที่เข้าใจคนอื่นได้ดี แต่ในโลกของการค้า “แทน” คือคนที่ไม่เข้าใจอะไรเลย เพราะเขาใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่คนช่วยเหลือกันโดยไม่หวังผลตอบแทนมาใช้กับโลกทางการค้าที่ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปด้วยการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งทำให้ “แทน” เอาตัวไม่รอด การที่ศิลปินเปรียบเทียบภาพของ “ชาติ” กับ “แทน” เพราะ ศิลปินต้องการแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ไม่ปรับตัวให้เข้ากับระบบทุนนิยมจะเอาตัวไม่รอด และเพื่อแสดงให้เห็นว่าโลกอุดมคติของคนที่เข้าใจผู้อื่นและใช้ความสัมพันธ์ในฐานะมนุษย์คบค้ากันอย่างเช่น “แทน” ได้ผ่านไปแล้ว เหลือแต่โลกของผู้ที่ไม่เข้าใจใครแต่เข้าใจตัวเองว่าต้องการอะไรอย่าง “ชาติ” โลกของระบบทุนนิยมและระบบราชการที่หมุนไปในทิศทางที่สอดคล้องกันคือทิศทางของผลประโยชน์ที่ต่างคนต่างได้ผลประโยชน์และสิ่งที่ตนเองต้องการเท่านั้น

ความน่าสนใจของเรื่อง “ผู้เข้าใจ” คือ ศิลปินไม่ได้สร้างตัวละครด้วยน้ำเสียงแบบเดียวกับที่นักเขียนคนอื่น ๆ สร้าง โดยปกติตัวละครที่เป็นคนมีอุดมคติมักได้รับการนำเสนอด้วยน้ำเสียงที่แสดงความชื่นชม ส่วนตัวละครที่เป็นคนไม่มีอุดมการณ์และเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวก็มักถูกประณามไม่ทางตรงก็ทางอ้อม แต่ในเรื่อง “ผู้เข้าใจ” ภาพของ “ชาติ” ที่เป็นคนเปลี่ยนแปลงตัวเอง หรือปรับตัวเองให้เข้ากับระบบทุนนิยมได้รับการนำเสนอว่าเป็นคนละทิ้งอุดมการณ์ “เปลี่ยนมาเอาแต่ได้” อย่างที่ตัวละครเชิงอุดมการณ์อย่าง “แทน” ประณาม แต่ในอีกแง่หนึ่ง ศิลปินก็เสนอภาพของ “ชาติ” ในลักษณะเป็นคนยึดหยุ่น ปฏิบัติต่อโลกตามความเป็นจริงที่เขาประสบ และไม่ยึดมั่นในอุดมการณ์จนมือคุดอย่าง “แทน” ดังเช่นตอนที่ “ชาติ” กล่าวโต้แย้งเมื่อ “แทน” ประณามเขาว่าเขาเปลี่ยนไปเป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัวเองซึ่ง “แทน” ทำไม่ได้ “ชาติ” กล่าวว่า

“ใช่” ชาติกล่าวสวนขึ้นมาทันที “ไม่ต้องอ้างถึงสมัยยุคของนักศึกษาไฟแรงเยาวชนกองหน้าของขบวนการประชาชน นั้นมันนานมาแล้ว ฐานะเป็นมาแล้ว ทั้งลูกจ้างและนายจ้าง ผู้ใช้แรงงาน ใช่...ที่ดีก็มากกุกยอมรับ แต่ที่อู้งาน จ้องแต่

จะเบี้ยว ไม่ทุ่มเทแต่อยากได้เงินเดือนแพงก็มีถม ภูเขาผืนเป็นเรื่องปัจเจก แต่ที่
คือความจริง ถ้าเขาเลือกไล่คนนั้นก็แสดงว่า ต้องมีอะไรที่ไม่น่าไว้วางใจ”

ชาติยึดตัวตรงไหล่ตั้ง จ้องเขม็ง ท่วงท่ามีอำนาจดให้อีกฝ่ายอ่อนลง

“ภูทำร้ายเด็กไม่ได้หรอก” แทนหลบตาต่ำ

“เลยทำร้ายตัวเอง” ชาติเยาะ “มึงมันไม่ยอมปรับตัว”¹²⁸

บทสนทนาดังกล่าวแสดงภาพของ “ชาติ” ที่มีความคิดยึดหยุ่นกว่า “แทน”
และยังเป็นการวิจารณ์ตัว “แทน” ได้ด้วยว่า “แทน” เป็นคนมองผู้ยากไร้ในแง่ดีมากเกินไป
ไป ผู้ยากไร้ก็เป็นคนเหมือนกันที่ต้องมีทั้งคนดีและคนเลว ซึ่ง “แทน” สมัครงใจที่จะมอง
ภาพผู้ยากไร้ในด้านดีเท่านั้น ภาพของตัวละคร “แทน” ที่ศิลานำเสนอจึงมีภาพสองด้าน
เช่นเดียวกับภาพของ “ชาติ” ในแง่หนึ่ง “แทน” คือคนดีที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ แต่ศิลา
ก็ไม่ได้ให้ภาพ “แทน” ที่เป็นคนในอุดมคติและมั่นใจใจความคิดของตัวเองเลย ตรงกัน
ข้าม ภาพของ “แทน” ที่ยังมีอุดมการณ์กลับมีลักษณะของคนอ่อนแอและไม่สู้ชีวิต
เป็นคนพ่ายแพ้ที่ล้าหลังและรู้สึกท้อหว่นไหวเมื่อถูกตรวจสอบและประเมินคุณค่าจากเพื่อนที่
เป็นคนไม่มีอุดมการณ์แต่มีฐานะดีกว่าอย่าง “ชาติ” ภาพดังกล่าวแสดงออกโดยบุคลิกภาพ
ที่ไม่มั่นใจ รวมทั้งการพยายามอธิบายเหตุผลในการเปลี่ยนงานบ่อย ๆ ราวกับเป็นการ
ปกป้องตัวเองว่า ที่เขาดูเหมือนไม่ประสบความสำเร็จอย่างเพื่อน ๆ เพราะเขาเป็นคนยึดมั่น
ในอุดมการณ์

การที่ศิลาสร้างภาพให้ “แทน” รู้สึกว่าตนเองด้อยกว่าเพื่อน ๆ รวมทั้งการที่
ศิลาบรรยายภาพตัวละคร “แทน” ให้มีลักษณะซุบโทรม น่าสมเพช ในขณะที่ภาพของ
ตัวละคร “ชาติ” กลับเป็นผู้มีสง่าราศี มีบุคลิกภาพที่มั่นใจใจตนเองอย่างมาก กล่าวได้
ว่าเป็นการบรรยายด้วยลีลาแบบธรรมเนียมชาตินิยม ซึ่งกันความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน
ออกจากรานประพันธ์อย่างสิ้นเชิง สิ่งที่เกิดขึ้นในเรื่อง “ผู้เข้าใจ” เป็นการแสดงให้เห็น
ความเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างแท้จริง การที่ “ชาติ” ไม่ถูก
ประณามทั้งที่เขาละทิ้งอุดมการณ์เพราะศิลาต้องการแสดงให้เห็นว่า “ชาติ” คือคนที่ตก
อยู่ภายใต้กระแสของสังคมทุนนิยมที่มีพลังมากจนทำให้เขาเปลี่ยนแปลงตัวเอง
ส่วนภาพของ “แทน” ที่น่าสมเพช ดูพ่ายแพ้ล้าหลังทั้งๆที่เขาเป็นคนมีจิตใจดี เพราะใน
สภาพสังคมทุนนิยม คนที่มีลักษณะอย่าง “แทน” จะถูกประเมินค่าให้เป็นเพียงคนพ่าย

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

แพหรือคนโง่ที่ยอมทำร้ายตัวเองเท่านั้น การมุ่งบรรยายสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง โดยไม่ได้แสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ลงไป ทำให้เรื่อง “ผู้เข้าใจ” ของศิลา แตกต่างจากเรื่องอื่น และเป็นเรื่องที่สามารถบันทึกความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ของบุคคลภายใต้บรรยากาศของสังคมหนึ่งได้ชัดเจน พร้อมๆไปกับการนำเสนอผลงานในรูปแบบของเรื่องแต่งที่มีวรรณศิลป์ได้นำเสนอเรื่องหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป ภาพของเรื่องสั้นทั้งสามกลุ่มในประเด็น เงิน : กุญแจสำคัญของการเปลี่ยนแปลง สามารถแบ่งตัวละครออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ 1. ภาพของคนที่มีคุณค่าอันจริงแท้ในสายตาของนักเขียน และ 2. ภาพของคนที่ยึดถือคุณค่าอันจริงแท้ในตนเองกลายเป็นคนที่กระทำการต่างๆเพื่อเงิน ภาพคนในลักษณะแรกเป็นคนที่ยึดมั่นกับแนวทางชีวิตของตัวเองโดยที่ต้องมีสาระสำคัญว่า ไม่ว่าเขาจะเป็นใครก็ตาม เขาเหล่านั้นจะต้องไม่ก้มหัวให้กับเงิน นักเขียนเห็นว่าคนที่ยึดมั่นในการค้นหาคุณค่าอันจริงแท้ในการทำงานของตน สร้างสรรค์งาน และดำรงชีวิตโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์เป็นหลักคือคนที่น่ายกย่องที่สุด ส่วนภาพของคนในลักษณะหลังคือภาพของคนที่ไม่มียุติธรรมหรือไม่สามารถรักษาอุดมคติที่จะทำให้เขาเป็นคนมีคุณค่าอันจริงแท้เอาไว้ได้ ภาพของตัวละครกลุ่มนี้จะถูกประณามเพราะเขาเป็นผู้ที่เปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อเงิน ซึ่งเป็นสิ่งที่นักเขียนเห็นว่าน่ารังเกียจมาก

สิ่งที่น่าสังเกตคือ การเสนอภาพของคนในอุดมคตินี้มักเป็นภาพของคนที่เป็นศิลปิน นักคิด นักเขียน คนเหล่านี้ไม่คิดว่าสิ่งที่พวกเขาทำเป็นอาชีพที่ทำให้เขาร่ำรวยแต่เป็นงาน เป็นสิ่งที่เขาทำมันด้วยจิตวิญญาณที่เปี่ยมไปด้วยความมุ่งมั่นและความรัก ส่วนคนที่เป็นนักขายประกัน นักธุรกิจ พ่อค้า ทนายความ ไม่เคยได้รับการนำเสนอในภาพคนในอุดมคติ และมักจะเห็นความคิดของคนเหล่านี้ปรากฏในเรื่องสั้นว่า สิ่งที่เขาเป็นเป็นเรื่องของอาชีพ เป็นงานที่เขาทำและได้ค่าตอบแทนเพื่อใช้จ่ายและเพื่อสร้างสรรค์ความมั่งคั่งให้ชีวิต ผู้วิจัยเห็นว่านักเขียนตรงภาพของคนในอุดมคติและคนที่ไม่น่านับถือไว้กับลักษณะงานบางอย่าง งานที่เกี่ยวข้องกับการเงิน การจัดการหรือระบบการค้าเป็นงานที่นักเขียนเห็นว่าเป็นตัวแทนของระบบทุนนิยมที่ชัดเจน ดังนั้นภาพของนักขายประกัน นักธุรกิจ พ่อค้า ทนายความจึงเป็นภาพของคนไม่ดีเพราะก้มหัวให้กับเงิน ส่วนงานเขียนหรืองานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความคิดและจินตนาการเป็นหลักจะเป็นงานที่นักเขียนให้เป็นตัวแทนของงานในอุดมคติ เพราะนักเขียนเห็นว่าความคิดและจินตนาการเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยจรรโลงสังคม ความคิดที่ดีจะชี้นำสังคมให้เป็นสังคมที่ดี ส่วนจินตนาการเป็นสิ่งประเทืองอารมณ์และปัญญาแก่คนในสังคม ทำให้คนมีจิตใจละเอียดอ่อนซึ่ง

เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้สังคมมีความสุข ภาพของศิลปิน นักคิด นักเขียน หรือคนทำหนังสือจึงมีภาพของคนในอุดมคติเสมอ และในทางกลับกัน บุคคลเหล่านี้จะถูกประณามอย่างหนักมากกว่านักธุรกิจหรือทนายความหากพวกเขาเห็นเงินสำคัญกว่าจิตวิญญาณ ผู้วิจัยเห็นว่าเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ภาพของนักคิด นักเขียน หรือศิลปิน มักมีภาพเป็นบุคคลในอุดมคติ เพราะนักเขียนมองเห็นบทบาทของตัวเองที่มีต่อสังคมในภาพนั้นด้วย ภาพคนในอุดมคติในงานเขียนก็คือการมองบทบาทและหน้าที่ของนักเขียนที่มีต่อสังคมที่เขาอาศัยอยู่ เป็นการตั้งความปรารถนาไว้ในงานของตนเองให้ผลงานนั้นมีบทบาทในการสะท้อน วิจารณ์ และชี้นำสังคม

จากการวิเคราะห์เรื่องสั้นในช่วง พ.ศ. 2534-2536 ภาพวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองเป็นภาพของการเอาर्डเอาเปรียบและการไล่ล่าซึ่งมีทั้งผู้ล่าและเหยื่อ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการไล่ล่าคือเงิน นักเขียนทุกคนมีทัศนคติในเชิงลบต่อวิถีชีวิตในสังคมเมือง นักเขียนเห็นว่าวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองมีความป่าเถื่อน เพราะผู้คนที่ร้ายกักราวกับเป็นการล่าสัตว์หรือการทำสงครามเพียงเพื่อคำว่าผลประโยชน์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ภาพลักษณะของสังคมเมืองจึงเป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ แม้จะมีความเจริญทางวัตถุ วิทยาการและเทคโนโลยีมากมายเพียงใดก็ตาม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย